УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ, ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ

Частина 1

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ» заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ».

Редакційна колегія:
Пашко П. В., д.е.н. (голова)
Шевчук О. А., д.е.н. (заступник голови)
Топчій В. В., д.ю.н.
Краєвський В. М., д.е.н.
Кужелєв М. О., д.е.н.
Шевчук С. В., д.е.н.
Суліма Є. М., д.філос.н., член-кореспондент НАПНУ
Горбовий А. Ю., д.т.н.
Чмелюк В. В., к.ю.н.
Малинський І. Й., к.н.фіз.вих.
Шевчук В. А., к.ю.н.

У серії «Випускникам УДФСУ» вийшли друком:

2017

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій та менеджменту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

У серії «Наукові роботи студентів УДФСУ» вийшли друком:

2018

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій та менеджменту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

2019

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

2020

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ спеціальної фізичної і бойової підготовки та реабілітації»

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

Заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ»

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ, ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ

У трьох частинах

Частина 1

Ірпінь
2020

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54
З-41

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету підготовки, перепідготовки та
підвищення кваліфікації працівників податкової міліції
(протокол № 12 від 10 листопада 2020 року)

З-41 Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету ДФС України : у 3-х ч. Ч. 1. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. – 266 с. – (Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ», т. 24).

У збірнику опубліковано статті здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Видання призначене для молодих вчених, аспірантів, здобувачів вищої освіти.

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54

Матеріали розміщено у авторській редакції.
Відповідальність за зміст матеріалів, їх відповідність вимогам чинного правопису і достовірність фактів та статистичних даних несуть автори.

© Факультет підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції, 2020
© Університет ДФС України, 2020

ЗМІСТ

ПММО-19-1

Бароменко Олександр Олександрович
Допит у кримінальному процесі: актуальні проблеми та перспективи вдосконалення 8

Ільніцький Микола Андрійович
Забезпечення принципу дотримання прав і свобод суб'єктами оперативно-розшукової діяльності 13

Казмірчук Валентин Володимирович
Проблеми законодавчого забезпечення проведення оперативно-розшукової діяльності 18

Ковташ Віктор Васильович
Розкриття податкових злочинів, що вчиняються з використанням новітніх технологій 23

Крот Василь Сергійович
Актуальні питання щодо обмеження конституційних прав громадян під час здійснення оперативно-розшукової діяльності 29

Кульбідюк Діана Василівна
Сутність економічної злочинності 34

Маєвська Вікторія Вікторівна
Оперативно-розшукова протидія політичному тероризму 38

Мазур Тимур Миколайович
Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності 42

Мостова Софія Олегівна
Загальна характеристика принципу професійної етики 47

Наконечна Анна Юріївна
Проблемні питання обшуку житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні злочинів у сфері публічних фінансів 55

Нігруца Олександр Сергійович
Особливості організації соціального та правового захисту працівників оперативних підрозділів в Україні 60

Пащенко Євгеній Михайлович
Проблемні питання щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності 65

Потребенко Роман Васильович
Поняття, сутність та значення інституту клопотань у кримінальному провадженні 72

Рачок Ігор Васильович
Загальні питання протидії пенітенціарній злочинності в Україні 76

Старовойт Максим Борисович
Захисник у кримінальному провадженні..... 82

Фенікс Джуліанна Олегівна
Напрями використання оперативно-розшукової інформації в процесі доказування..... 86

Хельменко Олександр Володимирович
Виявлення і розкриття злочинів у фінансово-кредитній сфері..... 91

Шаламай Юрій Олегович
Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності 97

Яхимович Анастасія Валеріївна
Розкриття злочинів за допомогою програмування і комп'ютерної техніки..... 102

ПММОЗ-19-1

Габорак Олександр Миколайович
Актуальні питання впровадження інституту
кримінального проступку в Україні 110

Гевич Катерина Андріївна
Поняття та етапи легалізації результатів
оперативно-розшукової діяльності 115

Дорошенко Євгеній Іванович
Поняття та ознаки кримінального переслідування
в процесі здійснення оперативно-розшукових дій 121

Завадський Олександр Олександрович
Використання результатів оперативно-розшукової
діяльності для підготовки та проведення
слідчих (розшукових) дій 127

Зимуха Ірина Андріївна
Загальні засади виявлення та розслідування прийняття
пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди 133

Ігнашина Вероніка Володимирівна
Загальна характеристика елементів доказування 140

Карпенко Єгор Валерійович
Оперативні підрозділи в системі суб'єктів доказування
на стадії досудового розслідування 149

Качан Тетяна Валеріївна
Характеристика процесу формування методики
кримінального аналізу в розслідуванні економічних злочинів 155

Кім Даниїл Олегович
Особливості методів здійснення
оперативно-розшукової діяльності 160

Кобзар Олександра Сергіївна
Роль кримінальної розвідки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів внутрішніх справ 166

Кравченя Леся Анатоліївна
Історичний розвиток організованої злочинності.....173

Кузьменко Олександр Сергійович
Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України у боротьбі зі злочинністю.....182

Кулинич Сергій Юрійович
Тактичні рекомендації щодо використання результатів ОРД для підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій 190

Купринюк Валерій Олександрович
Використання спеціальних знань під час розслідування економічних злочинів.....196

Лисенко Олександр Юрійович
Докази та процес доказування у кримінальному процесі.....201

Лосенко Вікторія Сергіївна
Організація оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України.....205

Лосенко Олександр Валерійович
Інституційне забезпечення проведення оперативними підрозділами негласних слідчих (розшукових) дій.....210

Махньова Катерина Василівна
Висновок експерта як один із доказів у процесі доказування економічних злочинів.....215

Медведчук Вікторія Анатоліївна
Судовий контроль у сфері оперативно-розшукової діяльності: за і проти.....221

Пастушок Анжела Олександрівна
Основні тенденції існування та розвитку хабарництва 225

Пасько Катерина Іванівна
Практика та проблематика протидії правопорушення
у сфері незаконного обігу підакцизних товарів 229

Сендецька Олена Юріївна
Нормативно-правове регулювання судово-експертної
діяльності України 234

Тучков Богдан Валентинович
Проблеми правового регулювання гласного сприяння
громадян оперативним підрозділам, що здійснюють ОРД 238

Церковнюк Яна Анатоліївна
Функціональна спрямованість кримінально-процесуальної
діяльності владних суб'єктів кримінального провадження 242

Черненко Ярослав Геннадійович
Особливості положення слідчого як суб'єкта
оперативно-розшукової діяльності у досудовому розслідуванні 247

Шевель Вероніка Геннадіївна
Види і способи вчинення кримінальних злочинів
у військовій сфері 252

Щербина Тетяна Олександрівна
Надання матеріалів оперативно-розшукової діяльності
слідчому та аналіз їх використання як доказів
у процесі розкриття злочинів 258

Юреско Анастасія Борисівна
Загальні положення щодо прийняття процесуальних
рішень під час здійснення оперативно-розшукової діяльності 262

ПММО-19-1

Бароменко Олександр Олександрович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Лисеюк Андрій Миколайович,
к.ю.н., заступник начальника кафедри оперативно-розшукової діяльності

ДОПИТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення повного та неупередженого розслідування та судового розгляду, що здійснюється на основі наявної інформації, доказів, фактів, які зібрані про вчинений злочин [1]. Для виконання даного завдання розроблені та введені в практичну діяльність уповноважених суб'єктів слідчі (розшукові) дії. Однією з яких є допит – спосіб отримання інформації, що є значимою для встановлення істини про злочин, для доведення чи спростування вини особи та застосування обґрунтованого процесуального примусу.

Актуальність дослідження допиту як слідчої (розшукової) дії в кримінальному процесі, обумовлена наявністю різного виду проблемних аспектів, що виникають в ході його проведення. Складності, насамперед, знаходять своє відображення в скаргах та заявах щодо неправомірності дій працівників поліції, прокуратури та інших суб'єктів досудового розслідування та судового розгляду. Зважаючи на те, що зазначені порушення мають практичний вияв та впливають на повноту й об'єктивність кримінального провадження, необхідно визначити, які проблеми наявні в сучасній моделі проведення допиту в Україні. На основі виокремлених негативних аспектів, користуючись досвідом зарубіжних країн та згідно положень національного законодавства, вагомого значення набуває розробка перспектив вдосконалення процедури допиту та вимог до його суб'єктів для покращення дієвості кримінального провадження та забезпечення досягнення його завдань в повній мірі.

Дослідження проблемних питань допиту, можливих напрямів його вдосконалення знаходить своє відображення в наукових роботах вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, Гулкевич З. Т., Ратурний О. Е., Ушакова С. Е., Фисун А. В. та інші.

Першочергового значення, для розкриття питання проблемних аспектів допиту в Україні, набуває встановлення їх можливих виявів та форм, зважаючи на положення процесуального законодавства. Так, Фисун А. В., в своєму дослідженні зазначає, що проблеми допиту варто розділяти на дві групи: процедурні порушення – дії та бездіяльність суб'єктів, що спрямовані на порушення встановлених норм законодавства щодо процедури проведення допиту, та проблеми психологічного характеру[2, с. 78].

Проаналізувавши наявну судову практику щодо розгляду заяв, скарг та клопотань про порушення процесуально встановлених вимог законодавства, можемо виокремити наступні найбільш типові порушення в період 2019 року. Серед них: проведення допиту особи до внесення відомостей в Єдиний державний реєстр досудових розслідувань про кримінальне правопорушення; проведення допиту в нічний час або протяжністю більше ніж 8 годин на день; неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про виклик на допит, що породжує примусове притягнення до допиту[3].

Зазначені проблеми є порушеннями норм процесуального законодавства і їх усунення та відновлення попереднього становища здійснюється шляхом оскарження дій, бездіяльності або рішень відповідних суб'єктів. Проте також вагомого значення набуває використання норм законодавства для погіршення становища допитуваного. Наприклад, штучне створення підстав для примусового притягнення особи на допит шляхом направлення двох викликів з різницею в один день. З юридичної точки зору, у даному випадку відсутнє порушення процесуального законодавства, але фактично ймовірність особи прибути на допит на основі другого виклику зводиться до мінімуму.

Тому, на нашу думку, для уникнення процесуальних проблем, що виникають в ході допиту, потрібно забезпечити належне та чітке виконання норм законодавства. Як перспективу вдосконалення, пропонуємо встановити спеціальні сканери початку та закінчення допиту та відповідно перерв. У такому випадку система буде робити нагадування, а у разі недотримання розробленого регламенту до винних осіб будуть застосовуватися санкції. Запровадження вказаної системи вирішить питання проведення допиту в нічний час, та забезпечить осіб виходом на перерви, що передбачені законодавством.

Інший вид проблем, які виникають в ході допиту, полягає в застосуванні психологічного та фізичного примусу. Тоді як вирішення негативної ситуації щодо застосування фізичної сили до допитуваного

знаходить своє відображення в Кримінальному кодексі України та має законодавчо закріплені ознаки: проведення допиту шляхом обману, шантажу, підкупу, насилля та інших неправомірних дій [4]. Проте психологічний примус не має досить явних ознак і проблема визначення його наявності наразі присутня в межах допиту осіб, особливо підозрюваного чи обвинуваченого.

Так, Гулкевич З. Т. у дослідженні проблеми психологічного примусу при проведенні допиту, акцентує необхідність у визначенні критеріїв, за яких вказаний примус має негативний характер. Серед таких варто зазначити: відсутність в допитуваного права вибору поведінки, наявність емоційних перевантажень та постійний тиск на особу, незважаючи на її психологічне здоров'я[5, с.144]. Тому застосування психологічних прийомів при проведенні допиту як основи тактики, що обирає слідчий чи інший суб'єкт, не повинно ґрунтуватися на повному впливі на особу, унеможливленні її обирати, порушенні основоположних прав допитуваного.

Вирішення проблеми психічного тиску під час проведення допиту перш за все пов'язане з необхідністю залучати професійних психологів до допиту не лише осіб, які мають психологічні порушення, є обмежено дієздатними, але також при наявності скарг особи-допитуваного чи її адвоката на первинних етапах допиту. У такому разі обмеження прав допитуваного та застосування тиску буде неможливе, а аналіз поведінки допитуваного спеціалістом в галузі психології матиме позитивний характер для кримінального провадження.

Актуальним світовим досвідом, що застосовується під час допиту є використання гіпнозу для отримання правдивих відомостей. Проте згідно законодавства України використання такого способу є неправомірним та визначається як дія, що спрямована на примушення давати показання.

Наявне дослідження законодавства зарубіжних країн щодо застосування гіпнозу до допитуваного в науковій праці Ушакової С. Є., вказує, що даний спосіб використовується як засіб отримання доказів в США, Канаді та Ізраїлі. Основною його характеристикою є наявність чіткого розмежування ситуацій та обставин, за яких гіпноз вважається доречним[6, с. 243]. Прикладом доречності може бути наявність в допитуваного психологічної травми, що полягає у втраті пам'яті, неможливості відтворювати інформацію за звичайних умов на основі стресу. У такому разі допускається застосування гіпнозу, який вважається засобом лікувального характеру, реалізується кваліфікованим спеціалістом в даній сфері, що має відповідне свідоцтво.

Можливість застосування гіпнозу в Україні наразі виключається, оскільки показання отримані вказаним способом не відповідають критерію належності доказів. Проте, на нашу думку, такий спосіб може мати позитивний аспект, якщо його використовувати лише щодо вузького спектру ситуацій. Наприклад, лише при допиті потерпілого і в тому разі, якщо на основі отриманих травм дана особа не може надати показання іншим шляхом. Крім того, у такому разі необхідно внести зміни в кримінальне процесуальне законодавство України щодо визначення правового статусу спеціаліста у сфері гіпнозу, розробити процесуальний документ-згоду на проведення гіпнозу та регламентувати його застосування за наявності вичерпного переліку обставин.

Наступним позитивним аспектом, що може використовуватися в національній практиці проведення допиту, варто визначити запровадження інституту процесуального інтерв'ю. Особливого значення даний спосіб отримання інформації набуває для проведення допиту неповнолітніх осіб, у яких несформована психіка і звичні дії слідчого під час допиту можуть завдати шкоди в подальшому та вплинути на формування особистості дитини.

Основною характеристикою процесуального інтерв'ю варто визначити його неупередженість та неможливість нав'язувати думку особи, що проводить допит. Оскільки інтерв'ю полягає в послідовному отриманні відповіді на питання, що були розроблені заздалегідь і не надає можливості зміни даних запитань в ході його проведення [7, с. 55]. У такому разі в особи залишається можливість структуровано та без зайвого тиску відтворювати інформацію.

Застосування способу процесуального інтерв'ю хоч і є реакцією на гуманізацію в кримінального провадженні, але при цьому має позитивний ефект і для сторони обвинувачення. Так, при звичайному допиті є лише першочергові питання, від відповіді на які залежить подальше розгортання процесу отримання показань, і окремі обставини, що мають значення при цьому можуть опинитися поза увагою. Тоді як інтерв'ю перш за все характеризується послідовністю та дозволяє отримати інформацію в повній мірі.

Отже, на основі проведеного дослідження щодо проблемних аспектів допиту в Україні, можемо підсумувати, що до них варто відносити: порушення процесуального законодавства, застосування фізикного примусу, використання психологічних прийомів, що переходять в примус. Для вирішення таких проблем та подальший розвиток і гуманізацію процедури допиту необхідно розробляти засоби, що будуть використовувати

сучасні надбання в різних сферах знань. Зокрема, тех.нологічні – спрямовані на розробку спеціальної електронної системи фіксації та звітування про хід та результати допиту, медичні – використання гіпнозу, психологічної допомоги та новітніх методів отримання інформації. Тому на основі гармонізації законодавства та узгодженості дій всіх суб'єктів кримінального провадження дієвість кримінального провадження буде вищою, а виконання завдань буде досягатися шляхом затрати мінімальних часових, енергетичних та інших ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VIURL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 09.09.2020).

2. Фисун А. В. Тактичні особливості встановлення психологічного контакту при проведенні допиту. Les tendancesactuelles de la mondialisation. 2020. №3. С. 77-80.

3. Огляд судової практики об'єднаної палати Касаційного суду у складі Верховного Суду за 2018-2019 роки URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KKS_VS_2018_2019 (дата звернення: 09.09.2020).

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-III URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 10.09.2020).

5. Гулкевич З. Т. До питання про недопустимість застосування психологічного впливу під час допиту неповнолітнього в кримінальному провадженні. Вісник Національного університету «Одеська юридична академія». №3. 2017. С. 137-149.

6. Ушакова С. Е. Гіпноз як спосіб отримання свідчень: аргументи «за» та «проти». Реалії та перспективирозбудовиправовоїдержави в Україні і світі: матеріали II Міжнародноїнауково-практичної конференції студентів та молодихучених (м. Суми, 17 травня 2019 р.) Суми: Вид-во СумДПУімені А. С. Макаренка, 2019. 315 с

7. Радутний О. Е. Додаткові методи у пізнанні кримінального правова в інформаційну епоху. Правова інформація. №2 (46). 2018. С. 54-60.

Ільницький Микола Андрійович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Параниця С. П.,
к.ю.н., доцент, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД СУБ'ЄКТАМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В Україні прийняті і діють багато законодавчих актів, які по суті визначають механізм реалізації принципу дотримання прав і свобод. Запровадження демократичних стандартів та європейських цінностей, потребує пошуку нових підходів удосконалення оперативно-розшукової діяльності. Одним із перших завдань реалізації державної політики в цій сфері є «приведення національного законодавства щодо діяльності інститутів громадянського суспільства у відповідність з європейськими стандартами». Це пояснюється тим, що перехід до ринкових відносин, нестабільність в усіх сферах суспільного життя, призвели до застосування принципів дотримання прав і свобод та використання гласних шляхів отримання відомостей.

Істотним чинником демократизації українського суспільства служить конституційне закріплення прав і свобод людини як найвищої цінності відповідно до загальновизнаних принципів і норм.

Значення принципів оперативно-розшукової діяльності складається з того, що у принципах знаходить своє вираження сутність цього виду державної діяльності. При цьому визначення даних принципів має не тільки теоретико-пізнавальне, але і прикладне значення. Тобто, керуючись тільки принципами, можливо оцінити поведінку суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. Особливістю нашого часу є також те, що рівень усвідомлення прав і свобод активною частиною громадянського суспільства значно перевершує відповідний рівень представників владних, особливо силових структур. Крім цього, базуючись на принципи дотримання прав і свобод суб'єктами оперативно-розшукової діяльності визначає рівень справедливості.

Що стосується механізму реалізації принципи дотримання прав і свобод, то його визначають як діяльність суб'єкта відповідального за належне виконання повноважень. Названі напрями потребують окремого, ретельного вивчення о поняття реалізації принципу дотримання прав і свобод людини тісно пов'язане з поняттям забезпечення останніх.

Можна виділити концепцію забезпечення кожного положення або всієї системи, принципи створюють передумови, забезпечуючи тим самим вдосконалення різних напрямків оперативно-розшукової роботи. Проблема реальної дії принципу дотримання прав і свобод є складною як в теоретичному аспекті, так і в практичному. Питання межі дії права існувало ще в часи античності. Демокрит бачив ідеал свободи окремої людини в незалежності і пріоритеті над суспільством.

Однак, як свідчить здійснений аналіз, більшість із них було розроблено і прийнято практично без урахування можливості використання оперативно-технічних заходів [1, с. 368].

Єдності у теорії оперативно-розшукової діяльності щодо системи принципів оперативно-розшукової діяльності не досягнуто.

Сьогодні в Україні питання прав людини можуть розглядатися на трьох рівнях: 1. Національний чи «домашній» рівень – українська юридична система та спеціальні комісії, які покликані займатися проблемами прав людини: 2. Регіональний рівень – європейська юридична система, європейські правозахисні органи; 3. Міжнародний рівень – організації ООН, приєднані структури та інші міжнародні суди та комісії.

Отже, оперативно-розшукова діяльність через об'єктивні обставини втручається в гарантовані Конституцією України права і свободи людини і громадянина. У системі стримування і противаг утворений механізм забезпечення гарантування прав і свобод людини і громадянина.

Права і свободи людини та громадянина є природними й невід'ємними, надані їй від народження, визнаються найвищою цінністю і не мають вичерпного характеру. Права – закріплені і формально навіть є такими, яких дотримуються.

Дотримуватися та захищати права і свободи людини та громадянина прямо передбачено Конституцією України, в якій людина, її права та свободи проголошені вищою цінністю. Цей обов'язок в частині дотримання і захисту прав і свобод безпосередньо виконують державні органи та їхні посадові особи. Свідченням цьому є підготовка проектів Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

У контексті реалізації європейських стандартів з прав людини до законопроекту внесено норми, які визначають терміни проведення оперативно-розшукових заходів, пов'язаних із обмеженням прав людини, а також норми, що зобов'язують уповноважені оперативні підрозділи повідомляти осіб, стосовно яких вони проводились, про їх закінчення, за умови, що інформація про їх протиправну діяльність.

Принцип дотримання прав і свобод людини та громадянина в діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності передбачений в законодавчих актах даних суб'єктів. Загальна декларація прав людини обмежує права і свободи людини в демократичному суспільстві лише такими цілями: 1) визнання й повага прав і свобод інших осіб, оскільки особу та її права неможливо розглядати ізольовано від інших, і кожна людина має усвідомлювати, що права інших людей заслуговують такого самого захисту, як і її власні; 2) задоволення справедливих вимог моралі, оскільки людина живе у суспільстві і має рахуватися з загальновизнаними нормами моралі; 3) забезпечення громадського порядку, що має на увазі дотримання сукупності правил, що забезпечують безпеку суспільства, безпеку життя, здоров'я, власності громадян; 4) забезпечення загального добробуту, що передбачає створення умов, які забезпечують економічний і соціальний добробут суспільства.

Реформування у сфері організаційних засад діяльності органів оперативно-розшукової діяльності має як позитивні, так і не дуже позитивні показники.

Щодо вирішення даної ситуації, на думку В. Круглого, баланс між правами людини і засобами оперативно-розшукової діяльності – це співвідношення змісту відповідних оперативно-розшукових засобів та ступеня суспільної небезпеки злочинного прояву [2, с. 114].

В. Л Ортинський, за сутністю – це принципова лінія держави, яку провадять відповідні інститути щодо формування, професійного використання і забезпечення соціально-правового захисту кадрового складу Воєнної організації держави на основі виявлення та реалізації цілей, завдань, принципів в умовах військових дій та окупації частини території України [3, с. 6]. Одним з визначальних принципів Воєнної організації держави є принцип дотримання прав і свобод людини та громадянина.

Також зазначимо, що стосовно використання допомоги громадян в ОРД законодавець наголошує, що, незважаючи на негласність і

конспіративність, дотримуючись вимог закону, морально-етичних норм соціальної справедливості, совісті, честі, добра і людської гідності, свободи і взаємовідповідальності.

На думку, В. Дитюк, певною складністю реалізації принципу поваги прав і свобод у діяльності Національної гвардії є те, що, крім військовослужбовців Національної гвардії, інші військовослужбовці, унаслідок специфіки своєї служби, з громадянами спілкуються рідко, на відміну, наприклад, від поліцейських, які спілкуються з ними щодня [4 с. 51].

П. М. Шапірко у своїй роботі «Права людини в оперативно-розшуковій діяльності: теоретичні проблеми» [5, с. 248] **розкриває думку** В. В. Яворського, який констатує, що на сьогодні діяльність підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, часто порушує європейські стандарти прав людини. Права людини ще не стали тією категорією, яка на практиці обмежує від зловживань роботу правоохоронних органів.

Важлива роль у забезпеченні прав і свобод громадян в ОРД належить і відомчому контролю, який має здійснюватися в таких основних формах: а) безпосередня перевірка діяльності оперативних працівників; б) ознайомлення з діяльністю оперативного підрозділу шляхом виклику його керівника або окремих співробітників до керівництва вище стоячого оперативного підрозділу для звіту про проведену роботу; в) з'ясування стану справ в оперативних підрозділах у процесі бесіди з їх працівниками; г) вивчення оперативної й іншої інформації щодо осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, а також результатів її перевірки; ґ) ознайомлення з матеріалами відповідних справ; д) заслуховування керівників оперативних підрозділів ОВС та їх окремих працівників під час оперативних нарад; е) вивчення громадської думки про роботу оперативних підрозділів за листами, скаргами, виступами громадян і посадових осіб у засобах масової інформації; є) інспектування (інспекторські перевірки), самоконтроль та взаємоконтроль, що здійснюються переважно за оперативно-розшуковими справами, тощо.

Принцип дотримання прав і свобод людини має бути поширено на процеси трансформації оперативно-розшукової діяльності в умовах побудови правової держави та європейської інтеграції України. У цьому сенсі існування процесуально-правових і матеріально-правових

інструментів обмеження можливостей втручання у сферу індивідуальних свобод є ключовим фактором забезпечення стабільного правопорядку. Тому оперативно-розшукова діяльність є досить показовим явищем, оскільки саме в ній має забезпечуватися баланс індивідуальних інтересів і прав, а також уявлення про соціальне благо.

Отже, дотримання як форма реалізації права означає утримання від вчинення дій, які перебувають під забороною і розглядається як пасивна поведінка, на відміну, наприклад, від виконання прав, що вимагають активних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хмеленко В. В. Система принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам. Науковий вісник ДДУВС. 2017. № 4. С. 367-373

2. Круглий В. Забезпечення прав і свобод громадян при використанні їх допомоги в оперативно-розшуковій діяльності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 110–117

3. Ортинський В. Л. Теоретико-правовий аналіз державної кадрової політики воєнної організації України. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Юрид. науки: зб. наук. праць*. Львів: Вид-во Львівської політехніки. 2016. № 837. С. 4–13.

4. Дитюк В. Правовий принцип поваги, дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина в діяльності Національної гвардії України. 2016. С. 48-56. URL: http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5629/vnulpurn 20168559.pdf

5. Шапірко П. М. Права людини в оперативно-розшуковій діяльності: теоретичні проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 248-251.

Казмірчук Валентин Володимирович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Лисеюк Андрій Миколайович,
к.ю.н., заступник начальника кафедри оперативно-розшукової діяльності

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Історичний досвід вітчизняної та світової практики боротьби із злочинністю свідчить, про те, що необхідність у здійсненні оперативно-розшукової діяльності обґрунтовується тим, що злочинці, боячись відповідальності за свої дії, уважно готуються до вчинення злочинів, планують та передбачають різні варіанти дій правоохоронних органів, приховують сліди злочинів, а головне, вчиняють їх в умовах неочевидності. А латентні (утаємничені) злочини, в тому числі і податкові (розслідування яких покладено на компетенцію податкової міліції) як правило, не можуть бути розкриті гласними методами, так як їх прийоми і методи не завжди дозволяють це зробити.

Відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, податкова міліція (орган, що здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства) є органам досудового розслідування, на який покладено завдання вживати всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного, об'єктивного дослідження обставин справи, виявляти обставини, що викривають і ті, що виправдовують обвинуваченого, а також обставини, які пом'якшують або обтяжують його відповідальність [1].

Як згадувалося вище, безпосередня діяльність різних за призначенням підрозділів податкової міліції регламентувалася Податковим кодексом України. Згідно основних положень, яких (ст.348, п.348.1) податкова міліція складається із: «спеціальних підрозділів по боротьбі з податковими правопорушеннями, що діють у складі відповідних органів Державної фіскальної служби, і здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, виконує оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну функції» [2].

Зміст оперативно-розшукової функції передбачає здійснення окремими спеціальними підрозділами податкової міліції в повному обсязі оперативно-розшукових заходів, визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Оперативно-розшукова діяльність в органах державної податкової служби здійснюється оперативними підрозділами податкової міліції з метою викриття порушень податкового законодавства, виявлення навмисного ухилення від сплати податків, обов'язкових платежів, зборів тощо [3,с.47].

Відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України податкова міліція здійснює розкриття і розслідування злочинів за підслідністю передбачених Кримінальним кодексом України. В органах податкової міліції створені слідчі підрозділи, які в своїй діяльності керуються кримінальним і кримінальним процесуальним законодавством [1].

До охоронної функції органів податкової міліції відноситься забезпечення безпеки діяльності працівників державної податкової служби від протиправних посягань при виконанні ними службових обов'язків у випадку реальної загрози життю, здоров'ю, житлу, майну. При здійсненні охоронної функції, органами податкової міліції передбачається також проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на відвернення загрози життю, здоров'ю, житлу, майну тощо вказаних осіб.

Такі права передбачені у першу чергу ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] і ст.350 ПК України [2].

Зокрема, відповідно до п. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним працівникам надано право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу, витребувати документи для перевірки даних про підготовку чи вчинення злочину, проте аналіз практичних дій оперативних підрозділів показує, що реалізація цих прав оперативних підрозділів на виконання своїх функцій має ряд проблемних питань, які негативно впливають на виконання їх функцій.

Як показує практика, частина громадян при спробі працівників податкової міліції їх опитати відмовляються надавати пояснення по суті предмета перевірки, посилаючись на статтю 63 Конституції, у якій зазначено: «…що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [5,с.35]».

Тобто письмове опитування як спосіб збору даних для підтердження або спростування фактів готування або вчинення злочинів, які накопичуються для вирішення питання порушення кримінальної справи або відмови в порушенні кримінальної справи, у правовому полі є не відрегульованим [5,с.36].

За кримінальним законодавством злочини, які вчиняються у сфері оподаткування, - це особлива категорія господарських злочинів, вчинення яких приносить великі збитки державі, іншим суб'єктам господарювання.

Інформація про злочини, що готуються або вчинені невстановленими або встановленими особами, може міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах суду в кримінальних провадженнях, що перебувають у матеріалах органів досудового розслідування, інших правоохоронних органів, установ і організацій, конфіденційних співробітників тощо. Відомості, що злочини, згідно із ст.214 КПК України не пізніше ніж через 24 години вносяться до ЄРДР [1].

В такому випадку, при перевірці інформації про вчинення господарських злочинів, законодавством не враховується проміжок часу, необхідний для проведення ревізій, експертиз, аудиторських і документальних перевірок, інвентаризацій та інших дій, які необхідно здійснити оперативним працівникам. Крім того, аналіз законодавчих актів свідчить про те, що зазначені вимоги суперечать ст. 33 Закону України «Про інформацію», якою надається право розгляду запитів правоохоронних органів протягом 10 діб, а надання відповіді на них - упродовж 30 діб.

На нашу думку, для усунення даної проблеми доцільно в нормах Кримінального процесуального законодавства зазначити, що строк здійснення перевірки заяв і повідомлень може бути продовжено прокурором з 10 до 35 діб за клопотанням слідчого, якщо є необхідність у проведенні інвентаризацій товарно-матеріальних цінностей, спеціальних досліджень, ревізій та інших документальних перевірок.

Основними носіями додаткових даних, необхідних для прийняття процесуальних рішень за фактом вчинення злочинів, зокрема тих, які вчиняються у сфері оподаткування, є документи, складені або підписані окремими або посадовими особами, зокрема акти ревізій,

аудиторські та експертні висновки тощо. Однак недосконаліть законодавства, яким визначено права оперативних підрозділів та обов'язки фізичних, юридичних осіб суб'єктів господарювання, не завжди дозволяє своєчасно їх отримати або ускладнює їх отримання.

Аналіз інформації з зазначеної проблеми вказує на те, що реалізувати свої права на отримання відомостей, копій документів оперативні підрозділи в більшості випадків не можуть через наявність у чинному законодавстві юридичних колізій, пов'язаних із комерційною, банківською таємницею, термінів і порядку надання юридичними особами інформації, які дозволяють керівникам підприємств, установ та організацій ігнорувати запити.

А відсутність відповідальності, хоча б адміністративної, посадових осіб за порушення права на своєчасне отримання інформації та копій документів взагалі ігнорується.

На даний час цей порядок Кабінет Міністрів України не затвердив, що не дозволяє ефективно здійснювати заходи з перевірки виявлення ознак правопорушень, які наведено в заявах, скаргах і повідомленнях або матеріалах, зібраних безпосередньо органом дізнання.

Отже, працівникам податкової міліції ускладнюється збір матеріалів, які підтверджують або спростовують відомості про готування (вчинення) злочину, для вирішення питання про початок досудового розслідування, оскільки не можна отримати інформацію або копій документів у тих платників податків, які не є об'єктом перевірки. Такі документи можуть бути (додатковими) джерелами матеріалів для прийняття процесуального рішення. Ускладнено вивчення документів, їх копіювання, вилучення зразків сировини, продукції тощо, вивчення документів або отримання їх копій у підприємствах, головний офіс якого знаходиться в інших містах при умисному (свідомому) уникненню посадових осіб підприємств та організацій від участі в заходах міліції (вивчення, копіювання повинно відбуватися в присутності керівника підприємства) [5,с.38].

У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» є ряд неузгодженостей, зокрема: «в поняттях «оперативно-розшукова діяльність», «оперативно-розшукові заходи», «оперативно-технічні заходи», тощо, де здійснена підміна одного поняття іншим, не дано роз'яснення, що таке «оперативно-розшукові заходи», «оперативно-технічні заходи», які з них можна проводити до заведення оперативно-розшукової справи, а які після».

Отже, нагальні потреби законодавчого забезпечення оперативно-розшукової діяльності податкової міліції потребують негайного вдосконалення з урахуванням сучасних вимог для ефективної протидії кримінальним проявам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості ВРУ . - Електронний ресурс - [режим доступу]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості ВРУ. - Електронний ресурс - [режим доступу]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

3. Сервецький І.В. Науково-практичний коментар Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" (станом на 1 лютого 2002 року) / За ред. канд. юрид. наук. проф. Я.Ю. Кондратьєва. - 2-е вид. - К.: Національна академія внутрішніх справ України. - 2002. - С. 98.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 22. - Ст. 303 (з подальшими змінами та доповненнями).

5. Яковець А.А. Податкова міліція як суб’єкт ОРД: практичний аспект / А.А.Яковець // Матеріали II конференції від 12.09.2010. – Т.2. – С.34-39

Ковташ Віктор Васильович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Самілик Григорій Михайлович,
к.ю.н., доцент, професор кафедри ОРД, заслужений юрист України

РОЗКРИТТЯ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасне суспільство неможливо уявити без використання комп'ютерів та новітніх засобів комунікації, що широко використовуються у різноманітних сферах людської діяльності. Останнім часом в Україні зросла кількість Інтернет користувачів, оскільки дана мережа забезпечує цілодобовий доступ до великої кількості інформації, можливість проведення банківських, фінансових, торгових операцій, переказ коштів, передачу будь-яких інформаційних даних. Для багатьох людей він став цілим світом, більше того можливості останнього як виявилось можливо використати у протиправних цілях, зокрема вчинення злочинів у податковій сфері. Такі злочини отримали назву комп'ютерні злочини.

Виклад основного матеріалу. Кіберзлочин – це суспільно - небезпечне діяння, що безпосередньо пов'язане з комп'ютерною інформацією, яка моделюється комп'ютером.

Кіберзлочинам притаманні наступні ознаки:

1. високий рівень латентності даних видів злочинів;
2. складність у виявленні та розслідуванні даних злочинів;
3. спричинення великої шкоди;
4. складність доказування у суді;
5. транснаціональний характер (оскільки використовується мережа Інтернет).

До найпоширеніших злочинів у сфері оподаткування, що вчиняються з використанням комп'ютера та Інтернету, належать:

1. ухилення від сплати податків, зборів, обов'язкових платежів (ст. 212 КК України);
2. шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України);

3. легалізація (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом (ст. 209 КК України).

Наприклад, у 2018 році загалом було зареєстровано 1 688 кримінальних правопорушень за ухилення від сплати податків. Такий показник на 27% більший, ніж був зареєстрований у 2017 році. Для судового розгляду було передано лише 39 кримінальних проваджень, що у відсотках становить лише 2,4%.

У 2019 році за офіційними даними Генеральної прокуратури України було зареєстровано 1 287 кримінальних проваджень за ухилення від сплати податків (ст. 212 Кримінального кодексу України) [8]

Податкові злочини завдають найбільшої шкоди державі, оскільки основні кошти, що наповнюють Державний бюджет України, надходить саме від сплачених податків. А тому, на нашу думку, для того, щоб зменшити кількість злочинів, що вчиняються у податковій сфері, і відповідно забезпечити реальне наповнення державного і місцевих бюджетів необхідно:

1. встановити належну платню для кожного громадянина-працівника, скоротивши розрив між найбільшими і найменшими заробітними платами і таким чином урівняти можливості всіх працюючих по сплаті податків;

2. встановити пропорційну систему по сплаті податків, тобто в залежності від заробітної плати або доходу компаній. Тобто, на нашу думку, в даному випадку необхідно враховувати дохід кожної категорії громадян;

3. знизити рівень корупції;

4. проводити належний податковий контроль за всіма платниками без виключення;

5. провести реформування податкової системи: необхідно перевести основну масу операцій, що проводиться зі сплатою податків – в електронний режим, тобто « онлайн»;

6. надати фізичним особам – підприємцям (ФОП) більше можливостей працювати і створювати робочі місця, що не сприяло б виїзду українців за кордон в пошуках роботи;

7. вжити заходів щодо забезпечення можливості подання суб'єктами господарювання, передбаченої законодавством звітності в електронній формі - зробити процес роботи з підприємцями максимально автоматизованим, а для цього необхідно розвивати Електронний кабінет Податкової служби. На сьогодні уже 90 % послуг можна отримувати онлайн;

8. Більш активно співпрацювати з розвинутими іноземними державами та використовувати їх досвід у боротьбі з податковими злочинами. Україна в цьому напрямку вже досягла певних результатів у співпраці з іноземними державами, зокрема:

1. 7 вересня 2002 року між Україною та Республікою Таджикистан було підписано угоду про уникнення подвійного оподаткування, ухилення від сплати податків на доходи і капітал;

2. 7 лютого 2017 року між Україною і урядом Сполучених Штатів Америки було підписано міжурядову угоду «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» - FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act)[6]

FATCA – це закон, що стосується оподаткування іноземних рахунків, що має на меті перешкоджати ухиленню від сплати податків громадянами Сполучених Штатів Америки, які працюють на території іноземних держав.

Відповідно до норм FATCA фінансові та банківські установи мають надавати інформацію про клієнтів - фізичних та юридичних осіб до IRS – податкової служби США.

Відповідно до FATCA, деякі американські платники податків, які мають фінансові активи за межами США, повинні повідомляти про ці активи в IRS, як правило, використовуючи форму 8938.

Загальна вартість цих активів має перевищувати 50 000 дол. США, щоб звітувати, загалом, але в деяких випадках поріг може бути вищим.

Форма 8938 повинна додаватися до річної податкової декларації платника податків.

Вимога щодо звітності для форми 8938 є окремою від вимоги до звітності для форми 114 FinCEN, Звіт іноземних банківських та фінансових рахунків (FBAR) (раніше TD F 90-22.1).

Платники податків США, яким не потрібно подавати декларацію про прибуток за податковий рік, не повинні подавати форму 8938, незалежно від вартості зазначених ними іноземних фінансових активів.

Якщо не подати звіт про іноземні фінансові активи за формою 8938, може виникнути штраф у розмірі 10 000 доларів США (і штраф у розмірі до 50 000 доларів США за подальший збій після повідомлення IRS). Крім того, за недоплату податку, що відноситься до нерозкритих іноземних фінансових активів, передбачається додатковий суттєвий штраф за заниження в розмірі 40 відсотків. Також можуть застосовуватися кримінальні покарання[7]

Між Україною та Республікою Таджикистан була укладена угода з метою розвитку і зміцнення економічного співробітництва між державами, а також з метою попередження ухилення від сплати податків та уникнення подвійного оподаткування та вирішення наступних питань:

1. розширення сфери превентивних методів:
2. можливість надання консультацій платникам податків;
3. своєчасне висвітлення змін в податковому законодавстві засобами масової інформації;
4. постійне оприлюднення інформації, що стосується типових порушень законодавства у сфері сплати податків[3].

В Україні ситуація з попереджувальним податковим контролем гірша, ніж в країнах Європи та Америки. У США, порядок сплати податків контролює Служба внутрішніх доходів. Це потужне відомство, яке налічує близько 70 тис. службовців, що технічно забезпечені на найвищому рівні. Вони виконують початкову обробку податкової декларації, яку зобов'язаний подавати службі до 15 квітня кожен працюючий громадянин Америки. У Сполучених Штатах Америки застосовуються штрафні санкції за порущення порядку заповнення податкових декларацій: неправильно заповнена податкова декларація карається штрафом у розмірі 1000 доларів.

Служба внутрішніх доходів перевіряє податкові звіти корпорацій. 1 % декларацій щорічно підлягає ревізії, варто звернути увагу, чим більший дохід особи, тим частіше від підлягає перевірці. За податковим законодавством США, будь-які комерційні операції на суму від 600 доларів, а також виплати дивідендів на суму не менше 10 доларів на одного отримувача мають підтверджуватись документально.

Служба внутрішніх доходів існує за рахунок коштів платників податків, а це в свою чергу сприяє чесності та неупередженості працівників управління, оскільки попередній витік інформації про перевірку неможливий, так як комп'ютер, який опрацьовує інформацію про всі податкові надходження вибирає платника щодо якого має проводитись перевірка проводиться як « лотерея» - кому пощастить, тобто випадково.

У випадку систематичного порушення податкового законодавства платнику може загрожувати навіть довічне ув'язнення, залежно від того, наскільки серйозним виявиться злочин. Та судові позови за

справами про несплату або недоплату податків порушуються коли мова йде про велику суму, або несплати мають регулярний характер. Дії податкового інспектора можуть бути оскаржені в судовому порядку[3]

У випадку, якщо платник податку програв таку справу, то за ухилення від сплати податків він карається тюремним ув'язненням до 4 років і штрафом 50 тис. доларів.

Основними факторами, які відрізняють ситуацію США і України є те, що Штати мають сильніший контроль за самим процесом подання декларацій, а також саме ставлення громадян до процесу сплати податків, незалежно від того, фізична особа це чи юридична. Українців покарання не лякає, в той момент коли американці дійсно відносяться до цього з виправданою серйозністю, адже нікому не хочеться потрапити за грати за таке правопорушення.

Отже, для того, щоб подолати податкові злочини, а саме ухилення від сплати податків (як один із видів податкових злочинів, що вчиняються з використанням новітніх технологій) необхідно:

1. належно профінансувати податкову міліцію та інші податкові органи, що контролюють надходження податків та зборів, розробити модернове місце роботи: з доступом до мережі Інтернет;
2. Більш активно залучати до співпраці працівників – айтішників, які розробляють інтернет – програми та які в подальшому спростять роботу контролюючих органів;
3. використовувати досвід іноземних держав у питаннях боротьби з податковими злочинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010. Ред. від 13.08.20р. Розділ ХУ111-2 –Податкова міліція.
2. Кримінальний кодекс України від 2001р. Ред. від 12.09.2020р.
3. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Харків : Ніка Нова, 2012. – 318 с.;
4. Пивоваров В. В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження : дис.канд. юрид. наук : 12.00.08 / Пивоваров Володимир Володимирович. – Харків, 2003. – 299 с.;

5. Філоненко Г. Особливості виявлення ознак ухилення від сплати податку на прибуток / Г. Філоненко // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 10. – С. 93–96;

6. Ультиматум США[Електронний ресурс]: режим доступу https://www.epravda.com.ua/columns/2017/03/13/622527/

7. Угода між США та Україною FATCA[Електронний ресурс]: режим доступу https://www.irs.gov/businesses/corporations/foreign-account-tax-compliance-act-fatca

8. Статистика кримінальних проваджень з податків за 2019 рік [Електронний ресурс]: режим доступу http://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/statistics-of-criminal-proceedings-on-taxes-for-2019/

Крот Василь Сергійович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Мулявка Дмитро Григорович,
к.ю.н., професор,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Відповідно до найпоширенішого в українській юриспруденції визначення, право – це певні можливості людини, які необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, що визначаються досягнутим рівнем розвитку людства. Права людини, незважаючи на їх безперечну найвищу цінність у правовій демократичній державі, не можуть бути завжди і в усіх випадках недоторканними. Загальний рівень забезпечення та гарантованості прав людини залежить від оптимальності цілей, підстав, способів, меж і строків обмеження прав людини і громадянина. Практична діяльність правоохоронних органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю, неможлива без обмеження конституційних прав людини.

Аналіз останніх досліджень. Розкриттю сутності оперативно-розшукової діяльності та обмеженню конституційних прав і свобод людини приділено увагу в працях відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Бандурки О.М., Сервецького І.В., Ануфрієва М.І., Гордієнко С.Г., Хомколова В.П., Овчинського С.С., Панфілова В.В., Лузгіна І.М. та інші. Однак враховуючи постійне удосконалення нормативно-правової бази з цього питання, окремі аспекти обмеження конституційних прав і свобод людини під час проведення оперативно-розшукової діяльності потребують подальшого дослідження.

Метою статті є розкриття актуальних питань щодо обмеження конституційних прав громадян під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Виклад основного матеріалу. В Україні оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на засадах дотримання прав і свобод людини та громадянина. При здійсненні оперативно-розшукових заходів не допускається порушення конституційних свобод людини і громадянина. Окремі обмеження цих свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосуватись лише за рішенням суду щодо особи, в діях якої є ознаки тяжкого або особливо тяжкого злочину, та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства [1, с. 67].

Як зазначає Бандурка О. М., оперативно-розшукова діяльність являє собою найбільш результативну державно-правову форму боротьби зі злочинністю [2, с. 113]. Погорецький М.А. підкреслює, що за даними зарубіжних і вітчизняних фахівців, понад 85 % злочинів розкривається оперативно-розшуковими органами із застосуванням оперативно-розшукових заходів, оскільки виконати завдання кримінального судочинства лише кримінально-процесуальними засобами (ст. 2 КПК України) неможливо [3, с. 36]. Отже, як слушно зауважує Томін В.Т., кримінальний процес без оперативно-розшукової діяльності в більшості випадків провадження у серйозних справах безсилий, оперативно-розшукова діяльність без виходу через кримінальний процес – безплідна [4, с. 4].

Можливість обмеження основних прав і свобод людини державою передбачається практично у всіх міжнародно-правових актах, присвячених регламентації прав людини і основоположних свобод. Кожен договір визначає як межі можливих обмежень та вичерпний перелік підстав для них, так і називає ряд прав, які за будь-яких обставин не можуть бути обмежені [5]

Так, суб’єктом, на якого покладаються обов’язки щодо гарантування забезпечення прав та свобод людини і громадянина є держава, головну роль якої прямо визначено в Конституції України. В свою чергу ця функція держави реалізується за допомогою різних правових засобів через усю систему органів державної влади, в тому числі й через систему правоохоронних органів та суду. До того ж, згідно з положенням ст. 21 Конституції України, всі права і свободи вільних та рівних за своєю гідністю суб’єктів є невідчужуваними та непорушними, вони за жодних умов не можуть скасовуватися (ч. 2 ст. 22), а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається також і звуження їх змісту та обсягу (ч. 3 ст. 22) [6].

Проте на практиці застосування цих принципів і норм у контексті здійснення оперативно-розшукових заходів та проведення досудового розслідування досить часто пов'язане з труднощами, що виникають на ґрунті суперечностей між спрямованістю правоохоронної діяльності на боротьбу зі злочинністю та потребою «вторгнення» суб'єктів виконання цих заходів (правоохоронних органів і слідчих суддів) у сферу дотримання прав і свобод громадян, які опинилися з різних причин у сфері кримінального провадження.

Тобто, виходячи з умов покращення ефективності протидії злочинності в процесі захисту прав і законних інтересів особи, держави та суспільства від злочинних посягань, доводиться визнати можливість застосування до деяких учасників кримінального провадження низки правових обмежень. Але, знову ж таки, введення таких обмежень допускається лише за умови дотримання правоохоронцями ряду законних вимог і умов, узгоджених із суспільно значущими цілями, заради захисту й досяжності яких, власне, і визнається виправданість обмеження деяких прав і свобод людини. Як справедливо наголошено в ст. 18 Європейської конвенції з прав людини, «обмеження, які дозволяються цією Конвенцією щодо згаданих прав і свобод, можуть застосовуватися лише з тією метою, з якою вони передбачені». Тому й невипадково наше національне кримінально-процесуальне законодавство передбачає права громадян на справедливий суд, особисту недоторканність, презумпцію невинуватості, таємницю листування та інших комунікаційних зв'язків, які перераховані в ст. 7 КПК України, що і є загальними засадами кримінального провадження.

Зокрема, в оперативно-розшуковій діяльності трапляються випадки, коли зволікання з проведенням заходів, обумовлене процедурами отримання дозволу, може призвести до втрати можливості своєчасного отримати важливу для розслідування інформацію, ч.14 ст. 9 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає спрощений порядок проведення цих заходів: у разі оперативної необхідності невідкладного здійснення заходів, пов'язаних з обмеженням прав громадян, оперативно-розшукові підрозділи можуть приступити до їх проведення, проте зобов'язанні протягом доби повідомити суд або прокурора про застосування й підстави для їх проведення [7]. Отже, у будь-якому разі судовий дозвіл на проведення заходів, пов'язаних з обмеженням конституційних прав громадян, є обов'язковим.

Незважаючи на практичну необхідність під час боротьби зі злочинністю втручатися в сферу здійснення громадянами своїх прав і свобод, проведений аналіз стану їх дотримання протягом 2019 року під час боротьби із злочинністю дає можливість зробити висновок, що оперативні працівники правоохоронних органів під час реалізації своїх повноважень протягом останніх кількох років все частіше порушують основні завдання оперативно-розшукової діяльності: пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Такі порушення прав і свобод громадян вчиняються свідомо заради «показової» статистики про досягнуті неіснуючі «успіхи» в боротьбі зі злочинністю.

Водночас існування процесуально-правових і матеріально-правових інструментів обмеження можливостей втручання у сферу індивідуальних свобод є ключовим фактором забезпечення стабільного правопорядку.

Таким чином, з метою припинення порушень основних завдань оперативно-розшукової діяльність, оперативними працівниками правоохоронних органів, необхідно переглянути підхід до оцінки ефективності їх роботи. Так, як на сьогоднішній день в оперативних підрозділах правоохоронних органів існує «показникова» система оцінювання роботи, яка зазвичай призводить до порушення норм законодавства, в тому числі до незаконного обмеження конституційних прав та свобод людини під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Назаров В. В. Сутність обмеження конституційних прав громадян під час проведення оперативно-розшукової діяльності // В. В. Назаров / Юридичний вісник, 2009 – №2(11) – с. 66-69 [Електронний ресурс] – file:///C:/Users/Admin-PC/Downloads/8536-21662-1-SM%20(2).pdf.

2. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: Підручник. Частина 1. - Харків, 2002. - 334 с.

3. Погорецький М. А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі / М. А. Погорецький / / Вісник Верховного Суду України. - 2003. - № 2. - С. 36-39.

4. Попов Н. М. Оперативное обеспечение досудебной подготовки в уголовном судопроизводстве России: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Н. М. Попов. - Нижний Новгород, 1997. - 21 с.

5. Дешко Л.М. Втілення принципу правової визначеності у правотворчу та правозастосовчу практику при обмеженні права на судовий захист / Л.М.Дешко [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pchdu/2012_2/029.pdf.

6. Конституція України: зі змінами та доповненнями [прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року]. – Х.: Весна, 2008. – 48 с.

7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12.

Кульбідюк Діана Василівна,
студентка групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Самілик Григорій Михайлович,
к.ю.н., доцент, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, заслужений юрист України

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

В умовах сучасного технологічного та інформаційного розвитку національних економік стрімко набирає обертів економічна злочинність, що характеризується загрозливими розмірами. Вчинення злочинів в сфері економіки становлять реальну небезпеку країни в цілому та окремих громадян, оскільки розвиток економіки забезпечує існування та розвиток суспільства.

Проблемам сутності економічної злочинності та її ознак приділено чимало уваги таких вчених як: М. Бажанов, І. Базярук, В. Білоус, С. Кравчук, О. Литвак, О. Яковлев. Вагомий внесок у дослідження питань кримінологічного аспекту економічних злочинів здійснені такими вченими як: А. Меденцев, О. Пчеліна, Е. Сатерленд, Р. Степанюк, Д. Харко.

Одними з перших робіт з економічної злочинності, які дали поштовх активізації досліджень цієї проблеми, були роботи американського кримінолога Е. Сазерленда, який у своєму зверненні до Американського соціологічного товариства у 1939 р. вперше використав термін «білокомірцева злочинність». Відповідно його визначення, мова йшла про злочини, які вчинюються шановними людьми високого соціального статусу і в перебігу їх службової діяльності. Вчений вперше здійснив системне дослідження злочинності корпорацій. Створена ним кримінологічна концепція вчинила значний ідейний вплив на розуміння цієї актуальної проблеми. У його концепції увага була акцентована на ту нову обставину, що суб'єктами найбільш небезпечних економічних злочинів є особи, що займають високий соціальний стан у сфері бізнесу, і вчиняють злочини в процесі професійної діяльності в інтересах юридичних осіб і власних інтересах [1, с. 76]. Введений ним у науковий обіг термін «білокомірцева злочинність» досить точно відображає цю особливість його концепції.

У вітчизняній юридичній науці економічна злочинність стала предметом досить пильної уваги лише у 80-х роках XX сторіччя. У радянський період одним з перших до цієї проблеми звернувся А.М. Яковлєв, який писав, що злочинність у сфері економіки складається із сукупності корисливих посягань на соціалістичну власність, на порядок управління народним господарством, що вчиняються особами, які займають певні соціальні позиції в структурі економіки і здійснюють вимоги пов'язаних з цими позиціями соціальних ролей [2, с. 9].

Найбільш популярною на сьогодні є точка зору, відповідно до якої економічні злочини розглядаються як передбачені кримінальним законом діяння, спрямовані на порушення відносин власності (майнові відносини) та існуючого порядку здійснення господарської (у тому числі підприємницької) діяльності [3, с. 12; 25, с. 121].

Український законодавець при створенні Кримінального кодексу України (2001 р.) уникнув використання понять «злочини в сфері економіки», «злочини в сфері економічної діяльності». Можливо це було обумовлено усвідомлення того, що ці поняття є ще науково невизначеними. Тому замість них були використані поняття «Злочини проти власності» (розділ VI) та «Злочини у сфері господарської діяльності» (розділ VII). Хоча слід зауважити, що взагалі для структурування кримінального кодексу на розділи (глави) характерною є вказівка не на сферу злочинної діяльності, а на об'єкт цієї діяльності.

Але відсутність чіткого нормативного визначення поняття економічних злочинів та багатозначність його тлумачення в науковій літературі вносить дезорганізацію в роботу інформаційно-довідкових підрозділів правоохоронних органів. Фактично вони на мають можливостей вести цілеспрямований облік цих злочинів. У зв'язку з цим була зроблена спроба вирішити цю проблему на організаційному рівні і надати чіткі орієнтири у визначенні того, які саме злочини необхідно вважати економічними.

До суб'єктів цих злочинів віднесені: службові особи, які виконують на підприємствах, установах, організаціях, незалежно від форм власності, організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські операції; особи, які несуть матеріальну відповідальність за ввірене їм майно; особи, які мають доступ до предмета посягання при виконанні трудових обов'язків, у тому числі пов'язаних із охороною майна чи об'єкта; інші особи, злочинні дії яких спрямовані проти господарської діяльності.

Економічні злочини мають надзвичайно складний механізм здійснення, а отже і складний механізм їх виявлення та розслідування. Механізм злочину являє собою систему процесів взаємодії всіх учасників злочину між собою і навколишнім середовищем, що приводить до утворення криміналістично значущої інформації про злочин, його учасників та результати. Механізм злочину містить відомості про те, яким чином здійснено той чи інший злочин у сфері економіки. Особливість вчинення економічного злочину полягає в тому, що предметом такого протиправного діяння виступає майно як капітал, а тому має місце підвищена організованість та використання специфічних способів поведінки.

Слід звернути увагу на той факт що останнім часом підсилилася роль держави в сучасній економіці, що проявляється у збільшенні частки валового внутрішнього продукту, який перерозподіляється через систему державних фінансових фондів (бюджети різних рівнів, цільові позабюджетні фонди). І це з неминучістю породжує нову категорію зловживань, пов'язаних з формуванням, розподілом і перерозподілом фінансових ресурсів через ці фонди. Серед суб'єктів зазначених злочинів виявляються численні особи, на яких покладено обов'язок платити податки й інші обов'язкові платежі в ці фонди, а також особи, що необґрунтовано претендують на право одержання з цих фондів субсидій та інших виплат. Очевидно, що вчинення таких злочинів не пов'язано зі здійсненням ними професійної діяльності.

Наступною обставиною є стрімкий розвиток комп'ютерних, у тому числі, інтернет-технологій, їх активне використання в бізнесі й іншій економічній діяльності. Сьогодні це найважливіша тенденція розвитку сучасної економіки. Застосування інтернет-технологій для організації торгівлі цінними паперами, розширення сфери електронних розрахунків, комп'ютеризація багатьох функцій у сфері бізнесу й іншій економічній діяльності породжують і нову специфічну область кримінальної активності. Суб'єктами злочинів, які активно використовують високі технології, поряд з особами, що виконують професійні функції в організації, можуть стати практично будь-які особи.

Таким чином, стрімкий розвиток економічної системи призводить до не менш стрімкої зміни кола суб'єктів, здатних експлуатувати в кримінальних цілях легальні економічні інститути. При цьому зміна самих методів кримінальної поведінки дозволяє зробити висновок, що

критерії вчинення економічних злочинів у процесі професійної діяльності є лише однією з форм подібної експлуатації і відрізняються відомою вузькістю і неадекватністю.

У зв'язку з цим представляється більш обґрунтованим до економічних злочинів відносити ті, котрі відповідають хоча б одному з наступних критеріїв:

– вчинюються в процесі і під прикриттям законної економічної діяльності, у тому числі діяльності професійної;

– вчиняються в процесі і під прикриттям фінансової діяльності держави й органів місцевого самоврядування по акумуляції, розподілу і перерозподілу бюджетних коштів;

– вчиняються в сфері комп'ютерної інформації в процесі і під прикриттям професійної економічної діяльності чи фінансової діяльності держави.

Таким чином, узагальнюючи викладені положення, можна дати наступне визначення розглянутого поняття. Економічна злочинність – це сукупність економічних злочинів, якій притаманні системні ознаки. В свою чергу економічними злочинами є кримінально карні винні і суспільно небезпечні діяння, при вчиненні яких для одержання матеріальної вигоди використовуються легальні економічні інститути (правила, форми, процедури, механізми економічної діяльності). У межах даного підходу до суб'єктів економічних злочинів належать як суб'єкти, що здійснювали професійну діяльність на законних підставах і вчинили майнові злочини, так і ті, хто імітував її здійснення для кримінального використання інституціонального середовища легальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sutherland E. H. White-Collar Crime: The Uncut Version, with an introduction by Ceis and Coff Reprint. New Haven, CT: Yale University Press, 1983. 327 p.

2. Яковлев А. М. Социология экономической преступности. М., 1988. 254 с.

3. Кузнецова Н. Ф. Кодификация норм о хозяйственных преступлениях. *Вестник Московского университета*. Сер. 11: Право, 1993. № 4. С. 19 – 20.

Маєвська Вікторія Вікторівна,
студентка групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Юрченко Аліна Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ ПОЛІТИЧНОМУ ТЕРОРИЗМУ

Політичний тероризм – це перманентна загроза для суспільства та держави. Ризики виникнення цієї загрози не зникають ніколи і завданням державних органів є попереджати та протидіяти тероризму. В Україні давно склалася антитерористична система, яка включає відповідне законодавство та оперативно-розшукові підрозділи, які здійснюють протидію тероризму. Проте, захоплення заручників влітку 2020 року продемонструвало прогалини у роботі цієї системи. Також актуалізує тему цього дослідження й те, що вона є малодослідженою.

Одним із напрямків протидії тероризму міжнародною спільнотою є кроки щодо універсалізації законодавства в аспекті кримінальної відповідальності за вчинення тероризму, у тому числі і політичного. Науковці зазначають, що міжнародна спільнота вже давно прагне скоординувати зусилля держав, різних громадських організацій, благодійних фондів на протидію тероризму, при цьому особливе значення надається правовій сфері у вирішенні цієї глобальної проблеми, насамперед її кримінально-правовій складовій. Це знаходить свій вияв, зокрема, у тенденції до розширення заходів, спрямованих на криміналізацію переслідувань за терористичні діяння у численних міжнародно-правових документах, чимало визначальних положень яких імплементується і в національних законодавствах [1].

Оперативно-розшукова діяльність в Україні здійснюється з метою захисту та охорони людини, її прав та свобод, суспільства і держави спеціально уповноваженими на те органами в порядку та на підставах, які визначені законом.

Протидія тероризму є завданням всієї міжнародної спільноти, про що свідчить активне прийняття міжнародно-правових актів спрямованих на подолання тероризму у світі.

Проблема тероризму вже давно вийшла за межі однієї держави і протидія йому є спільною справою всіх держав цивілізованого світу. Здійснюються загальні та регіональні заходи щодо боротьби із міжнародним тероризмом, а також спільні операції проти терористичних організацій тощо.

Співпраця держав в аспекті боротьби із політичним тероризмом знаходиться своє відображення у таких основних напрямках:

- уніфікація внутрішнього законодавства держав у сфері встановлення відповідальності за вчинення злочинів терористичного характеру;
- здійснення спільних навчань, обмін технологіями та стратегіями попередження тероризму, який можна назвати науковим напрямком;
- спільні операції, які мають антитерористичний характер із залученням збройних сил різних держав;
- надання допомоги у контексті розслідування злочинів, які є терористичними, у тому числі, екстрадиція суб'єктів, які винні у вчиненні таких злочинів тощо.

Українська система оперативно-розшукових підрозділів, які здійснюють протидію політичному тероризму знаходиться на достатньому рівні розвитку. Про це можна судити з огляду на аналіз нормативно-правової бази здійснення оперативно-розшукових заходів щодо протидії політичному тероризму, а також статистичні дані, які стосуються оперативно-розшукової діяльності. Разом із тим є очевидними проблеми діяльності оперативно-розшукових підрозділів у контексті протидії тероризму.

Ми вважаємо, що для удосконалення діяльності оперативно-розшукових підрозділів, які здійснюють протидію тероризму необхідним є здійснити низку перетворень у законодавчому полі.

Загалом існує два вектори удосконалення оперативно-розшукової протидії політичному тероризму. Перший вектор – це загальний вектор, тобто ті суспільні і політичні перетворення, які створять радикально налаштоване середовище для будь-яких проявів тероризму.

Другий вектор – це здійснення конкретного реформування законодавства, якими врегульовано діяльність оперативно-розшукових підрозділів, які здійснюють протидію політичному тероризму.

Перш за все, варто звернути увагу на перший вектор розвитку та удосконалення протидії тероризму, а саме створення загальних умов неможливості формування терористичного світогляду в особи-члена суспільства.

Іншим шляхом у напрямку мінімізації ризику виникнення зазначених чинників є проведення загальної освітньої роботи через впровадження у навчальну програму шкіл, ВНЗ предметів, які стосуються формування у молодого покоління толерантності, а також розуміння функціонування державних інститутів і можливості вирішення тих чи інших проблем політичного характеру мирним шляхом.

Важливим є також перегляд законодавства у контексті кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю.

Наприклад, науковці зазначають, що видається доцільним удосконалити також склад злочину, передбачений ст. 258-5 КК України [2]. У цієї статті криміналізоване фінансування тероризму, однак, для чого тут потрібна деталізуючи інформація ще стосовно фінансування також конкретних різновидів терористичних злочинів, зрозуміти дуже важко, бо всі ці різновиди охоплюються загальним поняттям «фінансування тероризму», яке має місце у розглядуваній статті. Водночас чомусь у диспозиції статті не надане поняття фінансування тероризму, яке чітко визначене в положеннях, що містяться у статтях 1 і 2 Міжнародної Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму. Зазначені вдосконалення складів терористичних злочинів дозволяють надати їм більш чіткі формулювання та відмежувати їх від суміжних складів злочинів, оскільки терористичні злочини слід відрізняти від інших насильницьких злочинів, які набули широкого розголосу і об'єктивно породжують стан страху у суспільстві, бо яким би тяжким не був злочин і якого б суспільного резонансу він не набув, дії особи, яка його вчинила, не можуть бути кваліфіковані як тероризм, якщо вчинені дії були самоціллю, а стан страху виник у результаті саме вчиненого діяння незалежно від намірів винної особи. Частіше за все вказана ситуація може виникати у разі скоєння таких злочинів, як політичне вбивство чи вбивство «на замовлення», диверсія, бандитизм, та інших злочинів [3].

Україна має брати участь у інформаційному обміні із державами Європейського Союзу для попередження та протидії політичному тероризмі. Загалом важливим є направлення на навчання українських працівників оперативно-розшукових підрозділів, які спеціалізуються на протидії політичному тероризмі, у держави Європейського Союзу для отримання відповідного досвіду та його подальше імплементацію в українську антитерористичну систему.

Важливим є інформаційне та технологічне наповнення бази антитерористичної системи України. В Україні в загальному існує проблема застарілості технологій, які використовуються для розслідування злочинів криміналістами. Це також стосується і розслідування злочинів, які пов'язані із терористичною діяльністю.

Ми вважаємо, що на сьогоднішній день важливий і недооцінений вектор розвитку українських оперативно-розшукових підрозділів – це протидія кібертероризму. Правильний і своєчасний моніторинг мережі Інтернет може допомогти попередити терористичні акти і терористичну діяльність. Політичний тероризм – це завжди публічні діяльність, оскільки політика не може існувати без широкого загалу. Створення і функціонування загальних програм, алгоритмами яких буде встановлення певних ймовірностей вчинення терористичних актів окремими особами має важливе значення для антитерористичної системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія: монографія. за заг. ред. В. С. Канціра. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 188 с.

2. Кримінальний кодекс України: Прийнятий 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

3. Павленко В. Вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини пов'язані із тероризмом. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/11/39.pdf

Мазур Тимур Миколайович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Параниця С. П.,
к.ю.н., доцент, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нині Україна займає 83-тє місце в рейтингу найбезпечніших країн світу. Список на основі аналізу показників з 180 держав склала компанія Insurly. Але, якщо звернути увагу що відбувається в суспільстві, то можливо засвідчити проблему правоохоронної діяльності, яка вказує на погіршення криміногенної ситуації.

Саме тому для забезпечення ефективності реалізації прав громадян держава передбачає систему органів нагляду і контролю за дотриманням законності працівниками оперативно-розшукових органів. Вирішення цих проблем насамперед має ґрунтуватися на об'єктивних оцінках життєдіяльності та розвитку суспільства, формування демократичної держави, її історичних, правових і культурних традицій. Правоохоронні органи є атрибутом будь-якої держави, а межі їх втручання в поведінку людей мають бути чітко визначені.

Згідно Конституції України та низки інших нормативних актів: «національної правової системи функцією нагляду за додержанням законів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД) під час пошуку й фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп залежить від роботи органів прокуратури».

Предметний орієнтир щодо наглядової діяльності прокуратури за законністю ОРД закріплено в положеннях ст. 30 Закону України «Про прокуратуру», згідно до яких прокурор вживає заходів до того, щоб органи, які здійснюють ОРД: 1) додержували передбачений законом порядок початку та проведення ОРД; 2) не допускали порушення законності під час проведення ОРД, досудового розслідування; 3) виявляли причини вчинення кримінальних правопорушень і умови, що сприяють цьому, вживали заходів щодо їх усунення.

Відповідно до п. 1 ст. 6 Закону України «Про ОРД» підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є: «наявність достатньої інформації одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину».

Перевірка законності винесення постанов про припинення або поновлення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи має на меті з'ясувати, що такі постанови існують, вони мотивовані, затверджені начальником відповідного органу або його заступником, а в матеріалах справи наявні відповідні підтверджуючі документи. Необхідно зазначити, що у Законі передбачено лише дві підстави, з яких строк обчислення ОРС може бути припинено: якщо особа, стосовно якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України або якщо вона тяжко захворіла, тому можливість проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність відсутня.

Загалом із зазначеного випливає, що при виявлені будь-яких ознак злочину повинно розпочинатися кримінальне провадження. З огляду на це, М. Шилін ставить запитання: у зв'язку з чим, на якій підставі здійснюється ОРД для виявлення ознак злочину, коли законом передбачено, що підставою для її здійснення є наявність достатньої інформації, яка потребує перевірки, про підготовку злочину, тобто вже виявлені ознаки? [1, с. 61]

А від так, виникає сумнів щодо законності ОРД, адже: «до виявлення ознак злочину вона не може здійснюватися, бо ще немає підстав для її проведення, а після виявлення ознак злочину повинно розпочинатися кримінальне провадження й мають проводитися передбачені КПК України, слідчі дії, а не ОРД». Парадоксальність – логічне протиріччя законодавчих положень, що коментуються, полягає у тому, що відповідно до них підстави для проведення ОРД виникають вже після початку її безпідставного проведення та отримання певного результату.

Суперечливим є не тільки зазначене, але й той факт, що у самому визначені поняття оперативно-розшукової діяльності як її складової взагалі відсутні оперативно-розшукові заходи. Водночас визначення їх поняття, як і поняття, як і поняття «оперативно-розшукові» заходи, у Законі відсутні. Таким, чином створюється низка протиріч. З одного боку, законодавець не виокремлює пошукові, контррозвідувальні і розвідувальні заходи, хоча і наголошує про їх наявність в

ОРД. З другого боку, не вказуючи про наявність в ОРД оперативно-розшукових заходів, визначає порядок проведення, відносячи до них негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені в КПК України.

Серед публікацій особливо слід відзначити роботу В.О. Глушкова та О.А. Білічак, які, порівнюючи законодавство України, що регламентує прокурорський нагляд за законністю провадження оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування кримінальних правопорушень, з нормативними актами зарубіжних країн, визначили основні напрями удосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері [2].

Також потребують розв'язання не лише теоретичні, а й практичні проблеми нагляду в оперативно-розшуковій діяльності. Так, зокрема варто зазначити, що нагляд за дотримання законності є основною функцією демократичної та правової держави, способом забезпечення законності й дисципліни в реалізації прав, свобод і законних інтересів.

У тлумачних словниках термін «нагляд» розкривається як діяльність спеціальних органів державного управління з систематичного контролю за дотриманням встановлених державних правил підприємствами, установами, організаціями, службовими особами та окремими громадянами, тобто через підміну поняттям «контроль» [3].

Погоджуючись з науковим співтовариством, що не існує єдиного підходу до понять «контроль» та «нагляд». Вони є подібними поняттями, застосовуються на практиці залежно від покладених на владні суб'єкти повноважень. Додатковою ознакою, що відрізняє «контроль» від «нагляду», є наявність підконтрольного об'єкту. Відповідно до частини п'ятої ст. 40 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України), слідчий, здійснюючи свої повноваження згідно з вимогами КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності [4].

Завдання прокурорського нагляду відрізняються між собою залежно від сфери проведення нагляду. Розглянемо завдання прокурорського нагляду на прикладі нагляду за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність. Ми виділяємо наступні завдання:

– розкриття кримінальних правопорушень, захист прав та свобод фізичних та юридичних осіб від злочинних посягань;

– забезпечення невідворотності відповідальності за вчинення кримінального правопорушення;

– запобігання незаконному притягненню особи до відповідальності;

– здійснення заходів щодо запобігання злочинам, усунення причин.

Д. Бабічев, посилаючись на дослідження О. Куценко, І. Матвієнко, відмічає: «доволі прозорі нормативні приписи в практичній діяльності оперативних підрозділів часто виконуються із значними порушеннями. Як показують результати прокурорських перевірок, оперативно-розшукові справи в ряді випадків не заводяться або заводяться невчасно, по них не завжди проводиться необхідна робота. За іншими даними значна кількість оперативно-розшукових справ заводиться на підставі матеріалів перевірки – лише рапорту працівника оперативного підрозділу» [5, с. 233].

Дотриманню законності та прокурорському нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю присвячені наукові праці М. Курочки, який вважає, що на сучасному етапі розвитку країни особливого значення набули питання розробки та впровадження єдиної державної системи гарантій прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності [6].

Слушною з цього приводу є думка О. Федосова, який зазначає, що ця методика становить інтерес для науковців і практиків і повинна бути впроваджена в практичну діяльність [7].

Отже, перш за все, щодо особливостей нагляду в діяльності оперативно-розшукових органів, то можна дійти висновку, що ані досліджувана дефініція, ані її зміст, межі чи предмет не визначені чітко законодавцем. Однак, аналізуючи нормативні акти, необхідно визначити, що в загальному вигляді особливостями нагляду в оперативно-розшуковій діяльності є недопущення порушення законності під час виконання своїх повноважень даними суб'єктами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шилін М. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового кримінального процесуального кодексу України. Вісник Національної академії прокуратури України. 2013 № 1'. С. 59-64

2. Глушков В. Л., Білічак О. Д. Система прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю і досудовим розслідуванням у законодавстві України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз. Вісник національної академії прокуратури України. 2012. № 4. С. 75–81.

3. Найповніший тлумачний словник Української мови. URL: http://eslovnyk.com.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. / URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651–17.

5. Бабічев Д. О. Прокурорський нагляд за законністю рішень в оперативно-розшуковій діяльності : запрошення до дискусії. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 230–240.

6. Курочка М.Й. Законність в оперативно-розшуковій діяльності та прокурорський нагляд за її дотриманням : автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / М.Й. Курочка ; НАВСУ, Кафедра теорії та практики оперативної роботи – К. : НАВСУ, 2000. 19 с.

7. Федосова О. В. Стан наукової розробки проблеми забезпечення прав і свобод людини в діяльності оперативних підрозділів ОВС. Форум права. 2011. № 2. С. 914–920. URL : http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-2/11fovopo.pdf.

Мостова Софія Олегівна,
студентка групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Юрченко Аліна Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри ОРД

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ

Співробітники правоохоронних структур повинні знати не лише права і повноваження, надані їм законом, а й усвідомлювати, що в них закладена потенційна (корупційна) небезпека. У правозастосовчій практиці є багато випадків, коли співробітники органів правопорядку і громадяни, на благо яких вони працюють, виявляються по різні сторони барикад. Найчастіше співробітники правоохоронних органів змушені діяти для припинення чи розслідування очевидного порушення закону. І все ж, самі ці дії повинні бути повністю законними і не носити довільного характеру. У таких ситуаціях співробітники можуть відчувати деяке почуття несправедливості або невідповідності між свободою скоювати злочини та обов'язком забезпечувати правопорядок. Але, тим не менш, вони повинні розуміти, що саме це усвідомлення і відрізняє їх від правопорушників. І коли співробітники правоохоронних органів вдаються до протиправної практики або перевищують права і повноваження, надані їм законом, то відмінності між ними і правопорушниками стираються. Тим самим суспільна стабільність і безпека зазнають ризику, який може мати потенційно руйнівні наслідки для суспільства, викликати недовіру до діяльності правоохоронних органів.

Загальновизнаним є факт наявності кодексів професійної етики, тобто кодифікованих правил поведінки для представників ряду професій. Наприклад, лікарі та юристи мають свої кодекси професійної етики, стандарти яких є однаковими в будь-якій країні світу. Відносно правоохоронних професій останнім часом також приймаються кодекси та правила поведінки, в яких правила поведінки співробітників піддаються чіткої кодифікації. Наприклад, в Україні діють Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017 р. [1], Правила етичної

поведінки поліцейських, затверджені Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2016 р. № 1179 [2] та ін. Зауважимо, що останнім часом як ООН, так і Рада Європи прийняли ряд міжнародних документів, які стосуються питання етичного та правового регулювання діяльності правоохоронних органів.

Питання професійної етики особливим чином розглянуто в Кодексі -поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 року. У резолюції Генеральної Асамблеї 34/169, яка прийняла даний Кодекс, констатується, що природа функцій правоохоронних органів стосовно захисту громадського порядку та спосіб, яким дані функції здійснюються, безпосередньо позначаються на якості життя як окремих громадян, так і суспільства в цілому. Підкреслюючи важливість завдання, яке стоїть перед співробітниками правоохоронних органів, Генеральна Асамблея також вказала на потенційні можливості зловживання владою при виконанні своїх обов'язків.

Кодекс складається з 8 статей. Він не є угодою, але належить до категорії правових документів, які служать авторитетною інструкцією для урядів щодо питань дотримання прав людини та виконання кримінального судочинства. Важливо відзначити, що (як це було підкреслено упорядниками документа) такі стандарти не матимуть практичної цінності до тих пір, поки їх зміст і значення не стануть невід'ємною частиною переконання кожного співробітника правоохоронної сфери, що може бути досягнуто за допомогою освіти й навчання, а також контролю.

На сьогодні з усіх наявних у світі регіональних організацій лише Парламентською Асамблеєю Ради Європи розроблений документ, який можна прирівняти до Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку. Резолюція 690 (1979 року) Парламентської Асамблеї, прийнята 8 травня 1979 року, супроводжується додатком, який містить Декларацію про поліцію.

Декларація про поліцію складається з трьох частин. В частині А розглядаються питання етики, в частині В – статусу, в частині С – війна та інші надзвичайні ситуації, зокрема окупація іноземною державою. У примітці (до документа) вказується, що зміст частин А і В стосується всіх громадян і організацій, включаючи такі структури, як секретні служби, сили військової поліції, озброєні сили або напіввійськові

формування, яким надані поліцейські функції, і які відповідальні за втілення законів у життя, розслідування злочинів, підтримання громадського порядку та забезпечення державної безпеки.

В частині А більш детально, ніж у Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, говориться про юридичні та моральні зобов'язання співробітників правоохоронних органів. Тут пропонуються більш деталізовані, ніж у Кодексі, формулювання, що стосуються завдань, обов'язків та особистої відповідальності співробітників. Крім того, в Декларації про поліцію міститься ряд положень, яких немає в Кодексі. Серед них – положення про обов'язок не виконувати незаконні накази (ст. 3) або не виконувати накази щодо застосування тортур, …, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (ст. 4); про особисту відповідальність співробітників поліції за незаконні дії або упущення (ст. 9); про правила застосування зброї (ст. 13); про заборону будь-яких акцій, спрямованих проти людей у зв'язку з їх расовою приналежністю, релігійними чи політичними переконаннями [3, с. 131].

На думку В.А. Махініна, особи, правомочні здійснювати ОРД, повинні чітко розуміти, що зміст професійної етики складають: ввічливість, коректність, тактовність, скромність, точність і обов'язковість [4, с. 140].

Кожна професія має свої моральні проблеми. Але серед усіх професій виділяється група таких, які мають найбільше проблем та вимагають підвищеної уваги до моральної сторони виконуваних функцій. Професійна етика має важливе значення, перш за все, для професій, об'єктом яких є людина.

Ми солідарні з думкою, викладеною Т.М. Кільмашкіною, що сучасні психологічні технології, які ефективно застосовуються в прикладній психології, психотерапевтичній практиці та інших галузях людинознавства, достатньо представлені в науковій та науково-популярній, психологічній літературі. Однак можливості їх використання в ОРД ОВС висвітлені недостатньо. Загальновідомо, що продуктивність ОРД більшою мірою залежить від оптимального контактування оперативних працівників з потерпілими, свідками, підозрюваними, особами підсобного апарату та іншими учасниками слідчих справ [5, с. 33].

У спеціальній літературі питання взаємовідносин між оперативними працівниками та громадянами в процесі здійснення ОРД присвячена

робота К.С. Сагінбекова і С.С. Саутбаєва. Так, вони стверджують, що чим вищим є рівень переконаності, професійної компетентності, чесності, послідовності, доброзичливості до людей, тим відчутнішою є сила їх позитивного впливу на оточуючих. В кінцевому підсумку, всі перераховані якості, що визначають уміння будувати взаємини з громадянами, дозволяють успішно вирішувати питання боротьби зі злочинністю [6, с. 50].

В ході здійснення ОРД окремі співробітники практичних органів через певний період роботи втрачають ті моральні якості, які необхідні в їх професії. Найчастіше це викликано: наявністю владних повноважень, постійним зіткненням з моральними каліцтвами, деформованими особистостями. В результаті такого впливу в особистій характеристиці окремого оперативного працівника виявляються грубість і некультурність у спілкуванні з громадянами, неповага до колег, упередженість, виражена у прагненні бачити в кожній людині злочинця, тобто можна говорити про «професійну деформацію». Професійна підготовленість оперативного працівника, наявність твердих моральних цінностей, світоглядна спрямованість, тобто всі сторони свідомості працівника – від потреб до ідеалів, повинні бути спрямовані на формування його професійної етики.

Проблемі професійної деформації оперативних працівників у своїй роботі приділяли увагу С.Ж. Галієв і О.Е. Сапарін. Вони наголошували на тому, що професійна діяльність оперативних працівників постійно пов’язана з негативними сторонами соціальної дійсності, злочинною протидією, спробами психологічного тиску, брехнею, обманом, провокацією. Доводиться мати справу з людьми зі стійкою антигромадською установкою, переконання, погляди, уявлення яких прямо протилежні загальноприйнятим нормам моралі та об’єктивним життєвим цінностям. Ці фактори утворюють передумови для появи ще однієї актуальної морально-етичної проблеми – професійної деформації співробітників. Проблеми морального вибору супроводжують суб’єктів ОРД протягом усієї професійної діяльності, тому дотримання принципу професійної етики завжди буде актуальним [7, с. 16].

Питанням психологічних аспектів в організації оперативно-розшукової роботи у колективах оперативних апаратів у своїй роботі приділив увагу О-Р. Б. Біжігітов. Він, ґрунтуючись на розроблених психологічною наукою положеннях, розглянув і запропонував основні

параметри груп-колективів, що створюються для ведення оперативної розробки. Коротко перерахуємо зазначені параметри: відповідальність, колективізм, згуртованість, психологічна сумісність, інформованість, відкритість, професіоналізм, мова спілкування, організованість [8, с. 6]. При здійсненні ОРД в боротьбі зі злочинністю для співробітників оперативних апаратів, поряд з іншими факторами, важливе значення має дотримання професійної етики при застосуванні конкретних спеціальних сил, засобів і методів чи інших форм і видів впливу на осіб, щодо яких проводяться оперативно-розшукові заходи.

Так, якщо умови і межі фізичного впливу прямо зазначені в кримінальному законі – «необхідна оборона»; «крайня необхідність», то умови психологічного впливу правовими нормами практично не регламентуються. Тим часом, психологічний вплив у тій чи іншій формі, як правило, має місце в процесі роботи співробітників оперативних апаратів з конкретними особами – при проведенні розвідувальних опитувань, профілактичних бесід, схилянні особи, яка розробляється, до явки з повинною. За твердженням О.М. Качур та Г.А. Димова, питання психологічного впливу набуває більшої актуальності у сфері ОРД. Так, вони пояснюють це тим, що ОРД здійснюється в умовах протиборства, неможливості або крайньої складності досягнення оперативним працівником бажаної конкретної мети, і це найменш розроблювана як у теоретичному, так і в практичному плані частина загальної теорії психологічного впливу [9, с. 104]. За таких умов оперативні працівники не завжди правильно визначають межі використання психологічного впливу. Нерідкими є випадки застосування способів впливу, що базуються на залякуванні, шантажі, обмані та інших методах. Усе це призводить до нехтування вимогами професійної етики, сприяє формуванню у співробітників зневажливого ставлення до закону.

Мета психологічного впливу полягає в перебудові психіки об’єкта впливу, досягненні певних психологічних зрушень та змін, що впливають на діяльність і поведінку. Дана перебудова психіки полягає у зміні поглядів, відносин, мотивів і т.д., які, відрізняючись від повідомлень або передачі інформації, не спричиняють значної перебудови психіки, з метою усвідомлення об’єктом неправомірності своєї поведінки та появи бажання до здійснення дій із надання допомоги правоохоронним органам [10, с. 130].

Одним із психологічно складних аспектів у діяльності оперативного працівника, який багато в чому визначає професійну етику, є залучення громадян до негласної співпраці. Тому оперативному співробітнику і конфіденту буде корисно знати про деякі пам'ятки історії права. Про соціальну значущість «доносів» говорив ще Платон: «... якщо хто-небудь скаже чи зробить щось нечестиве, будь-який присутній повинен цьому опиратися і донести про це посадовим особам ...». Через століття аналогічну думку ми можемо знайти у Ж. Марата (кінець 80-х років XVIII століття): «... добре із любові до батьківщини доносити на тих, які порушили закони ...» [11, с. 12].

Історичні пам'ятки свідчать про те, що в Стародавньому Єгипті існувала таємна поліція. Староіндійські закони Ману містять рекомендації для органів влади щодо ведення шпигунства в сусідніх князівствах. У трактаті про військове мистецтво, написаному в Китаї за п'ять століть до Різдва Христового (400 до н.е.), відзначається, що «знання наперед не можна отримати від богів і демонів, не можна отримати і шляхом умовиводів за подібністю, не можна отримати і шляхом різних обчислень. Знання становища противника можна отримати лише від людей». Певна увага шпигунству приділяється і в Біблії, яка не заперечує даного виду діяльності. Як розповідається у біблійній Книзі Чисел (глава 13) та книзі Ісуса Навина, безпосереднє керівництво шпигунством було доручено пророкам, особливо – пророку Мойсею [11, с. 11].

Розуміння того, що людський фактор є рушійною силою якісного виконання завдань у правоохоронній сфері, призводить до очевидного висновку: такі фактори, як рівень прийому та відбору, а також освіти й навчання мають вагоме значення. Відносно розглянутих питань це означає, що кандидат на роботу в оперативні апарати повинен володіти такими професійними і особистісними якостями: політична зрілість, ділові та моральні якості – дисциплінованість, комунікабельність, врівноваженість, витримка, тактовність.

У процесі практичної діяльності були вироблені правила професійної етики серед оперативних працівників, які можна охарактеризувати наступним чином:

1. Без службової необхідності не розкривати відомості щодо будь-якого посадовця, часу, місця проведення та виду використовуваного оперативно-розшукового заходу.

2. Не проявляти інтересу до дій інших оперативних працівників.

3. При участі в проведенні комплексу оперативно-розшукових заходів займатися виконанням «своєї» ділянки роботи [12, с. 226].

Ефективність діяльності правоохоронних органів значною мірою залежить від кваліфікації кожного співробітника, ставлення до служби та поведінки. Правоохоронна діяльність ні в якому разі не є механічним процесом з можливістю контролю якості вже готового продукту. Можна сказати, що даний вид діяльності виробляє лише послуги. Більшість цих послуг надається безпосередньо «на місці» і не охоплюється контролем з боку тих посадових осіб, які мають управлінські та контрольні повноваження. І в цьому випадку в щоденній роботі правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю значну роль відіграє кваліфікація співробітника, у тому числі і його професійна етика.

Отже з вище викладеного матеріалу який ми дослідили у статті можна робити висновок, професійна етика – це сукупність правил поведінки оперативних співробітників, що забезпечує моральний характер взаємовідносин, обумовлених або поєднаних із професійною діяльністю, а також галузь науки, що вивчає специфіку проявів моралі в ОРД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017 р. *URL:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text *(дата звернення: 01.04.2020).*

2. Правила етичної поведінки поліцейських, затверджені Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2016 р. № 1179. *URL:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text *(дата звернення: 01.04.2020).*

3. Этические и юридические нормы поведения сотрудников правоохранительных органов: Основы правоприменительной деятельности. *Права человека и гуманитарное право для сил безопасности и правопорядка*. Женева, 1998. 174 с.

4. Махинин В. И. Основы управления в органах безопасности: учебник / отв. ред. д.ю.н., проф. Б. С. Тетерин. М.: Изд-ль И. И. Шумилова, 2001. 240 с.

5. Кильмашкина Т. Н. Психологические технологии в оперативно-розыскной деятельности. Хабаршы. Алматы: МВД РК, 2000. № 1. 140 с.

6. Сагинбеков К. С., Саутбаев С. С. Молодому оперуполномоченному: Учебно-практическое пособие. Костанай: ОНИ и РИР КЮИ МВД РК, 1999. 88 с.

7. Галиев С. Ж., Сапарин О. Е. Комментарий к Закону Республики Казахстан «Об оперативно-розыскной деятельности». Алматы: Жеті жаргы, 1998. 96 с.

8. Бижигитов О-Р. Б. Оперативная группа как субъект применения группового (бригадного) метода оперативной разработки. *Казахстан-2030 – проблемы совершенствования деятельности правоохранительных органов: Материалы научно - практической конференции*. Алматы, 1999. 182 с.

9. Качур А. М., Димов Г. А. Психологическое воздействие на разрабатываемого при осуществлении оперативной комбинации. *Психологические аспекты ОРД: Межвузовский сборник научных трудов*. Омск: Высшая школа милиции МВД СССР, 1988. 160 с.

10. Бордиловский Э. И. Раскрытие неочевидных преступлений. Организация и тактика: учебное пособие. М.: МВШМ МВД СССР, 1991. 68 с.

11. Галахов С. Правовая основа оперативно-розыскной деятельности: Практика уголовного сыска. *Научно-практический сборник / Составитель А. Ваксян*. М.: Лига Разум, 1999. 118 с.

12. Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов: Учебное пособие / под ред. Г. В. Дубова и А. В. Опалева. М.: «Щит-М», 2000. 320 с.

Наконечна Анна Юріївна,
студентка групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Лисеюк Андрій Миколайович,
к.ю.н., заступник начальника кафедри оперативно-розшукової діяльності

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Особливого значення щодо дотримання встановленого законом порядку провадження обшуку та захисту прав особи набуває чітке визначення понять «житло» та «інше володіння особи».

Згідно з ч. 2 ст. 233 КПК України під житлом особи розуміється: «Будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи».

Постанова Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р. щодо поняття «житло» у п. 22 дає такі визначення: «Під житлом потрібно розуміти приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей (будинок, квартира, дача, номер у готелі тощо). До житла прирівнюються також ті його частини, в яких може зберігатися майно (балкон, веранда, комора тощо), за винятком господарських приміщень, не пов'язаних безпосередньо з житлом (гараж, сарай тощо). Поняття «інше приміщення» включає різноманітні постійні, тимчасові, стаціонарні або пересувні будівлі чи споруди, призначені для розміщення людей або матеріальних цінностей, виробниче

або службове приміщення підприємства, установи чи організації, гараж, іншу будівлю господарського призначення, відокремлену від житлових будівель, тощо)» [1].

На перший погляд, законодавець чітко визначив зазначені дефініції, які мають вирішальне значення для реалізації засади недоторканності житла та іншого володіння особи у кримінальному судочинстві. Однак у ч. 2 ст. 233 КПК України в якості володінь особи не згадані такі об'єкти нерухомості, як споруди, об'єкти, які за своїми технічними, функціональними, експлуатаційними, архітектурними, економічними властивостями неналежать до будівель. Це на практиці призводить до різних правових наслідків при їх застосуванні, через різний правовий статус такої нерухомості та її цільове призначення. Наприклад, будівлями є житлові будинки, школи, театри, гаражі, цехи заводів. Споруди, що призначені для якихось суто технічних цілей, такі як димарі, телевізійні вежі, мости, підпірні стіни, оскільки в них відсутні приміщення або вбудовані в них приміщення, не визначають їхнього основного призначення, є інженерними спорудами. Законодавець у визначенні «інші володіння особи» залишив словосполучення «тощо». Це свідчить про бажання законодавця зберегти баланс між динамічними правовідносинами та статичними [2, с. 123].

Проаналізувавши практику Європейського суду з прав людини (далі ЕСПЛ) з порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [3], можливо зробити висновки, що в ній поняття «житло» тлумачиться досить широко і охоплює не лише «домівку», а й інші об'єкти, які за законодавством України житлом не визнаються, а належать до іншого володіння особи.

Розділяємо точку зору Ю.Б. Хім'яка щодо обов'язкового визнання правозастосовними органами України і тих об'єктів, які охоплюють поняття «житло» відповідно до рішень ЕСПЛ, з обов'язковим посиланням на такі рішення [4, с. 263].

У літературі стверджується, що в ст. 233 КПК України містяться: «Загальні правила проникнення до житла на підставі ухвали слідчого судді або за добровільною згодою особи, яка ним володіє, отже, за умови такої згоди в житлі можливе проведення не тільки огляду, слідчого експерименту, й обшуку» [5, с. 116].

Водночас звертається увага і на те, що: «Навіть у разі, коли особа заявила про вчинене щодо неї кримінальне правопорушення і не

заперечує щодо проведення в її житлі чи іншому володінні, яке є місцем події, огляду, слідчий маєвитрачати час і засоби на оформлення необхідних документів і одержання дозволу слідчого судді. Це призводить до затягування дорогоцінного часу, а відповідно, і втрати можливості ефективної фіксації слідів події, з'ясування її обставин «за гарячими слідами»» [6, с. 11].

Ми вважаємо, що: «Така суперечливість викликана невдалою нормативною регламентацією провадження деяких процесуальних дій у житлі та іншому володінні особи. Так, положення ч. 1 ст. 233 КПК України та ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237 КПК України суперечать одна одній. Враховуючи, що норми ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237 КПК України є спеціальними щодо ч. 1 ст. 233 КПК України, вони мають пріоритет у вирішенні цієї колізії. Відповідно, складно беззаперечно визнати законність проведення огляду, обшуку за добровільної згоди особи, яка ними володіє, за наявної нормативної регламентації, хоча щодо проникнення таких заперечень немає».

Цікавою з цього приводу є точка зору Л. М. Лобойка, який зазначає, що: «У невідкладених випадках прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді для здійснення останнім наступного судового контролю за законністю проникнення до житла чи іншого володіння особи і проведення в них процесуальних дій».

У судовій практиці виникла проблема неоднакового застосування норми, викладеної у ч. 1 ст. 233 КПК України. Ухвалюючи підсумкові рішення у кримінальних провадженнях, суди в одних випадках визнають доказами дані, здобуті у результаті проникнення до житла чи іншого володіння особи і здійснення в них обшуку (огляду) за добровільною згодою власника житла, а в інших не визнають. Не визнаючи зазначені дані доказами, суди зазначають, що після проникнення до житла чи іншого володіння особи за добровільною згодою власника слідчий, прокурор зобов'язаний звернутися до слідчого судді в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України. Неоднакове застосування зазначеної норми свідчить про існування правової невизначеності у питанні врегулювання порядку проникнення до житла чи іншого володіння за добровільною згодою його власника. Відтак, у даному випадку має місце порушення принципу правової визначеності, що є одним з основних елементів верховенства права [7, с. 174-175].

З точки зору міжнародно-правових актів (Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права), а також справ, розглянутих Європейським судом з прав людини, законними можна вважати обмеження права на недоторканність житла, якщо вони мають правову основу. Такою основою має бути законна, обґрунтована та мотивована ухвала слідчого судді, постановлена за результатами всебічного дослідження клопотання [8, с. 54].

Ми підтримуємо висновки Л. М. Лобойка, який стверджує, що норма, викладена у ч. 3 ст. 233 КПК України, є спеціальною щодо норми, яка міститься у ч. 1 цієї статті і регулює лише ті відносини, які виникають на підставі юридичних фактів, передбачених для цієї норми. А для неї передбачено один юридичний факт - наявність невідкладних випадків.

Надання добровільної згоди власника житла на проникнення до житла не є юридичним фактом для початку дії норми, викладеної у ч. 3 ст. 233 КПК України.

Положення ч. 1 ст. 233 КПК України є абсолютно визначеними і не пов'язані з положеннями ч. 3 ст. 233 КПК України. Якби законодавець мав намір запровадити наступний судовий контроль за проникненням до житла за добровільною згодою власника житла, то, очевидно, що положення про проникнення за згодою власника містилося б не в ч. 1, а в ч. 3 ст. 233 КПК України.

Правознавець Л.М. Лобойко вважає, що ч. 1 ст. 233 КПК України доцільно доповнити новим реченням такого змісту: «Проникнення до житла чи іншого володіння за добровільною згодою особи, яка ними володіє, не породжує передбаченого ч. 3 цієї статті обов'язку слідчого, прокурора звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку» [7, с. 174-175].

Отже, внесення запропонованих змін дозволить виключити в суддів сумніви у відсутності у слідчого, прокурора обов'язку звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку після проникнення до житла чи іншого володіння за добровільною згодою особи, яка ними володіє, як обов'язкової умови допустимості доказів, отриманих внаслідок такого проникнення. Це також сприятиме однозначному розумінню положень ст. 233 КПК України всіма учасниками кримінального провадження, які зможуть точніше прогнозувати свою процесуальну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного суду України від 6 листопада 2009 року № 10 : станом на 02.06.2016 р. URL : http: //zakon3 .rada. gov. ua/laws/show/v0010700-09.

2. Назаренко П.Г. Принцип недоторканності житла та іншого володіння особи: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 38. Том 2. 2016, с. 122-125.

3. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод: Рим, 4 листопада 1950 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. Хім'як Ю.Б. Захист прав на повагу до житла у практиці Європейського суду з прав людини (кримінально-правовий аспект). *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 261-265.

5. Лукашкіна Т.В. Проникнення до житла чи іншого володіння особи: деякі питання / Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні : збірник матеріалів Інтернет-конференції (Київ, 28 листопада 2014 року). К. : Національна академія прокуратури України, 2014. С. 116-117.

6. Удалова Л. Деякі проблемні питання правозастосування кримінального процесуального законодавства / Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квітня 2013 року) : збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції ; Національна академія прокуратури України. К. : Алерта, 2013. С. 8-12.

7. Лобойко Л. М. Щодо доцільності наступного судового контролю за проникненням до житла на підставі добровільної згоди його власника / Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 174-176.

8. Комарницька О.Б. Клопотання на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: сучасний стан та перспективи. *Судова апеляція*. № 3(26). 2014. С. 46-55.

Нігруца Олександр Сергійович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Параниця С. П.,
к.ю.н., доцент, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ В УКРАЇНІ

Дослідження соціального і правого захисту як особливої форми організації є необхідністю, що стоїть перед сучасним українським суспільством не тільки в аспекті змістовного розвитку теорії, але і з точки зору визначення механізмів і методів.

Сучасний ринковий механізм соціального захисту формується на основі і в межах соціальних процесів. У свою чергу, соціально-економічна реальність утруднює вирішення соціального і правового захисту, тому що багато законодавчих, економічних і структур перебувають на етапі становлення.

Поміж низки застосованих для аналізу дієвості і ефективності права слід відрізняти поняття, що часто розглядаються паралельно з ними, але не є їм тотожні, а саме «особливості організації», за якими можна здійснити вимір дієвості права та його ефективності.

Великий тлумачний словник сучасної української мови поняття «організація» порівнює з поняттям «організаційний» і трактує, як «… пов'язаний з організацією чого-небудь. Організаційні заходи. // Який здійснює організацію чого-небудь» [1, с. 853].

Особливості організації та функціонування соціального та правового захисту в різних країнах світу залишаються недостатньо дослідженими, що зумовлює необхідність подальших зусиль в цьому напрямі. Звернемо свою увагу на структурних особливостях організації соціального та правового захисту працівників оперативних підрозділів в Україні.

Оскільки об'єктами та суб'єктами соціальної політики виступають з однієї сторони державні інститути, а з іншої – населення країни,

то доцільно розглядати комплексну систему соціального захисту як державний інститут.

Це насамперед означає, що всі без винятку оперативні підрозділи та їхні посадові особи повинні не просто декларувати конституційні принципи, але й приймати відповідні рішення безпосередньо на їх основі та за змістом. У зв'язку з цим суттєвого значення набувають питання розробки та впровадження єдиної державної системи гарантій прав людини, в тому числі працівників оперативних підрозділів.

Існування будь-якої держави нерозривно пов'язане з розвитком її державних інститутів, ефективне функціонування яких залежить від належного забезпечення з боку держави. Одним із важливих та необхідних у сучасних умовах державних інститутів є правоохоронні органи, в тому числі працівники оперативних підрозділів.

Значний вплив на активізацію соціального і правового захисту оперативних підрозділів мали кардинальні зміни, які стосуються усіх сфер суспільного життя, що демонструють системне перетворення в боротьбі зі злочинністю.

Досліджуючи кримінальний процесуальний закон, з'ясовано, що у ч. 1 ст. 41 КПК України законодавець обмежився лише переліком відповідних правоохоронних органів, до яких як структурні елементи належать оперативні підрозділи. Такими підрозділами згідно статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] є: оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Крім того, лише завдяки назві статті («Оперативні підрозділи») та зазначеного переліку органів, можна зрозуміти, що йдеться саме про ті підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (ОРД) на підставі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2].

Єдине джерело, яке може надати законодавче тлумачення такого поняття «оперативні підрозділи» – це наказ «Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»» від 16 листопада 2012 року №114/1042/516/1199/936/1687/5/. Провівши аналіз даного наказу, можемо вказати на те, що в ньому розкриваються такі дефініції, як «уповноважений оперативний підрозділ» (п.1.7.1) та відповідно «уповноважена особа (п.1.7.2). Важливо відзначити, що «уповноваженим оперативним підрозділом – вважається підрозділ, який входить до складу державного органу» (ст. 246 КПК України). Тому намагаючись виконати свої повноваження керівництво органу залучає даний підрозділ до проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Натомість, «уповноваження особа … – це співробітник (працівник) відповідного органу, який залучений за рішенням керівника до проведення або участі у проведені негласної слідчої (розшукової) дії, інші особи, залучені за рішенням слідчого, прокурора, оперативного підрозділу».

Як бачимо, коли мова йде про особливості організації соціального та правового захисту, то завжди постає питання про їх меж.

За останні роки в Україні зроблено складну й велику за обсягом роботу з приведення у відповідність оперативно-розшукового законодавства і підзаконних нормативних актів. Передусім йдеться про забезпечення соціального захисту працівників оперативних підрозділів. Отже, становлення відносин соціального захисту як основи стратегічного планування залежить від ефективності державної соціальної функції. Аналіз та класифікація ознак і характеристик дає змогу поглибити і розширити соціальні функції держави як основних (загальних) і постійних напрямів її діяльності. Функції соціального захисту реалізуються в формах за допомогою спеціальних методів, мають комплексний об’єктивно виражений характер.

Верховна Рада ухвалила в першому читанні законопроєкт «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (№2343) [3], який дозволить посилити соціальний і правовий захист зазначених суб’єктів, а також створить сприятливі умови для вступу громадян на службу в органи в яких функціонують дані підрозділи.

На думку деяких експертів, зараз суспільні відносини щодо питань соціального та правового захисту пов’язують із можливістю певних категорій громадян отримувати пільги. Установлення пільг

особам, які мають право за професійною основою, зумовлено специфікою їх службової діяльності і є засобом надання додаткових соціальних гарантій з урахуванням екстремальних умов праці і підвищеного ризику.

Про це свідчить і проведений нами аналіз законодавства та поглядів науковців, які вважають, що оперативно-розшукові заходи залежно від умов проведення та санкціонування доцільно поділяти на три групи:

а) заходи, які не потребують санкції керівництва, що проводяться за рішенням безпосередньо співробітника оперативного підрозділу (несанкціоновані заходи);

б) заходи, що потребують винесення постанови, яка затверджується керівником оперативного підрозділу (заходи відомчого санкціонування);

в) заходи, що потребують судового санкціонування [4, с. 129].

Захист прав людини – це не другорядне, побічне завдання перетворень, що відбуваються в українському суспільстві, – це основна мета, яка повинна створити гідні умови життя кожному, гарантувати свободу та забезпечити фундаментальні права [5, с. 210].

Певною мірою відрізняється позиція В. Г. Фахутдінова щодо трактування правоохоронної діяльності через призму її соціальної природи, з одного боку, в якості особливого різновиду соціальної дійсності, а з іншого – особливого державно-правового виду соціального управління.

Підкреслимо, що основними передумовами ефективного соціального управління з боку держави є формування і застосування системи загальновизнаних соціальних стандартів рівня і якості з урахуванням системи соціальних гарантій в умовах становлення ринкових відносин, а також приведення економіко-правових основ у відповідність до інтересів соціальної стабільності та безпеки.

Забезпечення соціального захисту, проходить довгий і складний шлях, тому на думку А. В. Гончарова, що «… природа правоохоронної діяльності зумовлена причинами соціалізації людини та її індивідуалізації, способом спільної життєдіяльності, тому напряму залежить від рівня розвитку суспільства, рівня свідомості і правосвідомості людини та характеру її правових переконань» [6, с. 85].

Таким чином, базуючись на аналізі інтерпретування особливостей організації соціального та правового захисту працівників оперативних підрозділів в Україні, пропонуємо під ними розуміти – наявність державного механізму, як одну із складових системи людського розвитку, що приводить до її мотивованої продуктивності й ефективності суб'єктів оперативних підрозділів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22, ст.303 (дата звернення 7.09.2020 року).

3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей Закону України Про внесення змін від 29.10.2019 № 2343 URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI00699A.html

4. Антонов Д. К. Забезпечення конституційних гарантій прав і свобод громадян під час проведення оперативно-розшукових та інших заходів. Вісник АМСУ. Серія: "Право", № 2 (15), 2015. С. 128-135.

5. Троян Яна Інститут забезпечення конституційних прав і свобод: поняття, основні ознаки. Підприємство, господарство і право. 2018. № 6. С. 210-215.

6. А. В. Гончаров Деякі аспекти сутності правоохоронної діяльності. Актуальні питання забезпечення публічної безпеки, порядку в сучасних умовах : поліція та суспільство - стратегії розвитку і взаємодії : Всеукраїнська науково-практична конференція (Маріуполь, 18 травня 2018 р.) : тези доповідей. Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2018. 394 с. С. 84-85.

Пащенко Євгеній Михайлович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Юрченко Аліна Михайлівна,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Знаковою подією для правоохоронних органів стало прийняття у 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України [1], що спричинило суттєві організаційно-правові зміни в їх роботі. І.І. Мусієнко справедливо зазначає, що довгоочікувана реформа кримінально-процесуального законодавства, з огляду на кількість і характер запроваджених новел, набула революційних рис, адже багато в чому докорінно змінює усталені підходи до його ідеологічного наповнення, статусу суб'єктів, структури кримінального судочинства, понятійного апарату. Проте прийняття КПК України, а також, як наслідок, інших нормативних актів, зумовило й необхідність зміни підходів до організації діяльності оперативних і слідчих підрозділів правоохоронних органів, удосконалення існуючих та розроблення більш досконалих способів їх взаємодії в умовах нового законодавства. Незважаючи на зміни, що відбулись, зокрема введення інституту негласних слідчих (розшукових) дій, які уповноважені здійснювати слідчий і прокурор, сьогодні оперативно-розшукова діяльність залишається одним з ефективних засобів отримання інформації, необхідної для виявлення, розкриття й розслідування злочинів [2, с. 100-101].

Перелік підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності визначено в ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-XII [3]. Зокрема, такою підставою є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують учинення злочину.

У ст. 9 цього Закону визначено гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Так, у ч. 1 передбачено, що

завжди в разі наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа [3].

Відповідно до таких вимог, оперативний підрозділ у разі отримання достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, або осіб, які готують учинення злочину, заводить оперативно-розшукову справу та проводить оперативно-розшукову діяльність.

Водночас за готування до злочину відповідальність передбачає Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [4]. Так, згідно зі ст. 13-16 зазначеного закону, закінченим злочином визнається діяння, що містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу [4], а незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин. Готуванням до злочину є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод чи інше умисне створення умов для вчинення злочину. Кримінальна відповідальність за готування до злочину настає згідно зі ст. 14, а також відповідно до тієї статті Особливої частини цього Кодексу [4], що передбачає відповідальність за закінчений злочин. Тільки готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Відомий науковець О.О. Дудоров неодноразово у своїх працях зауважує, що на відміну від виявлення наміру стадія готування характеризується діянням суб'єкта, що полягає у створенні умов, необхідних для подальшого вчинення злочину. Водночас особа під час готування ще не реалізовує об'єктивної сторони забороненого КК України діяння, не наражає об'єкт кримінально-правової охорони на безпосередню небезпеку. Саме цією об'єктивною ознакою готування до злочину відрізняється від наступної стадії умисного злочину – замаху на нього. У КК України [4] встановлено караність умисного створення умов для вчинення конкретного злочину, а не для злочинної діяльності загалом. Особа планує в майбутньому довести свій злочинний намір до логічного завершення – учинити закінчений злочин і створює для цього належні умови. Тому в ч. 1 ст. 14 КК України [4] не передбачено випадки придбання чи пристосування особою «про всяк випадок» різних предметів, що можуть бути використані як засоби чи

знаряддя вчинення кримінально караних діянь. За наявності підстав такі дії можуть розглядатися як відповідні закінчені злочини (наприклад, незаконне придбання вогнепальної чи холодної зброї, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів). З об'єктивної сторони готування полягає у створенні сприятливих умов для вчинення злочину. Так, ч. 1 ст. 14 КК України [4], крім відповідного узагальненого формулювання (інше умисне створення умов для вчинення злочину), містить приблизний перелік конкретних видів готування до злочину (підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників, змова на вчинення злочину, усунення перешкод). Використання такого узагальненого формулювання є виправданим з огляду на неможливість зазначити в законі всі різноманітні форми готування.

В.П. Тихий у науково-практичному коментарі до КК України стверджує, що готування до злочину є початковою стадією його вчинення, одним із видів незакінченого злочину. Під час готування до злочину дії винного ще безпосередньо не спрямовані на об'єкт і не наражають його на безпосередню небезпеку. Суб'єкт ще не виконує того діяння, яке є необхідною ознакою складу злочину. З об'єктивної сторони готування до злочину може полягати в різноманітних діяннях, але спільним для них є те, що всі вони передбачають створення умов для вчинення конкретного закінченого злочину. Проте його не доведено до кінця, припинено з огляду на причини, що не залежали від волі винного. Наприклад, останнього затримали органи влади чи інші обставини перешкодили завершити злочин. Із суб'єктивної сторони готування до злочину можливе лише з прямим умислом, тобто винний усвідомлює, що він створює умови з метою вчинення певного злочину й бажає це зробити. Таким чином, винний має намір не обмежуватися лише готуванням до злочину, що може бути закінченим і незакінченим, а вчинити такі дії, які призведуть до закінчення злочину. Проте йому не вдається реалізувати свій умисел, зробити це, завершити злочин через причини, що не залежать від його волі.

Отже, за готування до злочину настає кримінальна відповідальність, крім випадків, коли йдеться про злочин невеликої тяжкості. Тому необхідно притягувати до кримінальної відповідальності осіб, які готують учинення злочину, а злочини, що готуються, потрібно розслідувати.

Відповідно до ст. 214 КПК України [1], досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний унести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і розпочати розслідування. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена приймати та реєструвати заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

Джерелом інформації про вчинення кримінальних правопорушень та інших подій, що надходить до органу внутрішніх справ, уповноваженого розпочати досудове розслідування, є:

– повідомлення фізичних або юридичних осіб і самостійно виявлені слідчим або іншою службовою особою органів внутрішніх справ з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень;

– повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення;

– повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, опубліковані в засобах масової інформації;

– інформація, що надійшла засобами телефонного зв'язку, телеграфом або іншими засобами зв'язку про вчинення кримінального правопорушення;

– повідомлення працівників медичних установ про звернення за медичною допомогою осіб із тілесними ушкодженнями, отриманими внаслідок учинення стосовно них кримінальних правопорушень.

Прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, незалежно від місця та часу їх учинення, повноти отриманих даних, особистості заявника, здійснюється цілодобово негайно тим органом внутрішніх справ, до якого надійшло звернення чи повідомлення, або самостійне виявлення слідчим або іншою службовою особою органу внутрішніх справ із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

У Єдиному обліку на загальних підставах також реєструють рапорти працівників органів внутрішніх справ про безпосереднє (самостійне) виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Оперативний черговий після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний унести відповідні відомості до Єдиного обліку та доповісти про зазначені матеріали начальникові органу досудового розслідування, про що поінформувати керівника органу внутрішніх справ.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3], що регламентує обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена КК України [4], до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України [1]. Лише в разі, якщо ознаки злочину виявлено під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, інформує відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена КК України [32], до відповідного органу досудового розслідування.

Оперативний підрозділ, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України [4], до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування. За готування до злочину, крім невеликої тяжкості, настає кримінальна відповідальність. Отже, якщо в зібраних

матеріалах зафіксовано фактичні дані про готування до злочину, крім невеликої тяжкості, їх необхідно невідкладно направити до відповідного органу досудового розслідування, який повинен розпочати та проводити досудове розслідування. У такому разі джерелом інформації про вчинення кримінальних правопорушень, що надходить до органу внутрішніх справ, уповноваженого розпочати досудове розслідування, може бути самостійне виявлення службовою особою органів внутрішніх справ із будь-якого джерела обставин кримінальних правопорушень.

Отже, дослідження окремих аспектів законодавчого забезпечення оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу дає змогу зробити такі висновки:

1. Підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, *а* також осіб, які готують учинення злочину. За наявності таких підстав оперативний підрозділ заводить оперативно-розшукову справу, після чого вдається до оперативно-розшукової діяльності.

2. За готування до злочину, крім невеликої тяжкості, настає кримінальна відповідальність. Це означає, що необхідно притягувати до кримінальної відповідальності осіб, які готують учинення злочину, а злочини, що готуються, потрібно розслідувати за винятком злочинів невеликої тяжкості.

3. Якщо в зібраних матеріалах зафіксовано фактичні дані про готування до злочину, крім невеликої тяжкості, то оперативний підрозділ зобов’язаний їх невідкладно направити до відповідного органу досудового розслідування, що повинен розпочати та проводити досудове розслідування.

4. Уважаємо, що для усунення суперечності щодо того, чи заводити оперативному підрозділу оперативно-розшукову справу та проводити оперативно-розшукову діяльність, чи направляти матеріали до органу досудового розслідування про готування до злочину, крім невеликої тяжкості, тобто про злочини, що готуються, а також осіб, які готують учинення злочину, необхідно внести зміни до чинного законодавства, а саме: виключити зобов’язання оперативного підрозділу невідкладно направити до відповідного органу досудового розслідування

матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про готування до злочину, що дасть змогу не тільки завести оперативно-розшукову справу, а й розпочати та продовжувати проведення оперативно-розшукових заходів у межах оперативно-розшукового провадження, після чого направити матеріали до відповідного органу досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88

2. Мусієнко І. І. Тактика використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному провадженні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*, 2012. Вип. 12. С. 100–104.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1992. № 22. Ст. 303

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2001. № 25-26. Ст. 131.

Потребенко Роман Васильович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Мулявка Дмитро Григорович,
к.ю.н., професор, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ КЛОПОТАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сформований на сьогодні в українському кримінальному процесі інститут клопотань, посідає особливе місце в системі процесуальних засобів, орієнтованих на забезпечення завдань кримінального провадження. Права і свободи людини в кримінальному судочинстві, будучи основним об'єктом охорони з боку держави, додатково забезпечуються механізмами відновлення в разі їх порушення за допомогою заявлення клопотань. Інститут клопотань є процесуальним засобом приведення в дію і слідчого, і судового механізмів гарантій прав учасників кримінального провадження [1, с. 21].

Загалом слід зазначити, що процесуальний інститут клопотань у кримінальному провадженні має досить значний за обсягом та інформативним наповненням зміст. Пронизуючи майже усі положення КПК, які стосуються процесуальної діяльності учасників кримінального провадження та створює передумови належної реалізації завдань кримінального провадження, а також виступає однією із процесуальних гарантій засади змагальності на стадії досудового розслідування.

Встановити всебічно і комплексно сутність явища неможливо без з'ясування його правової природи [2, с. 32-33]. Дослідження сутності інституту клопотань у кримінальному провадженні нерозривно пов'язано із з'ясуванням його правової природи, чітке розуміння якої дозволить визначити характерні ознаки клопотання, визначити зв'язок з іншими інститутами та правовими категоріями, а також охарактеризувати у подальших підрозділах роботи загальні умови подання, розгляду та вирішення клопотань під час досудового розслідування, конкретизувати їх залежно від клопотання, яке ініціюється.

Статтею 3 Закону України «Про звернення громадян» звернення громадян визначаються як викладені в письмовій або усній формі

пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. При цьому клопотання тлумачиться як письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо [3].

Аналізуючи чинне кримінальне процесуальне законодавство України, варто відмітити відсутність поняття клопотання, хоча в окремих його положеннях визначаються елементи процесуальної форми клопотання як форми звернення учасників кримінального провадження до уповноважених суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, отримання дозволу на проведення окремих слідчих (розшукових) у тому числі й негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), ініціювання проведення будь-яких процесуальних дій у порядку, визначеному ст. 220 КПК України, строків досудового розслідування, міжнародно-правової допомоги у кримінальному провадженні, а також у певних формах закінчення досудового розслідування.

Важливим для розуміння сутності клопотання як однієї з форм звернення у кримінальному провадженні є з'ясування його основних ознак.

Ознайомлення із науковими поглядами щодо правової природи клопотань у кримінальному процесі дає змогу виокремити спільність у трактуванні їх характерних ознак, що клопотання визначається як прохання, яке у свою чергу наділене низкою ознак (суб'єкт заявлення, суб'єкт розгляду, предмет клопотання, його офіційний характер, мета заявлення, процедура розгляду)

Слід розмежовувати такі правові категорії, як «клопотання» «скарга» та «заява», що подекуди, як свідчить слідча практика, викликає певні труднощі в учасників кримінального провадження, які не наділені владними повноваженнями. А це, у свою чергу, перешкоджає своєчасній та оптимальній їх реалізації. З цією метою визначимо їх спільні ознаки, а також виокремимо відмінності у правовій регламентації.

Отже, істотними ознаками, які характерні для клопотань і скарг під час досудового розслідування є: за своєю суттю вони є зверненнями з певними проханнями; застосовуються для захисту прав та законних інтересів особи; мають усну або письмову форму; адресовані державним органам і посадовим особам (слідчому, прокурору, слідчому судді), приймаються і розглядаються ними; рішення, прийняті за цими зверненнями, повинні бути доведені до учасників кримінального провадження; вимога обґрунтованості поширюється на звернення ініціаторів лише у випадках, визначених законом.

У науково-практичних коментарях КПК України клопотання трактується як звернення у письмовій чи усній формі зацікавленого учасника досудового розслідування до посадової особи, яка його веде, з метою домогтися виконання певних процесуальних дій на свою користь [4, с. 466]. У контексті розгляду клопотань під час досудового розслідування у порядку ст. 220 КПК України, вченими-процесуалістами клопотання теж розглядається як звернення в письмовій або усній формі сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника до слідчого, прокурора з метою виконання певних процесуальних дій у провадженні на свою користь [5, с. 143].

Узагальнивши позиції науковців щодо розуміння клопотання, поданого в порядку ст. 220 КПК України, та з'ясувавши його характерні ознаки, вважаємо, що під таким клопотанням слід розуміти визначене КПК України офіційне звернення уповноважених суб'єктів, сторін або інших учасників кримінального провадження до інших уповноважених посадових осіб з проханням про вчинення конкретних процесуальних дій, утримання від їх здійснення, або про прийняття відповідних рішень, спрямованих на реалізацію їхніх, чи представлених процесуальних прав і законних інтересів.

Інститут клопотань тісно пов'язаний із засадою забезпечення права на захист (ст. 20 КПК України; п. 6 ч. 3 ст. 129 Конституції України). Під правом на правничу (правову) допомогу слід розуміти передбачену Конституцією та законами України особам, які беруть участь у кримінальному провадженні, можливість отримати завдяки діяльності спеціально уповноважених суб'єктів гарантовану державою допомогу правового характеру у реалізації прав, свобод і законних інтересів таких осіб, ефективному їх захисті, а також відновленні у разі порушення. Слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення особи, яка позбавлена свободи, захисником і відкласти будь-який розгляд, у якому бере участь така особа, на необхідний для забезпечення особи захисником час, якщо вона заявила клопотання про це (ч. 9 ст. 206 КПК України)

Отже, приходимо до висновку, що законодавчі положення щодо подання, розгляду та вирішення клопотань являють собою самостійний інститут кримінальному провадженні. Він має в своїй основі конституційні норми і норми кримінально-процесуального права, які спрямовані на гарантування реалізації учасниками кримінального

процесу прав для відстоювання законних інтересів (приватних та публічних), та є виразом співвідношення диспозитивності та публічності в кримінально-процесуальному регулюванні.

Таким чином, проаналізувавши фундаментальні положення теорії кримінального процесу в аспекті механізму правового регулювання інституту клопотань та проблем, що виникають при його функціонуванні, наголошено на його важливості та значенні у досудовому кримінальному провадженні, оскільки він сприяє: встановленню фактичних та інших обставин вчинення кримінального правопорушення; забезпеченню належної охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; правильному застосуванню норм кримінального закону і дотримання належної правової процедури; усуненню слідчих і судових помилок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зейкан Я. П. Адвокат: кримінальні справи (методичні поради): у 2-х ч. Київ: Дакор, 2012. 728 с.

2. Волков К. Д. Забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 245 с.

3. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр.

4. Ківалов С. В., Міщенко С. М., Захарченко В. Ю. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Харків: Одіссей, 2013. 1104 с.

5. Удалова Л. Д., Рожнова В. В., Савицький Д. О., Хабло О. Ю., Римарчук О. В. Кримінальний процес України у питаннях та відповідях. Київ: КНТ, 2016. 269 с.

Рачок Ігор Васильович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Юрченко Аліна Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Протидія злочинності є невід'ємною частиною більш глобального соціально-правового процесу – боротьби зі злочинністю, і спрямована загалом на забезпечення спокою, безпеки, стабільності суспільства, прав, свобод і законних інтересів громадян [1, с. 319].

Заходи попередження злочинності в місцях позбавлення волі дуже різноманітні. Уявити вичерпний перелік цих заходів неможливо, тим більше, що практика боротьби зі злочинністю, яка спирається на наукову основу, правотворчість, породжує все нові форми попереджувальної діяльності. До числа таких заходів слід віднести заходи, спрямовані на усунення й нейтралізацію криміногенних факторів:

а) соціально-економічного характеру;

б) морально-психологічного характеру;

в) організаційно-правового характеру.

На формування стійких моральних засад особистості засудженого, які схвалюються суспільством, впливають освіта, наука, культура, засоби масової інформації (ЗМІ), рівень розвитку суспільних відносин, система ціннісних орієнтацій і спосіб життя всього суспільства [2, с. 172]. Тому, поряд із персоналом УВП суб'єктами даної діяльності можуть виступати громадські діячі або громадські утворення, діячі культури, науки, педагоги та ін. Активним суб'єктом даної діяльності виступають релігійні діячі. Правову основу здійснення богослужіння та релігійних обрядів в колоніях закладає ст. 128 КВК України.

Діяльність, спрямована на нейтралізацію у свідомості засудженого почуття відчуженості від суспільства, повинна здійснюватися у двох напрямах: перший має на меті нейтралізацію у засудженого почуття «вигнанця суспільства» в період відбуття ним позбавлення волі; другий переслідує мету ресоціалізації засудженого після відбування

ним покарання. Здійснення цієї діяльності має проводитися комплексно і відповідати вимогам принципу реінтеграції, закріпленого в Мінімальних стандартних правилах поводження з в'язнями (МСП): «у спілкуванні з в'язнями слід підкреслювати не їхню ізоляцію від суспільства, а ту обставину, що вони продовжують лишатися його членами.» (п. 61) [3]. Дія даного принципу передбачає необхідність залучення громадських організацій «всюди, де це можливо, заохочувати громадські організації до співробітництва з персоналом закладів з метою повернення в'язнів до життя в суспільстві».

У Кримінально-виконавчому кодексі України закріплена правова основа участі громадськості у здійсненні діяльності з надання сприяння установам і органам, які виконують покарання. Дана діяльність спрямована: на надання сприяння в роботі установ та органів виконання покарань; участь у виправленні засуджених; здійснення контролю за діяльністю установ та органів виконання покарань. Однак, на сьогодні дані норми носять лише декларативний характер. Сучасне суспільство з незадоволенням сприймає інформацію ЗМІ, яка ілюструє умови утримання засуджених в місцях позбавлення волі або особистісні характеристики осіб, які відбувають покарання, проте дієвої участі у вирішенні проблеми їх реінтеграції не приймає. Причина цього полягає не тільки в байдужості суспільства, а й у відсутності розвиненого правового механізму, покликаного забезпечити дію зазначених кримінально-виконавчих норм.

Важливий засіб протидії злочинам в УВП – добре продумана, ретельно організована дисциплінарна практика, що передбачає повноту і своєчасність реагування на порушення режиму та інші проступки засуджених, індивідуалізацію й виховно-профілактичний ефект застосовуваних до них заходів впливу за протиправні дії, які, якщо залишати їх безкарними, можуть переростати в насильницькі та інші види злочинів. У зв'язку з цим актуальним завданням є підвищення психолого-педагогічної культури персоналу УВП. Співробітники цих установ повинні володіти знаннями, необхідними для діагностики міжособистісної та міжгрупової напруженості серед засуджених, умінням згладжувати, локалізувати виникаючі між ними конфлікти, котрі загрожують скоєнням злочинів. За необхідності з цією метою використовуються засоби та методи оперативно-режимних апаратів.

Необхідно розглянути такі заходи кримінально-правової протидії, як: пропаганда кримінального законодавства; офіційне застереження

потенційних правопорушників; спонукання до добровільної відмови від завершення розпочатих злочинів. Вони полягають у правовому вихованні цивільного населення або в застосуванні адміністративно-правового примусу.

Першим і основним заходом протидії злочинам в суспільстві, а також у місцях позбавлення волі та взяття під варту є пропаганда кримінального законодавства, яка може не мати меж адресного впливу.

Пропаганда кримінального законодавства може здійснюватися у двох формах: загально-профілактичній та індивідуально-профілактичній. Отже, адресатами її впливу є як усе населення держави загалом, так і окремі шари і групи населення, а також окремі особи, які мають свої специфічні ознаки та якості.

Цілями пропагандистського впливу є: а) підвищення рівня правової обізнаності громадян; б) формування правильних і стійких раціональних та емоційних оцінок правових норм і явищ; в) формування поваги до права, переконання у справедливості правової системи, в необхідності дотримання законності. Все це в кінцевому рахунку повинно сприяти правомірній поведінці особистості.

Ефективність практики призначення покарання залежить від того, наскільки встановлені законом види покарань взагалі і санкції за конкретні злочини – зокрема, відповідають уявленням про притаманні сучасній правосвідомості населення справедливі форми і межі репресії [4].

Протидія злочинам в установах, що забезпечують ізоляцію від суспільства, здійснюється в рамках кримінально-правових відносин, що виникають при реалізації кримінальної відповідальності та виконанні призначеного судом покарання. Звідси переважна більшість запобіжних заходів застосовується на підставах і в порядку, передбачених нормами кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого законодавств. З усіх конкретних заходів кримінально-правового впливу, якими може скористатися адміністрація УВП, пропаганда кримінального законодавства є найбільш доступною. Вона повинна полягати в інформуванні та роз'ясненні як засудженим, які відбувають покарання, так і особам, яких тримають під вартою, що за дії, передбачені різними статтями КК України, настає кримінальна відповідальність, тобто держава застерігає громадян від небажаної поведінки, оберігає їх від тяжких для них наслідків.

Не заперечуючи значення притягнення (в необхідних випадках) винних осіб до кримінальної відповідальності у справі зміцнення правопорядку в установах, що забезпечують виконання кримінальних

покарань, вважаємо за необхідне підкреслити особливу профілактичну роль, яку відіграє не кількість осіб, засуджених за різними статтями КК України, а організація роз'яснювальної роботи стосовно кожного випадку порушення.

Співробітникам УВП, працівникам прокуратури необхідно говорити про питання вимог режиму і дисципліни, про дотримання засудженими встановлених правил поведінки, роз'яснювати питання настання кримінальної відповідальності за злочини в умовах УВП. Позитивно впливають на профілактику злочинів виступи засуджених, які свого часу були злісними порушниками режиму, притягувалися до кримінальної відповідальності, але завдяки виховній роботі, яка проводиться з ними представниками адміністрації, дійшли до висновку про необхідність змінити свою поведінку, стати на шлях виправлення.

Немає сумнівів у тому, що велике профілактичне значення мають відкриті засідання суду з розгляду кримінальних проваджень, які проводяться безпосередньо в місцях позбавлення волі, і засуджені на власні очі можуть переконатися, що норма кримінального закону про відповідальність за злочин діє.

Офіційне застереження потенційних правопорушників виражається в попередньому застереженні уповноваженими представниками правоохоронних органів осіб, які виявили намір вчинити злочин, про кримінальну відповідальність за його реалізацію. Мета застосування даної правової міри полягає в утриманні потенційних правопорушників від вчинення намічених злочинів.

З нашої точки зору, керуючись відомчими нормативними актами, представники правоохоронних органів зобов'язані застосовувати офіційне застереження щодо неприпустимості злочинної поведінки. Вже згадувана профілактична міра повинна бути оголошена на бланку встановленого зразка і лише відносно конкретно визначених осіб. Кримінальне законодавство ніяких вказівок на офіційне застереження не містить, тому воно застосовується «напівлегально», що знижує його ефективність.

Очевидним є необхідність законодавчого вирішення проблеми використання офіційного застереження як загальної міри попередження злочинів. З цією метою необхідно, на наш погляд, передбачити в переліку обставин, які обтяжують покарання (ст. 67 КК України), пункт про вчинення злочину після винесення офіційного попередження. Застосування зазначеного заходу повинно мати документальне відображення і статистику виконання представниками правоохоронних органів.

На нашу думку, офіційне застереження не здатне втримати кожного потенційного правопорушника від реалізації його злочинних намірів, тим більше в установі, яка забезпечує ізоляцію засуджених від суспільства, де кожен із них вже перебуває за вчинення різних злочинів.

Спонукання правопорушників до добровільної відмови від завершення розпочатих злочинів – міра кримінально-правового впливу на злочинність, заснована на нормі про добровільну відмову від вчинення злочину (ст. 17 КК України). Згідно ч. 1 та 2 зазначеної статті особа не підлягає кримінальній відповідальності за злочин, якщо вона добровільно й остаточно відмовилася від доведення цього злочину до кінця, і вчинене нею діяння не містить іншого складу злочину.

В установах виконання покарань співробітники оперативних апаратів та відділів безпеки в ході своєї роботи використовують, хоча й недостатньою мірою, можливість запобігання злочинів шляхом спонукання правопорушників до добровільної відмови від завершення розпочатих злочинних дій. Всупереч існуючій практиці, у кримінально-правовій теорії відсутня єдність поглядів на правомірність спонукання до добровільної відмови. Ефективність практики спонукання правопорушників до добровільної відмови від завершення розпочатого злочину залежить від багатьох умов. Її кількісна оцінка дуже складна, оскільки статистичний облік не дає нам можливості отримати таку інформацію.

На нашу думку, сенс спонукання правопорушників до добровільної відмови від завершення розпочатих злочинів полягає у впливі на психіку адресата з метою схилити його до припинення розпочатого злочину, використовуючи різні психолого-педагогічні методи впливу.

Міра кримінально-правового попередження у вигляді спонукання до добровільної відмови включає в себе: виявлення осіб, які приступили до реалізації злочинного наміру; вибір методів, які схиляють правопорушників до недоведення злочину до кінця; забезпечення психологічного впливу на правопорушника з метою спонукати його добровільно відмовитися від завершення розпочатого злочину; соціально-правова оцінка подальшої поведінки.

Згідно ст. 17 КК України дії не підлягають кримінальній відповідальності і можуть бути добровільно припинені лише на стадіях готування до злочину і замаху. Необхідно схилити особу до добровільної відмови від завершення розпочатих дій у момент підшукування,

виготовлення або пристосування особою засобів чи знарядь вчинення злочину, пошуку співучасників злочину, змови на вчинення злочину або іншого умисного створення нею умов для вчинення злочину.

Спонукання до добровільної відмови від завершення даного злочину реалізується, в основному, за допомогою оперативних заходів впливу, спрямованих як безпосередньо на правопорушника, так і на найближче його оточення з метою недопущення скоєння злочину. Співробітники установ виконання покарань, за допомогою превентивного впливу на правопорушника через близьких, друзів, рідних також спонукають останніх до відмови від завершення злочину.

На наш погляд, доцільно здійснювати спонукання до добровільної відмови від завершення розпочатих злочинів шляхом проведення профілактичних бесід. Вони можуть проводитися не лише співробітниками установ з тими, хто, можливо, задумав і готується вчинити злочин, але й з іншими особами, котрі можуть позитивно вплинути на адресата з профілактичною метою.

Отже, ми розглянули такі заходи кримінально-правової протидії, як: пропаганда кримінального законодавства; офіційне застереження потенційних правопорушників; спонукання до добровільної відмови від завершення розпочатих злочинів. У більшості випадків негативно впливає на результат не недосконалість теоретичних розробок, а невміння і небажання їх використовувати. У зв'язку з цим слід проводити заняття щодо даних питань із практичними працівниками під час службової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дядько Д. Е. Добровольный отказ от совершения преступления по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1974. 20 с.

2. Филимонов О. В. Уголовно-исполнительное право России: учеб. для вузов и основные норматив, прав. акты. М., 2004. 537 с.

3. Мінімальні стандарті правила поводження з в'язнями від 30.08.1955 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_212 (дата звернення: 20.02.2020)

4. Ялунин В. У. Реформа уголовно-исполнительной системы современной России: проблемы, тенденции, перспективы: монография; Владим. юрид. ин-т. Владимир, 2004. 178 с.

Старовойт Максим Борисович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Лисеюк А. М.

ЗАХИСНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Забезпечення обвинуваченому права на захист згідно зі статті 129 Конституції України є основною засадою судочинства, а відповідно до статті 7 Кримінального процесуального кодексу України віднесено до загальних засад кримінального провадження.

Стаття 59 Конституції України проголошує право кожного на правову допомогу та вільний вибір захисника своїх прав, а стаття 63 Конституції України закріплює право на захист підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного.

Адвокат у кримінальному провадженні бере участь на стороні захисту у ролі захисника підозрюваного, обвинуваченого. Із прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України інститут захисника у кримінальному провадження зазнав суттєвих змін у напрямку гуманізації та демократизації кримінального провадження. Загалом було визначено одним із принципів кримінального провадження принцип змагальності сторін, який передбачає, що сторона захисту стає важливим учасником провадження, а підозрюваний, обвинувачений не є об'єктом дослідженням стороною обвинувачення і судом, а є активним, самостійним учасником кримінального провадження. Водночас, попри декларацію принципу змагальності, а отже і змагальності всього кримінального провадження, існує суттєва кількість проблем та недоліків законодавства, яке залишає у кримінальному процесі рудиментарні інквізиційні риси. Зокрема, очевидним є обвинувальний ухил стадії досудового розслідування, де підозрюваний, обвинувачений залишається об'єктом, а не суб'єктом дослідження. У цьому контексті важливою є участь і процесуальні гарантії такої участі захисника у кримінальному провадженні. Оскільки саме участь захисники є умовою реалізації у повній мірі права на захист, яке також гарантоване міжнародними правовими актами, які ратифіковані Верховною Радою України. Йдеться, перш за все, про Конвенцію про захист прав та основоположних свобод та Міжнародний пакт про

громадянські і політичні права. Потрібно у цьому контексті звернути увагу і на практику Європейського Суду з прав людини, який неодноразово наголошував на важливості участі захисника у кримінальному провадженні.

У справі «Гелетей проти України» Європейський суд з прав людини, наприклад, зазначив, що стаття 6 конвенції стосується виключно процедурних гарантій та гарантує право кожному на справедливий судовий розгляд. У світлі обставин кримінального провадження ст.6 конвенції, особливо її п.3, може застосовуватися ще до того, як справу передано до суду, якщо справедливість суду може бути підірвана початковим недотриманням її положень. У свою чергу, гарантії пп.«с» п.3 ст.6 конвенції (забезпечення права особи на захист) є конкретними аспектами права на справедливий судовий розгляд, закріпленого у п.1 цієї статті, які повинні враховуватися у будь-якій оцінці справедливості кримінального провадження.

Відповідно до статті 45 Кримінального процесуального кодексу України захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

У частині 2 статті 45 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю.

У статті 46 Кримінального процесуального кодексу України визначено загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні, а статті 47 обов'язки захисника у кримінальному провадженні. У Кримінальному процесуальному кодексі України визначено також особливості залучення захисника та випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні.

У кримінальній процесуальній науці дослідження проблематики правового статусу та значення у кримінальному провадженні захисника присвячено широкий каталог наукових досліджень. Пов'язано це із двома основними факторами.

Захисник у кримінальному провадженні є однією із головних «дійових осіб сторони захисту». Функція захисту реалізується повною мірою лише у випадку участі у кримінальному провадженні захисника, бо підозрюваний, обвинувачений у силу специфіки свого правового статусу не завжди мають можливість реалізовувати всі інструменти, які надає кримінальний процесуальний закон стороні захисту. Водночас, значення захисника важко переоцінити і враховуючи декларований у Кримінальному процесуальному кодексі України принцип змагальності сторін, який знайшов своє відображення у статті 22: «Кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом.

Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом».

Із цього випливає, що захисник – це активний учасник кримінального провадження, на якого покладаються важливі завдання щодо захисту підозрюваного, обвинуваченого, що виражаються також у активних діях щодо збирання доказів, формування правових позицій та підготовки контраргументів до аргументів сторони обвинувачення.

Іншим важливим фактором прив'язаності уваги науковців до захисника у кримінальному провадженні є недосконалість положень кримінального процесуального закону, які стосуються як самого правового статусу захисника, так і інших сфер, які є дотичними до здійснення функції захисту. Кримінальний процесуальний кодекс України був прийнятий відносно недавно – у 2012 році, а проблеми його норм є предметом наукових досліджень та дискусій і по сьогоднішній день.

Дослідження, які стосуються правового статусу захисника у кримінальному провадженні, здійснюються у різних формах, у тому числі і у вигляді дисертаційних досліджень.

Для прикладу, вартою уваги є дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Є. В. Смирнова із назвою «Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) у кримінальному провадженні»[1]. Науковець писав, що багато

[1] Смирнов Є. В. Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) у кримінальному провадженні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2016. 247 с.

проблем, які стосуються визначення участі захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого), є недостатньовивченими, низка питань залишилася поза межами спеціального дослідження,інші не набули в теорії та на практиці належного вирішення і є дискусійними,деякі з них потребують нового наукового обґрунтування й адаптації до сучаснихвимог кримінального процесуального законодавства.

Є. В. Смирнов у своєму дисертаційному дослідженні удосконалив теоретичну базу розуміння сутності та змісту обов'язків захисника, здійснив узгодження прав захисника, визначені у Кримінальному процесуальному кодексі України та у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»[2], а також визначив особливості залучення захисником експерта, спеціаліста, перекладача, лікаря, психолога чи педагога для обґрунтування позиції сторони захисту або спростування тверджень, неналежності та допустимості доказів сторони обвинувачення під час кримінальних проваджень.

Питанням та проблемам тактики та методики професійного захисту у кримінальному провадженні присвячено дисертацію Я. О. Іваницького на тему «Закономірності адвокатської діяльності як складова предмета криміналістики»[3]. Сам дослідник зазначив, що ця дисертація є одним із перших монографічним досліджень теоретичних і практичних аспектівтактико-криміналістичного та методико-криміналістичного забезпечення діяльностіадвоката-захисника у кримінальному провадженні в контексті з'ясування окремихзакономірностей такої діяльності. Справді, варто відзначити важливість та значущість комплексних досліджень правового статусу захисника у кримінальному провадженні у вимірі різних юридичних і не тільки наук.

[2]Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України в редакції від 20.03.2020 № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17

[3]Іваницький Я. О. Закономірності адвокатської діяльності як складова предмета криміналістики : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2018. 227 с.

Фенікс Джуліанна Олегівна,
студентка групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Мулявка Дмитро Григорович,
к.ю.н., професор,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

Постановка проблеми. Боротьба зі злочинністю є завданням багатьох державних органів, в тому числі й органів досудового розслідування. Однак не завжди можливо досягти мети, встановлення істини, тільки процесуальним шляхом. Велику роль в цьому відіграють оперативні підрозділи, які використовуючи гласні і негласні методи діяльності допомагають органам досудового розслідування в боротьбі зі злочинністю.

Характер оперативно-розшукової діяльності обмежується межами її гласності, яка проявляється у доступності та відкритості інформації, можливості її використання у відповідності з нормами кримінального процесуального законодавства.

Аналіз останніх досліджень. Використанню матеріалів оперативно-розшукової діяльності у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень приділяли значну увагу вчені: Баєв О.Я., Бахін В.П., Долженков О.Ф. , Климчук М.П., Кучерина С.Є., Кудінов С.С., Погорецький М.А. , Пчолкін В.Д., Слінько С.В., Снігерьов О.П., Шендрик В.В., Шепітько М.І., Никифорчук Д.І. , Юхно О.О. й інші. Саме тому з урахуванням сучасних тенденцій новітнього кримінального процесуального законодавства України дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні є актуальними та доцільними, з метою підвищення ефективності протидії злочинності.

Метою статті є визначення основних напрямків використання оперативно-розшукової інформації в процесі доказування.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п.1 ст.7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що у

межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень [1].

Оперативно-розшукове виявлення злочину – одна з підстав для початку досудового розслідування. Це положення зазначено у п.1 статті 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», згідно з яким матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються як приводи та підстави для початку досудового розслідування [1]. Матеріали ОРД, які можуть бути використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування – це матеріально фіксовані джерела (показання, предмети, документи), що виникають у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності уповноважених на те осіб, які містять відомості (інформацію) про ознаки злочину, причетних до нього осіб, а також інші дані, що мають значення для запобігання, припинення, розкриття розслідування кримінальних правопорушень та надані до органу досудового розслідування в необхідній процесуальній формі (постанова, протокол, рапорт) і можуть бути використані для прийняття рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудового розслідування.

На думку Шейфера С.А., взяті самі по собі дані, одержані в результаті використання науково-технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності, не є доказами, тому що не відповідають нормативному визначенню доказів. Однак ці дані можуть стати доказами і використовуватися кримінальному процесі як докази, тому що вони наділені такими властивостями, які у процесі введення їх у кримінальне судочинство трансформуються в нормативні вимоги допустимості, належності, достовірності і достатності [2, с.58].

Кримінальний процесуальний закон спеціально не обумовлює право чи обов'язок оперативних підрозділів за власною ініціативою подавати матеріали оперативно-розшукової діяльності органу досудового розслідування або прокурору, Шейфер С. А. з цього приводу зазначає, що оперативно-розшукові органи вправі подавати органам розслідування результати оперативно-розшукових заходів і реалізують це право за наявності необхідних умов [3, с. 94]. Міньковський Г. М. також вважає, що оперативно-розшукові органи вправі подати предмети і документи, виявлені оперативним шляхом, однак зазначає, що вони

можуть розглядатися як докази лише, якщо після їх «фізичного» виявлення послідувало їх процесуальне збирання, в ході якого до них був повністю застосований режим, що визначає допустимість речових або письмових доказів [4, с. 233]. Таким чином, походження поданих матеріалів оперативно-розшукової діяльності, їх приналежність до кримінального провадження і допустимість надалі повинні перевірятися за допомогою процесуальних засобів.

Слідчий під час здійснення кримінального провадження оцінює матеріали ОРД у двох аспектах: 1) кримінально-процесуальному, 2) кримінально-правовому [5, с. 22]. Результати аналізу оцінювання дають підстави щодо практичної реалізації та прийняття рішення слідчим стосовно доцільності й перспективи їх використання у кримінальному провадженні. Оцінювання матеріалів оперативно-розшукової діяльності є вирішенням завдань кримінального процесу щодо застосуванням дійових напрямів і прийомів використання оперативно-розшукових матеріалів у межах кримінальному провадженні та недопущення розголошення відомостей, що становлять державну таємницю [6, с. 105]. Як слушно зауважує Томін В.Т., джерела інформації, одержані в результаті оперативно-розшукової діяльності, можна використати в доказуванні у кримінальному провадженні без розголошення способу їх одержання. Питання щодо допустимості таких джерел має вирішуватися після їх перевірки процесуальними засобами й визначення їх достовірності [7, с. 8].

Маючи отриманні оперативним шляхом матеріали, які містять різноманітну інформацію, слідчий може використовувати їх у ході підготовки та проведенні слідчих (розшукових) дій або як докази в кримінальному провадженні. Доказування є одним із найважливіших аспектів кримінально-процесуальної діяльності, підґрунтям якого є пізнання події злочину. Суть кримінально-процесуального пізнання полягає в передбаченій законодавством процедурі збирання інформації, що має значення для встановлення істини та отримання на її підставі достовірних знань про обставини вчинення злочину.

Без використання оперативно-розшукових технологій отримання інформації про злочин кримінальному судочинству нині важко протистояти натиску злочинності. Однак нині не існує чітких правових положень, які б регулювали використання оперативно-розшукової інформації в процесі доказування загалом і застосуванні заходів процесуального примусу.

Згідно ч. 2 ст. 84. Кримінального процесуального кодексу України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [8].

Так, для врегулювання можливості використання матеріалів, отриманих оперативними підрозділами за результатами оперативно-розшукової діяльності, як речових доказів пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 84 КПК України та викласти у такій редакції: «Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку та/або зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню».

Теперішня правова система України доводить той факт, що інформація одержана оперативно-розшуковим шляхом має вагоме значення у доказуванні, тим самим сприяючи повному виконанню завдань кримінального провадження. При цьому використання інформації одержаної в результаті проведення оперативно-розшукової діяльності має бути найбільш чітко регламентовано на законодавчому рівні, що дасть змогу забезпечити дотримання прав і свобод людини під час кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12.

2. Шейфер С.А. Использование непроцесуальных познавательных мероприятий в доказывании по уголовному делу. Государство и право 1997. №9 с.58.

3. Шейфер С.А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования / С.А. Шейфер. – М.: Норма, 2008. – 240 с.

4. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Отв. ред. Н.В. Жогин. – М.: Юридическая литература, 1973. – 736 с.

5. Кудівнов С.С. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні : [навчально-практичний посібник] / С.С. Кудівнов, Р.М. Шеховцов, О.М. Дроздов, С.О. Гриненко. – Х. : Оберіг, 2013. – 344 с.

6. Бабакін В.М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених молоддю / В.М. Бабакін / Право – 2015. – №32. – С.104-108.

7. Томин В.Т. Острые углы уголовного судопроизводства / В.Т. Томин. – М. : Юридическая литература, 1991. – 240 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України №4651-VI від 13.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

Хельменко Олександр Володимирович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Самілик Григорій Михайлович,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики

ВИЯВЛЕННЯ І РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ У ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІЙ СФЕРІ

Кредитно-фінансова система займає важливе місце в будь-якій країні, адже вона регулює інвестиційні і кредитні інститути держави та має складний кредитно-фінансовий механізм. Без цієї системи, жодна держава не зможе максимально здобути розвитку в фінансово-економічних галузях, адже вона створює стабільність в національному ринку держави, що є дуже важливою функцією. Завдяки цій системі в нашій країні існує чітка банківська система.

Наша банківська система будується за західним типом, а це означає, що вона дворівнева. Дворівнена банківська система будується за таким принципом, на верхньому рівні знаходиться центральний (головний) банк, який здійснює свої завдання від іменні країни, а після нього йде нижній рівень, де виступають банки, які створюються у конфігурації акціонерних товариств, тобто комерційні банки.

Будова банківської системи регулюється законами України, а саме-чинним Законом України «Про банки і банківську діяльність» [**3**]. В Україні на верхньому рівні функціонує Національний банк України. Національний банк України (далі НБУ)- виступає, як головний-центральний банк, що здійснює важливі завдання, які покладенні на нього, такі, як:

1. здійснення контролю за банківськими операціями;
2. організація грошового обігу;
3. регулювання грошово-кредитних відносин;
4. здійснення емісії грошей;
5. забезпечення стабільності грошовому еквіваленті;
6. розроблення та впровадження грошово-кредитних маневрувань в країні;
7. здійснення міжбанківських розрахунків.

Комерційні банківські установи знаходяться на нижньому рівні. Вони також важливі, адже це підприємницькі багатопрофільні кредитні установи, що обслуговують юридичних та фізичних осіб, надають їм кредитно-фінансові послуги. Комерційні банки також можна вважати за орган, який регулює кредитно-фінансові, оскільки він створює платіжні засоби для обслуговування великого кола осіб, а їх власний капітал є основою для здійснення подальших фінансових операцій, які впливають на економіку в державі загалом.

Можна виділити 3 головних інститути кредитно-фінансової системи:

I головний банк;

II комерційні банки;

III спеціалізовані кредитно-фінансові інститути, також які прийнято називати "прабанками".

Центральний банк та комерційні банки будують одну ланку кредитно-фінансових зв'язків, яка має назву – «банківська система країни». Спеціалізовані кредитно-фінансові інститути формують відособлену ланку небанківських установ, їх мета - це спеціалізація на виконанні окремих операцій.

Важливу роль у складі кредитно-фінансовій системі відіграє саме інфраструктура. Інфраструктура в кредитно-фінансовій системі- це комплекс способів, що гарантують результативне діяння головних інститутів системності.

Пропаную виділити такі головні основи інфраструктури кредитно-фінансової системи:

1. Нормативно-правове гарантування. Саме нормативно-правове гарантування містить порядок чинних нормативно-правових норм, котрі покликанні для юридичного визнання і регламентації галузі учину кредитно-фінансових інститутів.

2. Система охорони інтересів вкладників банку. Передбачає операцію компетентних установ страхування депозитів замовців під ревізією центральної банківської контори та незалежних урядових установ або комерційних банківських контор.

3. Державні корпорації банківських закладів та інших кредитно-фінансових закладів, згуртовані за функціональними властивостями з наміром охорони справ своїх спілчан і установлення для них головних вимог ведення підприємств, тобто для саморегулювання своєї діяльності.

4. Комунікаційне постачання, що окреслює присутність адаптованих кваліфікованих асоціацій, котрі установлюють позиції банківських контор, присутність централізованих приписів інформації про клієнтуру, публікацію спеціальних видань зі статистичними та аналітичними матеріалами про стан грошово-кредитної сфери економіки.

5. Розрахункова мережа, що забезпечує врегулювання платіжних зобов'язань між інститутами кредитної системи через електронні засоби зв'язку, клірингові палати, обчислювальні центри, що можуть контролюватися центральним банком або бути самостійними організаціями.

6. Охоронна й інкасаторська підтримка кредитно-фінансових інститутів, яка здійснюється як самими банківськими установами, так і компетентними органами.

7. Розпорядок формування штампів для кредитних організацій, котрі включають цілу сіть навчальних закладів, котрі спеціалізуються на підготовці кваліфікованих співробітників для майбутньої роботи в кредитно-фінансових закладах. Отже, у такий спосіб, не втілюючи одночасно махінацій закладів кредитно-банківської системи, а її інфраструктура організовує незрівнянні вгоди для реалізації банківськими й небанківськими кредитно-фінансовими інститутами власних призначень.

Так чому ж виникає потреба у формуванні кредитно-фінансовій системі? Необхідність процесу формування можна обґрунтувати двома реальними об'єктивними економічно-фінансовими передумовами.

Перша з них,- полягає у тому, що суспільство дійшло до певного етапу піднесення на якому вже з'явилася гонитва у виникненні у перш начальній конфігурації підприємницької діяльності, яка напряму пов'язана із дільбою та нагромадженням свобідних ресурсів, коштів суб'єктів цих ринкових відносин. Друга економічно-фінансова передумова, характерна розвитком товарного виробництва та розширенням торгівлі. Ці чинники обумовили приріст грошових потоків, які треба було розподіляти та обслуговувати.

Система кредитно-фінансова формувалася та змінювалася протягом усієї еволюції людства. На різних етапах вона мала різні завдання та функції. Кваліфікувати етапи прогресії я пропоную так:

І етап- це прості типи кредитних зв'язків, що справджувалися лише між кредитором і позичальником, посередників тоді не було

взагалі. У цьому етапі неприсутня кредитна система, у кредитних зв'язків володарює так званий елемент випадковості, який застосовувався до всіх реальних кредитних угод. Було багато суперечностей у кредиторів та позичальників, щодо розмірів і строків емансипації коштів.

ІІ етап- характеризується виникненням посередників, які активно брали участь у кредитних зв'язках тим самим виконували банківські функції, накопичували дочасні видатки, здійснювали порахунки між різноманітними суб'єктами ринкових взаємозв'язками. Їх поява є дуже важливою, так як вони могли з'єднати зацікавлення і кредиторів і позичальників у діапазоні господарства, компонували найкращі домовленості для того часу для соціального піднесення і динаміки грошей. Домінувати у цих відносинах поступово починає банк.

ІІІ етап - це час утворення та прогресу кваліфікованих спеціальних кредитно-фінансових представників, котрі здійснювали сервіс тих установ ринку, які не були задіяні з банківськими установами. Вони рентабельно доповнювали кредитний порядок, тим самим збільшували спектр фінансових послуг.

IV етап - останній етап, який характеризується створенням цілісної налагоджувальної установи кредитно-банківського комплексу - конститутивного банку. Головний банк втілює такі важливі призначення:керування ходами мобілізації кредитно-розрахункового та фінансового обслуговування економіки. Завдяки цьому періоду кредитно-фінансові взаємини вийшли на новітній удосконалений – регулований ступень, який вможливлює ініціативне користування різних інструментів урядового діяння на роботу кредитної техніки з ціллю ліквідування та уникнення майбутніх проблем в господарстві.

Перші установи кредитно-фінансової системи-банківські контори з'явились на території України лише у 1781 році у місті Ніжин, Харків та Київ. Пізніше 1839 року в Києві була засноване локальне бюро камерального комерційного банку. Протягом 60-70-х років XIX ст. в Україні налагоджувався не від за ощадних установ, що нагромаджували заощадження народонаселення.

Після прийняття Україною незалежності - 20 серпня 1991 року, кредитно-фінансова система набрала обертів у своєму розвитку і це дуже добре вплинуло не тільки на ринкові відносини і економіку в цілому, а також на модернізацію кримінально-правової охорони. Так, Кримінальний Кодекс України (далі ККУ), котрий був прийнятий

5 квітня 2001 року, вперше почав містити статті, що передбачають кримінальну відповідальність за зазіхання на кредитно-фінансові відносини [1].

Усі статті пов'язані з злочинами, які посягають на кредитну-фінансову систему, помістили до одного розділу - "Злочини у сфері господарської діяльності". Но держава не обмежилася лише ККУ і вже 16.01.2003 року прийняла Закон України "Про внесення змін та доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України", в якому були доповнені норми, що передбачають відповідальність за свідоме недодержання приписів законодавства про попередження та рейдерства легалізації прибутку, отриманих кримінальним шляхом (ст. 209-1 ККУ) [1].

На даний момент в нашій державі досить продуктивною є вже створена банківська система. Данна система застосовується державою та державними установами, та є врегульована нормативно-правовими нормами. Позабанківська система, котра відома, і під терміном «парабанківська», знаходиться тільки на періоді розбудови та їй ще предстоїть довгий шлях завоювання довіри економічно-фінансових суб'єктів, які обрали нинішню систему.

Парабанківська система- це одна із банківських систем, основи якої є комплекс різних різновидів небанківських кредитно-фінансових інститутів у їх взаємовідносинах, котрі існують в тій чи іншій державі, в певний момент, та працює в границях економічного механізму. Така система частіше використовується в нешироких прошарках ринку, де є важливі фахові знання і методи, наприклад, знання у сфері забезпечення суспільних гарантій чи залучення заощаджень котрі по'вязані із домогосподарством.

Парабанківська система налічує:

- спеціалізовані фінансово-кредитні установи;
- поштово-ощадні системи, характеризується.

Робота спеціалізованих фінансово-кредитних установ полягає в обслуговуванні конкретних клієнтів, інколи цілих сфер. Для банків це є дуже ризикованою діяльністю. Ці установи накопичують капітал великого кола осіб- населення країни завдяки своїй специфічній розгалуженій системі, яка полягає в тому, що капітал придають другим фінансово-кредитним закладам чи органам державної влади , резервам, асоціаціям, адже зазначені установи не є ризиковими та їх відсоткові ставки є низькими.

Поштово-ощадні установи специфічний тип спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, котрі нагромаджують дрібні заощадження широких верств населення через поштові відділення, потім залучають ці кошти для подальшого кредитування інших фінансових інститутів та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20190925

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб прав охоронними органами під час здійснення досудового розслідування. Закон України від 16.11.2017 № 2213-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19

3. Осетрова О.С. Система підстав визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні / О. С. Осетрова, А. С. Сизоненко, О. М. Брисковська // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ . - 2017. - № 2. - С. 340-351.

4. Смирнов О.В. Кримінальний процес: посібник / О. В. Смирнов, К. Б. Калиновский. – М.: Норма, ІНФРА-М, 2008. – 704 с.

5. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96

Шаламай Юрій Олегович,
студент групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Мулявка Дмитро Григорович,
к.ю.н., професор, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема злочинності в даний час набуває зростаючого глобального характеру. Злочинність практично у всіх країнах світу перетворюється у серйозну перешкоду на шляху їх соціально-економічного, політичного і культурного розвитку, істотно знижуючи рівень життя населення, що викликає для світової спільноти необхідність спільного пошуку оптимальних форм співробітництва у вирішенні цієї проблеми.

Актуальність обраної теми зумовлена, тим, що проблема боротьби зі злочинністю, особливо з організованими транснаціональними формами злочинності, наразі набуває глобального характеру. Нині співробітництво між правоохоронними органами різних держав набуває особливої ваги та значення у зв'язку з набуттям злочинністю міжнародного характеру.

Мета даного дослідження – визначити організаційні аспекти та форми міжнародного співробітництва правоохоронних органів в оперативно-розшуковій діяльності.

Багаточисленним питанням протидії міжнародній злочинності присвятили свої роботи Ю.П. Аленін, О.М. Бандурка, П.Д. Біленчук, О. І. Виноградова, О.Г. Волеводз, Т.С. Гавриш, Л.Н. Галенська, В.М. Гребенюк, Ю.М. Грошевий, О.Ф. Долженков, Н.С. Карпов, Н І. Клименко, І.П. Козаченко, В. О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В. В. Лисенко, Є.Д. Лук'янчиков, І. В. Лєшукова, А.Г. Маланюк, В.Т. Маляренко, В.В. Молдаван, М.М. Михеєнко, В.В. Мілінчук, Д.Й. Никифоріук, Ю.Ю. Орлов, В.Т. Нор, В.П. Панов, М.І. Пашковський, М.А. Погорецький, А.С. Сизоненко, М.І. Смирнов, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.П. Шибіко, В.П. Шупилов, В.Ю. Шепітько та інші [1].

На сьогодні правоохоронні органи зіткнулись з такими видами злочинів, як міжнародний тероризм, організована транснаціональна

злочинність, торгівля людьми, незаконна міграція, наркобізнес, торгівля зброєю та іншими, що становлять небезпеку не тільки для окремих держав, але й для всього людства, і потребують спільних зусиль і повсякденного співробітництва правоохоронних органів.

Про співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності згадується у статті 5-1 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність». А саме там зазначено, що між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи та правоохоронними і спеціальними службами інших держав, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна [2, ст.5-1].

Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності є одним із видів спільної діяльності держав, спрямованої на узгодження їх інтересів та досягнення спільних цілей у вирішенні питань правоохоронної діяльності, на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Міжнародне співробітництво держав в оперативно-розшуковій діяльності здійснюється в таких формах:

- обмін оперативно-розшуковою, правовою та іншою інформацією;
- профілактика, розкриття та розслідування злочинів, стосовно яких укладені спеціальні угоди між державами;
- розшук і затримання злочинців на підставі договірних відносин або разових звернень однієї держави до іншої;
- видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для кримінального переслідування;
- передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання у державі, громадянами якої вони є або до країни, де вони постійно проживають;
- передача органам іншої держави нагляду за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками;
- захист прав і свобод громадян однієї держави при здійсненні правосуддя в іншій країні;
- спільне вивчення причин та інших проблем злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших органів;

- надання судових документів;
- проведення розшуків і накладення арештів на майно;
- підготовка кадрів, надання експертних послуг, постачання спеціальних науково-технічних засобів і надання матеріально-технічної допомоги іншим державам.

Так, різні форми міжнародно-правової допомоги передбачені у змісті багатьох багатосторонніх міжнародних договорів та розвинуті у численних двосторонніх міждержавних угодах. Поміж них можна назвати наступні:

1. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р.

2. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 р.

3. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р.

4. Міжамериканська конвенції про правову допомогу у кримінальних справах 1992 р.

5. Конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах Економічного Співтовариства Західно-африканських держав 1992 р.

6. Конвенція про правову допомогу і правові зносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р.

7. Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. тощо.

В.О. Боняк основними векторами співпраці правоохоронних органів України з правоохоронними інституціями ЄС на сучасному етапі називає такі [3, с.195]:

- боротьбу з незаконною міграцією осіб;
- боротьбу з організованою злочинністю й тероризмом;
- боротьбу з незаконним обігом наркотиків;
- протидію торгівлі людьми;
- боротьбу з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму;
- запобігання та протидія корупції.

Нині різноманітні проблеми у сфері правоохоронної діяльності держави намагаються вирішувати в рамках діяльності багатьох міжнародних організацій, зокрема, в рамках діяльності окремих колективних

їх органів. До найбільш відомих з них можна віднести наступні: Організація Об'єднаних Націй (Рада ООН з прав людини); Всесвітня митна організація; Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол); Рада Європи (Комітет експертів з оцінювання заходів у боротьбі з відмивання брудних коштів Ради Європи. Європейський комітет з кримінально-правових проблем Ради Європи. Група держав Ради Європи проти корупції; Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL); Європейський поліцейський офіс (Європол) [4].

Однак на сьогодні в Україні міжвідомче співробітництво щодо обміну інформацією між правоохоронними органами існує на низькому рівні та має деякі недоліки, зокрема:

- держави ЄС мають систему різноманітних форм взаємодії у правоохоронній сфері, але, на жаль, в Україні відсутня належна правова база для більшості таких форм, що призводить до бездіяльності в цьому напрямі;

- залишається невирішеною проблема розробки системи «транскордонних оперативно-розшукових заходів» у боротьбі з міжнародною злочинністю, правової бази їх проведення, механізму дій щодо одержання й використання оперативної інформації;

- Інтерпол і Європол не має виконавчих повноважень, не проводить безпосередньо оперативно-розшукових заходів і розслідування злочинів, а лише надає підтримку правоохоронним органам держав-учасниць у вигляді: забезпечення обміну інформацією між державами-учасницями; здійснення оперативного аналізу даних про злочини, а також заходів, до яких вдаються держави-члени; надання рекомендацій щодо проведення розслідувань.

Таким чином, дослідження окреслених питань вимагає комплексного підходу й подальшого доопрацювання на практиці, зокрема проведений аналіз дозволяє зробити такі висновки:

- по-перше, необхідним є удосконалення законодавчого та нормативно-правового регулювання залучення матеріалів оперативно-розшукової діяльності до кримінальної справи у випадку їх отримання у порядку міжнародної правової допомоги;

- по-друге, слід удосконалювати методи збирання оперативної інформації на міжнародному рівні з метою встановлення діяльності організованих злочинних угрупувань, їх структури, перехоплення

відповідної інформації протиправного характеру; забезпечення захисту потерпілих і свідків; розроблення механізмів, які дозволять забезпечити вилучення незаконних доходів, і, таким чином, сприяти їх конфіскації та відшкодуванню заподіяних злочином збитків.

Отже, міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності – це один із видів спільної діяльності держав, спрямованої на узгодження їх інтересів та досягнення спільних цілей у вирішенні питань правоохоронної діяльності, на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, яке потребує подальшого вдосконалення на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Періодика, періодичні видання – юридична література URL: http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/96/1943/70970

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України прийнятий 18 лютого 1992 року//Відомості Верховної Ради України,1992, №22, ст.303.

3. Боняк В.О. Міжнародне співробітництво у боротьбі з транснаціональними злочинними групами / В.О. Боняк // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського юридичного інституту МВС України, 2010.

4. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності URL: http://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1115/9.1

Яхимович Анастасія Валеріївна,
студентка групи ПММО-19-1
Науковий керівник:
Юрченко Аліна Михайлівна,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОГРАМУВАННЯ І КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ

Вирішення задач виявлення, розкриття злочинів, а також виявлення осіб, які їх здійснюють, можливе лише в разі обрання оперативним співробітником найбільш правильного шляху пізнання злочинної події на основі інформації, наявної на початковому етапі роботи. Йдеться про доцільність, економічність використання сил, засобів та методів ОРД як основи ефективного її здійснення.

За сучасних умов необхідна подальша комп'ютеризація ОРД і, зокрема, застосування спеціально розроблених комп'ютерних програм, що відображають алгоритми розкриття окремих видів злочинів, а також комплексу програмних засобів «Автоматизоване робоче місце оперативного співробітника» (АРМ).

Незважаючи на те, що питання програмування розкриття злочинів у теорії ОРД розглядаються багатьма вченими досить тривалий час, актуальним і необхідним видається подальше дослідження даної проблеми як важливого напрямку вдосконалення інформаційного забезпечення ОРД органів Національної поліції в цілому. Так, аналіз літератури показує, що відсутнє загальне теоретичне обґрунтування методу програмування (алгоритмізації) відносно потреб розкриття злочинів; не повною мірою вивчені вимоги, що пред'являються до програмування. Подальше дослідження цих дискусійних питань є досить актуальним у рамках даної магістерської роботи. Як справедливо зазначає С.І. Давидов, «актуальність цього підтверджується тим, що значна кількість методичних рекомендацій щодо розкриття окремих видів злочинів, розроблених наукою, не має механізму практичної реалізації положень, які в них містяться. Інакше кажучи, утворився значний розрив між високим теоретичним рівнем рекомендацій для оперативно-розшукової практики і вочевидь обмеженими суб'єктивними

можливостями оперативних працівників їх засвоїти, запам'ятати та використовувати у своїй практичній діяльності. Тим часом, зазначені рекомендації, як правило, реалізуються в конкретних оперативно-розшукових ситуаціях. А це означає, що алгоритмізація методик розкриття злочинів могла б виконувати функцію сполучного елемента між наукою і практикою розкриття злочину.

Проблема програмування діяльності не лише дуже складна, але й найбільш спірна в силу індивідуального, неповторного характеру багатьох подій та явищ, різноманіття конкретних оперативно-розшукових ситуацій, труднощів їх наукового узагальнення, дії низки інших важливих чинників, які необхідно враховувати.

На нашу думку, для позначення комплексу дій із розкриття злочинів більше підходить поняття програмування, оскільки воно полягає в забезпеченні оперативного співробітника методичною інформацією, яка формалізує і систематизує рекомендації з розпізнавання типових оперативно-розшукових ситуацій, визначення цілей та вибору засобів вирішення деяких типових оперативно-тактичних завдань, що виникають на початковому етапі роботи з розкриття злочинів.

Практичні працівники мають різні думки щодо можливості та доцільності програмування розкриття окремих видів злочинів. Так, більшість оперативних співробітників (63 %) вважають, що програмування розкриття злочинів можливе й необхідне. 37 % наголошують на неможливості здійснення даного процесу, пояснюючи це тим, що виявлення і розкриття злочинів – це творчий індивідуальний процес, який не можна «підігнати» під шаблон [1]. Вони вказують на неможливість заміни людини комп'ютером, неможливість машини передбачити факт скоєння злочину, на необхідність розгляду кожного конкретного випадку в силу індивідуальності, специфічності та різної складності окремих злочинів, особливо багатоепізодних. Разом з тим, деякі з оперативних співробітників згодні з тим, що можливе визначення комплексів ОРЗ, проведення яких необхідне при виявленні та розкритті певних видів злочинів.

Безумовно, неможливо заздалегідь розробити програми розкриття злочинів на всі випадки життя. Тому мова може йти лише про ситуації, що характеризуються певною сталістю змісту і багаторазовістю повторення, тобто про типові оперативно-розшукові ситуації як результати узагальнення практики розкриття злочинів. Однак, поряд

із розкриттям злочинів, виділення типових оперативно-розшукових ситуацій та розробка відповідної їм системи ОРЗ доцільні і в інших напрямках ОРД: у розшуковій роботі, при формуванні та використанні агентурного апарату, при проведенні оперативних комбінацій та ОРЗ.

Важливою специфічною рисою програми є те, що вона повинна складатися з точних і конкретних методичних приписів, звільнених від зайвого інформаційного навантаження (поглядів, думок, критики, полеміки, пояснень і т.д.). Такі приписи, виражені у формі коротких алгоритмів, повинні бути систематизовані таким чином, щоб для пошуку необхідних відомостей та встановлення зв'язків і залежностей між ними потрібно було мінімум зусиль [2, с. 33-34].

Разом з тим важливо, щоб програмування не лише забезпечувало оперативного співробітника необхідною методичною інформацією, але й сприяло ефективному вирішенню творчих завдань.

Необхідно також підкреслити, що методичні приписи, які містить програма, виступають лише передумовою діяльності оперативного співробітника. Успіх виявлення і розкриття злочинів залежить не стільки від їх правильного засвоєння, скільки від професійного тактично грамотного використання таких рекомендацій в умовах конкретної оперативно-розшукової ситуації.

Інформаційною підставою створення програм розкриття окремих видів злочинів виступають: типова інформаційна модель злочинної діяльності даного виду злочинів та типові оперативно-розшукові ситуації.

Важливо відзначити, що використання типової програми розкриття окремих видів злочинів ще не означає можливість виявлення й розкриття всіх злочинів даного виду. Це обумовлено тим, що типові програми неспроможні врахувати абсолютно всі факти конкретного злочину. Тому оперативний співробітник не повинен покладатися лише на застосування таких програм і вважати, що їх наявність звільняє його від самостійної роботи з виявлення та розкриття злочину.

Для того, щоб використання типових методик (програм) розкриття окремих видів злочинів було найбільш ефективним і допомагало оперативному співробітнику у прийнятті тактично грамотних рішень, програма повинна відповідати певним вимогам.

Спираючись на теоретичні положення вчених-криміналістів з проблем програмування (алгоритмізації) розслідування, можна виділити

наступні вимоги, яким повинні відповідати розроблювані програми (оперативно-розшукові методики) розкриття окремих видів злочинів:

1) Рекомендаційний характер. Програма повинна становити систему рекомендацій, порад, розрахованих лише на певний етап (як правило, початковий етап розкриття злочинів), а не систему команд і розпоряджень, вона не повинна жорстко регламентувати вибір та послідовність дій оперативного співробітника. Важливо, щоб програма не пригнічувала ініціативу оперативного співробітника щодо пошуку інших, не передбачених авторами програми, шляхів вирішення того чи іншого питання, а, навпаки, стимулювала її. З огляду на конкретну оперативно-розшукову ситуацію, оперативний співробітник повинен самостійно накреслити собі найбільш ефективний, на його думку, план ОРЗ з перевірки або реалізації отриманої оперативної інформації.

2) Науковість та законність. Програма повинна базуватися на наукових даних, вивченні спеціальної літератури, матеріалах узагальнення оперативно-розшукової практики, та відповідати чинному законодавству (Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», КК України, КПК України, іншим законам та нормативно-правовим актам, які мають відношення до боротьби зі злочинністю).

3) Оптимальність. Програма повинна бути оптимальною, тобто компактною і точною, але, водночас, опис має бути ємним, що дозволяє бачити описуваний об'єкт у всьому його різноманітті і складності. Опис повинен відображати структуру об'єкта, його елементи, зв'язки між ними, основні закономірності. Рекомендації, що містяться в програмі, повинні бути виражені у формі відносно простих, коротких, зрозумілих, визначених і практично здійсненних пропозицій. Такі програми повинні бути зручними при вирішенні завдання розкриття окремих видів злочинів.

4) Наявність вказівок на імовірнісний характер типових версій. Як справедливо підкреслює І.Є. Биховський, «розкрити атиповий злочин, користуючись типовою програмою, неможливо. Отже, будь-які системи типових версій повинні містити вказівку на імовірнісний характер акумульованих даних для того, щоб практичні працівники відпрацьовували й інші версії, які виникають при розслідуванні конкретного злочину» [3, с. 61].

5) Гнучкість та багатоваріантність (так звані програми «ослабленого» або «розпливчастого» алгоритмічного типу). Створення ефективних програм розкриття злочинів забезпечується застосуванням

методу узагальнення ситуацій (так зване ситуаційне моделювання) [4, с. 28], зміст якого полягає в тому, що значна кількість конкретних алогічних ситуацій об'єднуються в одну або кілька узагальнених ситуацій, для яких і розробляються оптимальні програми прийняття рішення та здійснення практичних дій. При цьому слід мати на увазі, що створювані програми носять узагальнений характер для певної групи конкретних оперативно-розшукових ситуацій і не мають обов'язкового значення для кожної з реальних ситуацій одного класу.

Типові програми, які розробляються за допомогою прийомів і методів ситуаційного підходу, не володіють однозначністю, обов'язковістю «абсолютних» алгоритмів. Але, тим не менш, вони становлять надійну евристичну основу для побудови оперативно-розшукових версій та вироблення тактичних прийомів, що, у свою чергу, забезпечує прийняття оптимальних оперативно-тактичних рішень при розкритті злочинів.

6) Ефективність та результативність. Програма повинна полегшувати процес розкриття злочинів в цілому, забезпечувати значну економію часу і сил оперативного співробітника, допомагати йому в складанні плану ОРЗ та ін. Використання таких програм передбачає також досягнення певного кінцевого результату. При цьому слід мати на увазі, що під результативністю програми необов'язково розуміється остаточне вирішення поставленого завдання.

По суті справи, така програма є приватною оперативно-розшуковою методикою розкриття окремого виду (групи) злочинів, викладеною в зручній для практичного застосування формі.

Слід зазначити, що сучасні комп'ютерні пристрої орієнтовані на вирішення широкого кола завдань, які виконуються за будь-яким алгоритмом. Вони мають низку безсумнівних переваг: розвинений інтерфрейс, що забезпечує зручний запуск програм на виконання, перегляд і друк результатів; значна кількість прикладних програм, які позбавляють користувача необхідності розробляти їх самостійно; наявність малогабаритних накопичувачів інформації значної ємності, що забезпечують перенесення інформації між персональними комп'ютерами (ПК) без установки додаткового програмного забезпечення; відносна простота, якою користувач спілкується з комп'ютером та його особистий контроль користувача за усіма стадіями процесу обробки інформації; компактність та економічність, що дозволяє впроваджувати їх буквально на кожне робоче місце як автономно, так і у складі локальних інформаційних мереж.

Окрім названих переваг, необхідно відзначити, що застосування ПК та інформаційних технологій дозволяє збільшити обсяг методичної інформації, закладеної в програмах; підвищити ефективність пошуку необхідних рішень; використовувати методичні розробки протягом усього періоду ведення справи оперативного обліку; виявити значущі для справи обставини з метою визначення конкретної оперативно-розшукової ситуації; висувати оперативно-розшукові версії з використанням закладеної в комп'ютер методичної інформації і т.п.

Про необхідність розробки АРМ оперативного співробітника писали багато авторів. Дана проблема не втратила своєї актуальності і сьогодні, загострившись іще більше. Це пов'язано з тим, що ефективність, якість та успішність діяльності оперативного співробітника залежать від того масиву оперативно значимої інформації, який він має у своєму розпорядженні.

На наш погляд, слід погодитися з точкою зору, згідно якої при використанні комп'ютерних технологій при розкритті та розслідуванні злочинів може йтися виключно про «підказки», що мають рекомендаційний, а не обов'язковий характер.

Таким чином, збір та обробка узагальнених даних або даних про основні елементи, що характеризують відповідні види злочинів, які здійснюються на базі ЕОМ, нададуть оперативному співробітнику можливість зіставляти наявні дані по своєму конкретному злочину.

Аналогічний підхід, описаний стосовно розкриття конкретного злочину, може бути використаний і для визначення необхідних ОРЗ, перелік яких повинен бути сформульований з урахуванням окремих елементів опису оперативно-розшукових ситуацій під кожен конкретний випадок, а також найбільш доцільної послідовності їх проведення.

Слід зазначити, що переліки ОРЗ та інших необхідних дій, а також інша значуща інформація, отримана в результаті застосування таких комп'ютерних програм, можуть бути покладені в основу плану ОРЗ по справі оперативного обліку.

Висновки таких комп'ютерних програм, що базуються на типових оперативно-розшукових характеристиках злочинів певної категорії, можуть також використовуватися для висунення обґрунтованих версій, визначення оптимальної послідовності їх перевірки, визначення тактики проведення ОРЗ.

Застосування комп'ютерних програм допомагає оперативному співробітнику швидше розібратися в наявних матеріалах, виявити

значущі для справи обставини з метою визначення конкретної оперативно-розшукової ситуації, правильно оцінити отримані фактичні дані, їх достовірність та достатність, моделювати злочинну подію, прийняти необхідні оперативно-тактичні рішення. Крім цього, залежно від оперативно-розшукової ситуації, комп'ютер автоматично визначить нормативно-правові акти, статті та частини КК України, які варто знати оперативному співробітнику в конкретному випадку.

Виходячи з усього вищевикладеного, можна зробити висновок, що саме комп'ютеризація, покращуючи інформаційне забезпечення розкриття злочинів, є одним із основних напрямків його вдосконалення. Тому цілком справедливим, на наш погляд, є висловлювання С.А. Ялишева стосовно того, що застосування комп'ютерних технологій має велике майбутнє й істотно розширює можливості правоохоронних органів [84, с. 46]. У зв'язку з цим видається актуальним та необхідним розробка і створення спеціального програмного забезпечення, призначеного для оптимізації розкриття злочинів та вирішення інших завдань ОРД, і його впровадження у практичну діяльність органі Національної поліції.

Як зазначалося в першому розділі нашого дослідження, розроблені на даний час АРМ оперативного співробітника, а також інформаційно-рекомендаційні системи (ІРС) включають у себе підсистеми, що містять типові (автоматизовані) методики розкриття окремих видів злочинів.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що АРМ оперативного співробітника, виконуючи безліч важливих функцій, полегшує і оптимізує роботу оперативного співробітника в цілому. Створення і повсюдне використання даних АРМ, заснованих на алгоритмізації діяльності оперативного співробітника, дозволить підняти інформаційне забезпечення ОРД органів Національної поліції на якісно інший рівень.

Що стосується структури і змісту програмних комплексів «АРМ оперативного співробітника», то, на нашу думку, такі системи повинні містити наступні блоки:

– законодавство України, що має відношення до боротьби зі злочинністю (закони, інші нормативно-правові акти України та коментарі до них);

– документи (зразки оперативно-службових документів та їх архітектоніка);

– ОРЗ (умови (правила) і тактичні рекомендації щодо проведення окремих ОРЗ);

– оперативно-технічні засоби (даний блок містить інформацію про сучасні оперативно-технічні засоби, цілі та правила їх використання);

– методики виявлення і розкриття окремих видів злочинів (даний блок включає в себе розроблені типові програми виявлення й розкриття окремих видів злочинів);

– словник термінів (даний блок містить визначення і тлумачення різних термінів, у тому числі правових).

Всі ці блоки містять у собі інформацію, яка тим чи іншим чином може бути використана оперативним співробітником при здійсненні його професійної діяльності і тим самим сприятиме вдосконаленню інформаційного забезпечення ОРД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Краснобрижий І. В., Прокопов С. О., Рижков Е. В. Інформаційне забезпечення професійної діяльності: навч. посіб. Дніпро: ДДУВС, 2018. 220 с.

2. Соя-Серко Л. Я. Программирование как метод рационализации расследования. *Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений*. Свердловск, 1989.

3. Быховский И. Е. Программированное расследование: возможности и перспективы. *Актуальные проблемы советской криминалистики*. М., 1980. С. 61 – 68.

4. Драпкин Л. Я. Ситуационный подход в криминалистике и программирование расследования. *Проблемы программирования, организации и информационного обеспечения предварительного следствия*. Уфа. 1989. С. 28 – 29.

ПММОЗ-19-1

Габорак Олександр Миколайович,
студент групи ПММОЗ-19-1
Науковий керівник:
Чмелюк Василь Васильович,
к.ю.н., проректор з питань підготовки кадрів податкової міліції, начальник факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В УКРАЇНІ

Кабінет Міністрів України розпорядженням № 1023-р від 15 листопада 2017 р. схвалив Стратегію розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, у якій, зокрема, ішлося про низьку ефективність проведення досудового розслідування «як наслідок недосконалості правових механізмів, надмірного навантаження на органи досудового розслідування та їх неукомплектованості» [1]. Водночас Стратегією передбачалося впровадження інституту кримінальних проступків і нових процесуальних норм для підвищення ефективності роботи зазначених органів. У листопаді 2018 р. був ухвалений Закон України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», але з огляду на складність питань, регламентованих ним, він набрав чинності зі змінами та доповненнями тільки 1 липня 2020 р. Саме з цього періоду і запрацював інститут кримінальних проступків у нашій країні.

Ще на стадії обговорення законопроєкту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» його основні положення були предметом численних «баталій» юристів, політиків та представників громадськості, які відстоювали різні позиції.

Депутати А. Кожем'якін, М. Паламарчук, В. Соляр, Д. Шенцев, В. развадовський як ініціатори змін були переконані, що впровадження інституту кримінального проступку на практиці забезпечить швидке

розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості та зменшить навантаження на слідчі органи досудового розслідування [2].

В. Троян зі свого боку анонсував**:** «Розслідування кримінальних проступків буде проводитися у формі дізнання зі спрощенням процедури, включаючи скорочені строки – не більше 72 год з моменту повідомлення особі про підозру чи затримання, або в інших випадках на строк до 1 місяця. Якщо випадок невідкладний, дізнавач до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань матиме право оглянути місце події, відібрати пояснення, провести медичне освідування, отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів і технічних засобів, вилучити знаряддя вчинення проступку, речі та документи» [3].

Проте науковці Г. Крайник, К. Ципищук зауважували, що введення нового інституту спричинить незручність у застосуванні, адже існуватиме три акти, що регламентуватимуть кримінальні проступки: Кодекс України про адміністративні правопорушення; Кримінальний кодекс України й закон щодо кримінальних проступків. А це, на їхню думку, призведе до зростання колізій у праві. Вони наполягали, що «…неможливо говорити про перевагу поділу кримінальних правопорушень на злочини і проступки над єдиним визначенням кримінального протиправного діяння – злочином. Більш доцільним є внесення окремих змін до розділу XIII Загальної частини КК «Судимість», насамперед йдеться про закріплення положення про відсутність судимості за злочини невеликої тяжкості, а також змін до КПК України щодо спрощеного розслідування злочинів невеликої тяжкості. Тобто гуманізація кримінальної відповідальності та спрощення процедури притягнення до кримінальної відповідальності цілком можлива без введення кримінальних проступків» [4, с. 218].

Водночас учений О. Аулін був впевнений, що, незважаючи на всі теоретико-правові, правозастосовні та соціальні складнощі, запровадження інституту кримінальних проступків в українську реальність повинне стати ще одним кроком на шляху створення європейської системи кримінальної юстиції та надважливим етапом у побудові громадянського суспільства, базисом якого передусім є соціальна справедливість та гуманістичні принципи [5].

Аналіз останніх наукових публікацій з окресленої тематики свідчить про те, що вчені не мають єдиного погляду на запровадження інституту кримінальних проступків. Практики активно коментують це питання, проте серед них також відсутня одностайність щодо нього.

Так, на думку адвоката Я. Бондаренко, відповідно до Конституції України єдиним кримінальним правопорушенням є злочин. А отже, упровадження інституту кримінального проступку потребує відповідних змін Основного Закону, що вже досить непросте питання [6].

Адвокат Д. Яковлева, загалом скептично оцінюючи введення у практику інституту кримінального проступку, зауважує, що висновки доцільно буде робити після напрацювання першої судової практики щодо проступків [7].

Зі свого боку О. Усачук з юридичної кампанії INPRAXI LAW зазначає, що кримінальні проступки в міжнародній правовій практиці мають широке застосування, а тому «підписавши Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень", Президент України зробив ще один маленький, але дуже важливий крок для розбудови правової держави» [8].

Розглянемо основні положення цього Закону, які безпосередньо стосуються інституту кримінального проступку і свідчать про беззаперечну актуальність досліджуваної тематики.

Згідно із зазначеним Законом пункт 2 статті 12 Кримінального кодексу України (далі – КК України) містить таке поняття, як «кримінальний проступок», що тлумачиться як діяння (дія чи бездіяльність), за скоєння якого передбачено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Крім того, відповідно до цього Закону частину 1 статті 3 Кримінального процесуального кодексу доповнено пунктом 4^{-1}, який містить визначення терміна «дізнавач» – це «службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Національного антикорупційного бюро України, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених цим Кодексом, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків» [9].

До кримінальних проступків, відповідно до Закону, належить, зокрема, крадіжка (ч 1 ст. 185 КК України), шахрайство (ч. 1 ст. 190 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України), незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання

наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів без мети збуту (ч. 1 ст. 309 КК України).

Розслідування кримінальних проступків повинне здійснюватися у скорочені терміни: протягом 72 годин – з моменту повідомлення особі про підозру у скоєнні кримінального проступку чи затримання; протягом 20 діб – коли підозрюваний не визнає вини або потрібно здійснити додаткові слідчі (розшукові) дії, або кримінальний проступок скоєно неповнолітнім; протягом 1 місяця – коли підозрюваний заявив клопотання про проведення експертизи.

Прокурор зобов'язаний не пізніше 3 днів після отримання повідомлення про підозру особі разом із матеріалами дізнання (а у разі затримання підозрюваного – протягом 24 годин):

– закрити кримінальне провадження (у разі затримання – негайно звільнити підозрюваного);

– повернути матеріали дізнавачу і продовжити строк дізнання та звільнити затриманого (у разі затримання);

– звернутися до суду з обвинувальним актом;

– у разі встановлення ознак злочину направити провадження для проведення досудового слідства.

«Особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покаялася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду» [9].

А. Геращенко переконаний, що після впровадження інституту кримінального проступку близько 60 % правопорушень у країні будуть проходити через інститут кримінальних проступків, на їхній розгляд у суді та на досудове слідство буде припадати всього лише кілька місяців [10].

Зважаючи на зазначене вище, можна зробити висновок, що впровадження у правову практику інституту кримінального проступку не передбачає, що відразу будуть відчутні кардинальні зміни. Окреслене питання непросте та потребує подальшого наукового та практичного вивчення, удосконалення раніше ухвалених і чинних нормативно-правових актів з огляду на нові виклики сьогодення. Проте сподіваємося, що ці законодавчі ініціативи та практичні зусилля позитивно вплинуть на досудове розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень і будуть сприяти його ефективності загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: проєкт закону україни від 20.04.2018 № 7279-Д. URL: https://ips.ligazakon.net/document/JH5M77LI?AN=3

3. За злочини не каратимуть в'язницею: ухвалили новий закон. *Gazeta.ua*. URL: https://gazeta.ua/articles/np/_za-zlochini-ne-karatimut-vyazniceyu-uhvalili-novij-zakon/870962

4. Крайник Г. С., Ципищук К. В. Щодо недоцільності появи «кримінального проступку» в кримінальному законодавстві України. *Молодий вчений.* 2020. № 1 (77). С. 216–218.

5. Аулін О. Інститут кримінальних проступків в Україні. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 9 (194). С. 26–28. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/9.pdf.

6. Бондаренко Я. Що приховано законом про кримінальні проступки, який передбачає спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. *Протокол: юридичний інтернет-ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/shcho_prihovano_zakonom_pro_kriminalni_prostupki_yakiy_peredbachae_sproshchennya_dosudovogo_rozsliduvannya_okremih_kategoriy_kriminalnih_pravoporushen/

7. Яковлева Д. Як запровадження інституту кримінальних проступків вплине на господарські злочини? URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analitycs/196501_yak-zaprovadzhennya-nstitutu-krimnalnikh-prostupkv-vpline-na-gospodarsk-zlochini

8. Усачук О. Закон про кримінальні проступки – ще один крок до розбудови правової держави. URL: https://radako.com.ua/news/ zakon-pro-kriminalni-prostupki-shche-odin-krok-do-rozbudovi-pravovoyi-derzhavi

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів україни щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: закон україни від 22.11.2018 № 2617-VIII (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2617-19#text

10. Інститут кримінальних проступків. *Українські національні новини.* url: https://www.unn.com.ua/uk/news/1878138-institut-kriminalnikh-prostupkiv-geraschenko-povidomiv-pro-novovvedennya

Гевич Катерина Андріївна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Грищук Віктор Леонідович,
к.ю.н., начальник кафедри,
підполковник податкової міліції

ПОНЯТТЯ ТА ЕТАПИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема використання результатів оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД) для формування доказів у кримінальних справах виникла ще на стику кримінального процесу і ОРД і має теоретичний та прикладний аспекти.

Результат ОРД – це, перш за все, інформаційний продукт, призначений для конкретного споживача: слідчого, прокурора, суду. Інформація повинна привертати увагу вказаних органів не тільки змістовно, але і володіти формою, що обумовлює її ефективне використання для реалізації завдань, встановлених законом і ситуацією.

Одні автори відносять до таких результатів оперативно-розшукову інформацію, яка здобувається за допомогою оперативно-розшукових заходів в сфері та інфраструктурі злочинності, інші розглядають їх як «непроцессуальну інформацію», треті - як «оперативно-розшукові матеріали ». На думку А.М. Багмета, це «оперативно-розшукова інформація, видобута з допомогою оперативно-розшукових заходів в сфері та інфраструктурі злочинності » [1, с. 58].

Н.І. Кузнєцова під результатами ОРД розуміє «отримані на підставі і в порядку, передбаченому Законі « Про ОРД », дані про події та осіб, причетних до них, зафіксовані на матеріальних носіях, що приєднуються до матеріалів кримінальної справи» [2, с. 110].

Таким чином, можна зробити висновок, що всі автори дотримуються думки, що результати ОРД - це інформація.

Результати оперативно-розшукової діяльності при дотриманні вимог статті 10 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” [3] і Кримінально-процесуального кодексу України можуть використовуватися:

— як приводи та підстави для порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій;

— для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі;

— для попередження, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісно зникли;

— для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

— для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;

— для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

В кримінальному процесі використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, як правило, здійснюється за допомогою “легалізації”.

У сучасній науковій літературі досить часто зустрічаються критичні думки щодо використання концепції легалізації щодо оперативно-розшукової діяльності. Так, С.В. Зуєв вважає, що буквальне значення слова «легалізація» виражається в дозволенні певної діяльності, її узаконення, надання юридичної сили певному акту чи дії. З огляду на це дослідник робить висновок, що до легалізації оперативно-розшукова діяльність не є законною, а її результати не мають юридичної сили, а тому від цього поняття слід відмовитися [4, с. 54].

Так само критично ставиться до поняття «легалізація» М.П. Поляков. Розрізняючи два значення поняття «легалізація» (вузьке та широке) автор пише, що у вузькому сенсі легалізація розглядається як процес перетворення інформації, отриманої оперативно-розшуковим шляхом, у докази, а за широкого підходу цим терміном позначають будь-які процеси перетворення оперативно-розшукової інформації в кримінально-процесуальну [5, с. 117]. Однак дослідник наполягає на тому, що сама сутність легалізації не відповідає тій процедурі, що в кінцевому результаті приводить до внесення інформації в площину кримінального процесу, щоправда, не наводячи ніяких аргументів на користь цього твердження.

Тим не менш легалізація в найбільш широкому сенсі розуміється як правова процедура, яку здійснює уповноважений суб’єкт із питань

визнання, дозволу, підтвердження, узаконення певних об'єктів, суб'єктів, дій в інтересах зацікавлених осіб [6, с. 57]. Існування легалізації як особливої правової процедури нерозривно пов'язано з необхідністю впорядкування процесуальних дій та об'єднання в ціле стадій юридичного процесу [7, с. 7], а тому можна стверджувати, що легалізація результатів оперативно-розшукової діяльності є не лише одним з елементів, що забезпечує цілісність кримінального судочинства, але й кінцевий етап, мета проведення оперативно-розшукових дій.

Як зазначає А.М. Конєв, на користь використання поняття «легалізація» говорить також те, що юридична легалізація є одночасно формою та процесом юридичної діяльності, а також техніко-юридичною конструкцією, що має специфічні рис та функціональними можливостями в умовах сучасної правової дійсності [8, с. 7]. При цьому дослідник зазначає, що такий специфічний вид легалізації, як легалізація результатів оперативно-розшукової діяльності може розглядатися не лише в ретроспективному плані. У сучасних умовах легалізація результатів оперативно-розшукової діяльності постає як процес підбору належної та доцільної юридичної форми, за допомогою якої значима оперативно-розшукова інформація представляється до сфери публічної кримінально-процесуальної аргументації.

До терміну «легалізація» звертається В.Г. Баяхчев, розуміючи її як «забезпечення легальності джерела походження тієї чи іншої інформації, добутої оперативно-розшуковим шляхом» [9, с. 82]. Легалізація, на його думку, - це лише етап, що передує процесу використання інформації, отриманої оперативно-розшуковим шляхом, у кримінальний процес та її використання в доказуванні за кримінальними справами.

Говорячи про інформацію, справжнє джерело якої не може бути розкрите, дослідник говорить про те, що «необхідно проведення оперативної комбінації, спрямованої на те, щоб джерелом інформації став гласний співробітник. Тому легалізація проводиться ще до передачі матеріалів слідчому, а її способи багато в чому залежать від можливості подальшого виступу в суді осіб, які безпосередньо здійснювали оперативно-розшукові дії як свідків» [9, с. 82].

В.Г. Баяхчев називає декілька способів легалізації: «1) якщо негласний інформатор виявляє певний предмет, що може стати речовим доказом у кримінальній справі, він має проінформувати про це в гласного співробітника, який проведе його документальну фіксацію та

відповідним чином легалізує. В іншому випадку буде неможливо легалізувати цей носій інформації; 2) якщо негласні інформатори зафіксували певну подію, очевидцями якої стали також інші громадяни, вони допитуються як свідки, тобто легалізація відбувається у формі документування; 3) випадкова фіксація певних фактів негласним інформатором. Цей спосіб може застосовуватися лише в тому випадку, якщо існує можливість подальшого його виступу в суді без розкриття істинної причини знаходження у відповідному місці» [9, с. 83].

Очевидно, що така позиція дослідника щодо легалізації відображає лише один з її аспектів, зокрема легалізацію таємно отриманих свідчень без викриття інформатора. У цьому контексті справедливим є судження М.Й. Курочки, який вважає, що результати оперативно-розшукової діяльності не мають прямих юридичних наслідків. Саме тому необхідна легалізація як процедура надання оперативно-розшуковій інформації юридичної сили. У контексті ж використання результатів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному судочинстві йдеться про надання цій інформації кримінально-процесуальної сили. Ця сила визначається декількома моментами: змістом інформації та формою, за допомогою якої вона буде осягатися та передаватися [10, с. 34]

У цьому контексті постає проблема співвідношення трансформації та легалізації, про яку йшлося вище. Трансформація, на наш погляд, - це зміст легалізації, один зі способів її здійснення: легалізація - кінцевий пункт, у певному сенсі ціль; тоді як трансформація - засіб її досягнення. Термін «трансформація» швидше технічний, ніж юридичний.

Отже, фактично, говорячи про легалізацію результатів оперативно-розшукової діяльності, ми маємо розкрити такі значущі моменти:

- процедура трансформації фактичних відомостей, отриманих у результаті оперативно-розшукової діяльності, у докази (первинний етап легалізації);

- умови і способи допустимості доказів (вторинна легалізація).

Первинна легалізація, тобто трансформація фактичних даних у докази - одна з найбільш спірних проблем як у рамках теорії оперативно-розшукової діяльності, так і в теорії кримінального процесу. Так, у радянській літературі висловлювалася думка, що збирання доказів є частиною процесу доказування, який у свою чергу є процесуальною діяльністю, що здійснюється виключно у встановлених законом формах, серед яких оперативно-розшукова діяльність не фігурує, оскільки вона не є стадією кримінального процесу [11, с. 41].

Українське кримінально-процесуальне законодавство прямо передбачає використання фактичних відомостей, отриманих у результаті оперативно-розшукової діяльності. Так, старий Кримінально-процесуальний кодекс України в ч. 2 ст. 65. передбачав, що докази є даними, що встановлюються показаннями свідка, показаннями потерпілого, показаннями підозрюваного, показаннями обвинуваченого, висновком експерта, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами. Новий Кримінально-процесуальний кодекс України (ч. 2 та 3 ст. 93) також передбачає, що збирання доказів здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених кодексом.

Таким чином, кримінально-процесуальне законодавство стає на позицію тих учених, які схильні пов'язувати результати оперативно-розшукової діяльності з доказами безпосереднім чином.

Сутність вторинної легалізації полягає в набутті оперативно-розшуковою інформацією процесуальної форми. Саме тому первинна легалізація, спрямована на виявлення зв'язків між інформацією, отриманою в результаті оперативно-розшукових заходів, має доповнюватися вторинною легалізацією, яка в цьому контексті постає як процес допуску інформації, отриманої в процесі проведення оперативно-розшукових заходів, до кримінального судочинства. Так, відомості, одержані в результаті оперативно-розшукових заходів, можуть набути значення судових доказів, тобто перейти в площину кримінального судочинства, лише в тому випадку, якщо їх належність до обставин, що досліджуються в кримінальній справі, буде встановлена з джерел, передбачених законом. В іншому випадку вони можуть використовуватися лише в контексті первинної легалізації, тобто в непроцесуальній формі.

Отже, сучасна легалізація результатів оперативно-розшукової діяльності є складним багатоаспектнім двоетапним процесом, яку слід розглядати як надання юридичної сили отриманій інформації, тобто її кримінально-процесуальне оформлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багмет, А.М. Некоторые аспекты использования результатов оперативно-розыскной деятельности при расследовании массовых беспорядков. А.М. Багмет Юридическая наука и правоохранительная практика. 2013. № 2. С. 55-59

2. Кузнецова, Н.И. Понятие результатов оперативно-розыскной деятельности и требования, предъявляемые к ним . Н.И. Кузнецова Новый юридический журнал. 2014. № 3. С. 106-112.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лютого 1992 року №2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. №22. Ст.303.

4. Зуев С.В. Понятие и структура привлечения результатов оперативно-розыскной деятельности в уголовный процесс. С.В. Зуев Следователь. 2005. № 3. С. 54-55.

5. Поляков М.П. Уголовно-процессуальная интерпретация результатов оперативно-розыскной деятельности : [монография] . М.П. Поляков ; под научн. ред. проф. В.Т Томина. Нижний Новгород: Нижегородская правовая академия, 2001. 262 с.

6. Манько Д.Г. Юридична природа легалізації. Д.Г. Манько Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. - О. : Юрид. л-ра., 2001. Вип. 11. С. 56-60.

7. Манько Д.Г. Легалізація як правова процедура : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Д.Г Манько. - О., 2009. 20 с.

8. Конев А.Н. Юридическая легализация (теория, практика, техника) : автореф. дисс. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 . А.Н. Конев. Владимир, 2012. 35 с.

9. Баяхчев В.Г. Проблемы использования в доказывании по уголовным делам материалов, собранных оперативно-розыскными подразделениями органов внутренних дел . В.Г. Баяхчев Законность, оперативно-розыскная деятельность и уголовный процесс : матер. междунар. науч.-практ. конф. Ч. 2. СПб. : СПбГУ, 1998. С.80-84.

10. Курочка М.Й. Легалізація оперативно-розшукової діяльності у доказуванні .М.Й. Курочка Право України. 1999. № 10. С. 34-36.

11. Белкин РС. Собирание, исследование и оценка доказательств: сущность и методы. РС. Белкин. - М. : Наука, 1966. 295 с.

Дорошенко Євгеній Іванович,
студент групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Бухтіяров Олексій Анатолійович,
к.ю.н., заступник начальника кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ДІЙ

Сучасний напрямок України на євроінтеграцію засвідчують її прагнення сформувати власну національну правову систему відповідно до найвищих міжнародних стандартів. Набрання чинності 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), безумовно, стало суттєвим поступом до утвердження демократичних засад здійснення кримінального провадження. Однак стверджувати, що нині здійснення кримінального провадження в Україні повною мірою відповідає сучасним уявленням про змагальність процесу було б недоречно.

Кримінальне переслідування — процесуальна діяльність, здійснювана стороною обвинувачення з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого в скоєнні злочину. Поняття «кримінальне переслідування» одне з основних в кримінально-процесуальному праві. Термін «кримінальне переслідування» не вживається у кримінальному і кримінально-процесуальному законодавстві України. Він є близьким, хоч і не тотожним, поняттю «кримінального провадження» за національним законодавством України [3].

Поняття кримінального переслідування не вживається у законодавстві, так само КПК України не містить визначення поняття кримінального переслідування; ця категорія вживається у статті КПК 542 [1] у аспекті перейняття кримінального переслідування, але розглядається і вивчається багатьма науковцями.

Так, наприклад, учені процесуалісти кримінальне переслідування тлумачать у широкому та вузькому значеннях. Так, широкому розумінні термін передбачає всю процесуальну діяльність у кримінальному

провадженні: встановлення події й обставин злочину, особи, що його вчинила, доведення винуватості останньої та її покарання, тобто фактично є тотожним поняттю «кримінального провадження». У вузькому сенсі кримінальне переслідування розглядається суто як кримінально-процесуальна діяльність обвинувачення конкретної особи у вчиненні злочину [4]. У цьому значенні кримінальне переслідування полягає в реалізації обвинувальної функції шляхом кримінально-процесуальної діяльності проти конкретної особи й відрізняється від іншої процесуальної діяльності, спрямованої на встановлення події, обставин злочину та особи, яка його вчинила, що передбачає поняття «розслідування злочину». Тобто кримінальне переслідування завжди є персоніфікованою діяльністю, що здійснюється відносно конкретної особи, яка має статус, наприклад підозрюваного (у досудовому розслідуванні) та обвинуваченого (у судовому провадженні в суді першої інстанції) [4]. Відповідно, формами кримінального переслідування, згідно з КПК України, є підозра, обвинувачення, здійснення щодо особи кримінального провадження, за потреби – із застосуванням примусових заходів медичного характеру; здійснення щодо неповнолітнього провадження із застосуванням примусових заходів виховного характеру [5].

Таким чином бачимо, що при здійсненні кримінального переслідування однією із важливих умов при встановленні всіх ознак злочину є неупереджене ставлення усіх учасників, що надає можливість встановити усі обставини злочину.

Теоретичні положення кримінального процесу, чинний КПК України, практика його застосування в главах 20, 21 встановили ознаки кримінального переслідування, що передбачають проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Зазначені положення містять: розподіл процесуальних функцій обвинувачення, захисту й здійснення кримінального провадження; визначення нових положень процесуального статусу сторін на стадії досудового розслідування; встановлення процесуального статусу підозрюваного й обвинуваченого як об'єкта доказу вини; систему оцінки доказів тільки слідчим, прокурором, судом (колегіальним судом) [1; 7].

Кримінальне переслідування є частиною кримінального процесу разом із процесуальною діяльністю сторін обвинувачення та захисту. До органів кримінального переслідування, відповідно до положень чинного законодавства, належать прокурор, слідчий, керівник слідчого

підрозділу, оперативні підрозділи. Зі сторони обвинувачення кримінальне переслідування можуть здійснювати потерпілий і його законний представник.

Кодекс визначив нові положення процедури застосування кримінального процесуального законодавства. Кримінальне переслідування набуло нових форм і застосовується за новими методами, визначеними як негласні слідчі (розшукові) дії щодо викриття злочину й особи, яка його вчинила. Визначаючи кримінальну функцію, що реалізовують оперативні підрозділи, слід брати до уваги характер взаємодії слідчого та оперативних підрозділів. Відповідно до ст. 41 КПК України, під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого [1]. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. Тому до повідомлення про підозру оперативні підрозділи здійснюють функцію розслідування у формі сприяння слідчому шляхом виконання доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також сприяння слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Оперативно-розшукова діяльність представляє собою діяльність спеціально уповноважених державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади та оперативних підрозділів у межах їхньої компетенції по виконанню покладених на них обов'язків та пошуку і фіксації фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, розвідувальнопідривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, з метою отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [8; 9].

Як бачимо, поняття оперативно-розшукової діяльності передбачає її комплексний характер і взаємодія різних силових підрозділів у залежності від вирішення тих або інших завдань.

Для цих цілей оперативні працівники наділяються правом проводити опитування громадян, посадових осіб, отримувати від них інформацію, використовувати їх добровільну допомогу, отримувати необхідну інформацію з використанням методів конспірації, встановлювати

конфіденційні відносини з приватними особами, отримувати від фізичних та юридичних осіб, незалежно від форм власності, за винагороду чи без винагороди, інформацію про злочини та причетних до них осіб, оголошувати про встановлення такої винагороди, проникати, використовуючи методи конспірації, в жилі та нежилі приміщення, транспортні засоби та інші публічно недоступні об'єкти з метою виявлення, фіксації і вилучення слідів злочину, проводити оперативне обстеження фізичних осіб, приміщень, територій, здійснювати візуальне спостереження у громадських місцях, використовувати технічні засоби фіксації протиправної поведінки та інші гласні і негласні пошукові, розвідувальні та контррозвідувальні заходи, дозволені законодавством [10].

Для оперативно-розшукового переслідування як функції окремих суб'єктів ОРД, визначених ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», характерним є те, що воно передує досудовому розслідуванню й продовжується до набрання вироком законної сили, унаслідок його здійснення формуються приводи та підстави для початку досудового розслідування, а також забезпечується отримання й збереження початкової доказової бази (оперативно-розшукове документування) [2; 11].

Слушно наголосити, що у теорії оперативно-розшукової діяльності окремі складові забезпечувальної діяльності оперативних підрозділів щодо здійснення кримінального переслідування досліджувались багатьма вченими.

Так, деякі з них указують на можливість позиціонування оперативно-розшукової діяльності саме як форми або частини кримінального переслідування. Наприклад, В. Асанов указує на спільність деяких завдань ОРД та кримінального процесу, велику роль результатів ОРД у процесі доказування у кримінальних провадженнях [12]. І.Ю. Тарічко зазначає, що у широкому сенсі термін «кримінальне переслідування» означає діяльність усіх правоохоронних органів (виключаючи суд) по досягненню поставлених перед ними завдань – починаючи з оперативно-розшукових заходів і закінчуючи діяльністю кримінально-виконавчих установ [13]. Н.І. Щегель обґрунтовує, що кримінальне переслідування здійснюється під час проведення оперативно-розшукових заходів; внаслідок свого характеру оперативно-розшукова діяльність забезпечує реалізацію функції кримінального переслідування [14]. О.Ф. Кучін указує, що кримінальне переслідування є не тільки процесуальною, а й оперативно-розшуковою діяльністю [15].

Проаналізувавши, дійшли висновка, що кримінальне переслідування це процесуальна діяльність осіб, а саме: державних органів сторони обвинувачення з метою викриття обвинуваченого у вчинені злочину. А також учасників процесу які відстоюють свій інтерес - сторона захисту, потерпілий, його представники. І саме їх професійне і неупереджене ставлення до процесу забезпечує встановлення істини. Головною відмінністю кримінального переслідування в рамках здійснення ОРД є те, що воно передує досудовому розслідуванню і не припиняється до набрання вироком законної сили. А іноді і є підставою для початку досудового розслідування.

Здійснення кримінального переслідування в рамках ОРД є одним із напрямків діяльності оперативних підрозділів, які передують кримінальному провадженню. Воно проходить стадії виникнення, розвитку і припинення, які відповідним чином співвідносяться зі стадіями кримінального провадження і характеризуються сукупністю схожих дій оперативних підрозділів, підрозділів досудового розслідування та слідчих органів. З огляду на це на законодавчому рівні існує необхідність у їх чіткій нормативній регламентації, а на теоретичному - у розробці питань організації і методики здійснення оперативними підрозділами кримінального переслідування на кожному із зазначених етапів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. Голос України. 2012. № 90-91 (зі змінами та доповненнями від 04.06.2020)

2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992. Відомості Верховної ради України. 1992., № 22, стаття 303 (зі змінами та доповненнями від 17.09.2020)

3. Кримінальне переслідування. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F

4. Цехан Д.М., Гловюк І.В. Оперативно-розшукова діяльність та кримінальне переслідування: проблеми співвідношення (функціональний аспект) // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. - №4. URL: http://pap.in.ua/4/13/Tsekhan%20D.M.,%20Hloviuk%

5. Горбачевський В.Я. Кримінальне переслідування як функція кримінального процесу. Науковий вісник Національної академії інутрішніх справ. К.- 2014. С.46-59

6. Остафійчук Г. В. Кримінальне переслідування на досудових стадіях кримінального процесу : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Остафійчук Григорій Володимирович. – К., 2012. – 215 с.

7. Цехан Д. М. Оперативно-розшукова діяльність та кримінальне переслідування: співвідношення (функціональний аспект) / Д. М. Цехан, І. В. Гловюк // Юридичний вісник Національного університету «Одеська юридична академія». – 2013. – № 4. – С. 340–344

8. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

9. Рижков Е.В. Конспект лекцій з дисципліни ОРД. URL: https://dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1130/10.1.pdf

10. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина1: Підручник. – Харків: Вид-во Нац ун-ту внутр. справ, 2002. – 336с.

11. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

12. Асанов В. О содержании уголовного преследования / Асанов В. // Уголовное право. – 2000. – №4. – С. 3-5

13. Таричко И.Ю. Функция судебного контроля в российском уголовном процессе: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / ТаричкоИрина Юрьевна. – Омск, 2004. – 226 с

14. Щегель Н.І. Кримінальне переслідування: зміст та форма: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Н.І. Щегель; Київ. нац. ун-твнутр. справ. – К., 2007. – 18 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_le_name=DOC/2007/07cnipzf.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1

15. Кучин А.Ф. Правовой механизм публичного уголовного преследования: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук: Специальность: 12.00.09 – уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность / А.Ф. Кучин. – Нижний Новгород, 2004. – 28 с. URL: http://law.edu.ru/script/cntSource.asp?cntID=100059398г

Завадський Олександр Олександрович,
студент групи ПММОЗ-19-1
Науковий керівник:
Башта І. І.

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

На сьогоднішній день з теоретичної та практичної точки зору під використанням результатів оперативно-розшукової діяльності для підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій розуміється їх фактична реалізація, яка включає в себе наступні елементи:

– надання результатів оперативно-розшукової діяльності слідчим підрозділам;

– отримання наданих результатів;

– перевірка можливості використання у процесуальних цілях даних, отриманих в результаті оперативно-розшукової діяльності;

– аналіз та оцінка слідчими підрозділами результатів оперативно-розшукової діяльності;

– визначення значення результатів оперативно-розшукової діяльності при плануванні їх використання у процесі підготовки або при проведенні слідчих (розшукових) дій;

– прийняття рішення про використання результатів оперативно-розшукової діяльності у цьому напрямку;

– реалізація прийнятого рішення;

запобігання помилкам при реалізації прийнятого рішення.

Надання результатів оперативно-розшукової діяльності слідчим підрозділам. Надання результатів оперативно-розшукової діяльності здійснюється на підставі КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Виходячи з норм цих нормативно-правових актів, для того, щоб результати оперативно-розшукової діяльності могли ефективно використовуватися при підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій, у супровідному листі та інших поданих матеріалах повинно бути відображено:

а) точне найменування оперативно-розшукового заходу, в результаті якого були отримані подані відомості, оскільки для окремих оперативно-розшукових заходів законом передбачені особливі умови їх проведення;

б) які саме відомості були отримані;

в) хто проводив оперативно-розшуковий захід і хто брав у ньому участь, за яких саме обставин були отримані відомості;

г) якщо у процесі проведення оперативно-розшукових заходів були використані технічні засоби, і надаються результати їх використання, то повинні бути зазначені технічні характеристики цих засобів;

д) отримані відображення, зафіксовані на матеріальних носіях, а також виявлені предмети та документи повинні надаватися разом із повідомленням про результати оперативно-розшукових заходів;

е) у документах повинна бути відображена точка зору оперативних служб щодо подальшого використання наданих результатів оперативно-розшукової діяльності;

ж) якщо виникає необхідність забезпечення безпеки тих чи інших осіб, які брали участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, то суб'єкт оперативно-розшукової діяльності зобов'язаний передбачити конкретні заходи щодо їх захисту.

Отримання результатів оперативно-розшукової діяльності. Вивчення практики боротьби зі злочинністю показує, що результати оперативно-розшукової діяльності слідчі отримують не лише згідно подання, а й на підставі організації взаємодії з оперативними підрозділами. Порядок взаємодії визначено відомчими нормативними актами. Наприклад, Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 р. № 575 [1]. Чинне законодавство передбачає такі форми взаємодії, як: направлення слідчим доручення органу дізнання для проведення оперативно-розшукових заходів, обов'язкове для виконання; спільне планування слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; створення слідчо-оперативних груп; своєчасний обмін оперативною інформацією.

Перевірка можливості використання у процесуальних цілях даних, отриманих в результаті оперативно-розшукової діяльності. Допустимість використання результатів оперативно-розшукової діяльності для підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій визначається законністю їх отримання. Тому, перш ніж прийняти рішення про використання даних, отриманих від оперативних підрозділів, необхідно перевірити:

а) відповідність цілей оперативно-розшукової діяльності положенням закону;

б) проведення оперативно-розшукових заходів суб'єктом оперативно-розшукової діяльності;

в) відповідність закону оперативно-розшукових заходів, у результаті яких було отримано представлені дані;

г) наявність передбачених у законі підстав для проведення оперативно-розшукових заходів;

д) дотримання особливого порядку проведення оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з обмеженням деяких конституційних прав громадян.

Аналіз та оцінка слідчим результатів оперативно-розшукової діяльності як підстава для прийняття рішення про підготовку та проведення слідчих (розшукових) дій. Осмислення і аналіз результатів оперативно-розшукової діяльності, у першу чергу, дозволяють визначити наявність у наданих даних достатніх підстав для прийняття рішення про проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії. Справа в тому, що кримінальний процесуальний закон у якості підстав для здійснення деяких слідчих (розшукових) дій передбачає необхідну сукупність доказів.

Далі основу прийняття тактичного рішення становить інформаційна частина, що включає аналіз і оцінку слідчої ситуації та її компонентів. У зв'язку з цим вивчення і осмислення результатів оперативно-розшукової діяльності та зіставлення їх з іншими матеріалами справи дозволяє:

а) здійснити вибір мети тактичного впливу, тобто сформулювати завдання;

б) за необхідності – розділити задачу на складові та визначити послідовність їх вирішення;

в) побудувати прогностичну версію щодо можливих результатів рішення та його впливу на слідчу ситуацію;

г) внести корективи в рішення у зв'язку з несприятливим прогнозом розвитку слідчої ситуації;

д) визначити засоби впливу, за допомогою яких може бути досягнуто бажаного результату;

е) визначити ступінь тактичного ризику при прийнятті рішення.

У свою чергу, оцінка перерахованих елементів реалізується у прийнятті тактичного рішення, яке отримує своє зовнішнє вираження у вигляді конкретних слідчих (розшукових) дій.

Визначення значення результатів оперативно-розшукової діяльності при плануванні їх використання у процесі підготовки або проведення слідчих (розшукових) дій. Значення представлених результатів оперативно-розшукової діяльності при використанні в розглянутих напрямках залежить, по-перше, від форми зовнішнього вираження даних результатів, по-друге, від можливості розшифрування джерел отриманих результатів. Залежно від форми зовнішнього виразу результати оперативно-розшукової діяльності поділяються на:

а) оперативно-службові документи, складені оперативними працівниками;

б) оперативно-службові документи, складені співробітниками оперативно-пошукових, оперативно-технічних підрозділів, що спеціалізуються на проведенні окремих оперативно-розшукових заходів;

в) матеріальні носії результатів застосування оперативно-технічних засобів (відео- та аудіозапис, кіно-, фотозйомка та т.д.);

г) предмети і документи, отримані в результаті проведення оперативно-розшукових заходів;

д) документи, що містять результати наукового вивчення предметів, документів, речовин, інших матеріальних об'єктів носіїв інформації.

Слід зазначити, що можливість використання перерахованих матеріальних носіїв результатів оперативно-розшукової діяльності в досліджуваному напрямку, у свою чергу, залежить від доцільності розшифрування джерел отриманих результатів. Відповідно, якщо джерела отриманих матеріальних носіїв результатів оперативно-розшукової діяльності можуть бути розшифровані, то вони надаються слідчому згідно чинного законодавства. Далі щодо них приймається процесуальне рішення, і вони долучаються до матеріалів кримінального провадження.

Якщо результати оперативно-розшукової діяльності отримано з джерел, які не підлягають розшифруванню, то вони можуть бути використані лише в якості орієнтуючої інформації. Безперечно, на основі цієї інформації можуть визначатися основні напрямки розслідування, висуватися версії щодо особи ймовірного злочинця, прийматися рішення про проведення слідчих (розшукових) дій, визначатися черговість слідчих (розшукових) дій і т.д.

Ухвалення рішення про використання результатів оперативно-розшукової діяльності для підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій. Проаналізувавши надані оперативно-розшукові дані та

зіставивши їх з іншими матеріалами справи, слідчий здійснює вибір мети, на досягнення якої буде спрямовано тактичне рішення. У свою чергу, вибір мети дозволяє прийняти власне рішення, тобто визначити прийоми і засоби вирішення завдання. При цьому необхідно мати на увазі, що прийоми і засоби вирішення завдання повинні бути законними, етичними, рішення повинно бути обґрунтованим, своєчасним та реальним для виконання.

Реалізація прийнятого рішення означає можливість здійснення всіх запланованих дій, тобто реальне застосування усіх передбачених засобів тактичного впливу. Крім цього слід враховувати, що не завжди тактичне рішення обов'язково передбачає активні дії. Реалізацією рішення може бути й утримання від дій, коли саме невтручання у слідчу ситуацію призводить до її розвитку у вигідному для слідства напрямку. Наприклад, маючи дані, отримані з оперативно-розшукових джерел, про те, що особа, яка вчинила злочин, у процесі допиту буде повністю заперечувати свою провину або зовсім відмовиться від дачі показань, слідчий може прийняти рішення не допитувати таку особу. Водночас, використовуючи можливості оперативно-розшукових підрозділів, можна створити умови для передачі такій особі потрібної слідству інформації і тим самим здійснювати на неї необхідний тактичний вплив. Очевидно, що в даному випадку утримання від допиту не є бездіяльністю слідчого: рішення прийнято, і воно реалізується, але саме таким своєрідним способом.

Попередження помилок при реалізації прийнятого рішення. Слід зазначити, що в криміналістиці помилки поділяються на три класи: 1) помилки процесуального характеру; 2) гносеологічні помилки (логічні та фактичні); 3) діяльні (операційні) помилки [2, с. 83-86].

При використанні результатів оперативно-розшукової діяльності попередження помилок правового характеру пов'язано, в першу чергу, з чітким дотриманням чинного законодавства.

Попередження логічних помилок, пов'язаних із порушенням у змістовних розумових процесах законів та правил логіки, а також із некоректним застосуванням логічних прийомів і операцій, залежить винятково від способу мислення та дій оперативного співробітника і слідчого.

Що стосується фактичних помилок, їх виявлення та попередження, то тут, у першу чергу, виникає питання щодо достовірності

та повноти оперативно-розшукових даних, які необхідно ретельно перевірити і зіставити з уже наявними матеріалами, перш ніж прийняти рішення про їх використання.

Діяльні (операційні) помилки пов'язані, в основному, з неправильною організацією та плануванням передбачуваних слідчих (розшукових) дій, в основі яких у якості інформаційної складової використовуються результати оперативно-розшукової діяльності. Тому для попередження помилок операційного характеру необхідно звернути увагу на організацію взаємодії слідчих підрозділів з оперативними службами. Крім цього, для попередження помилок необхідно також не використовувати при плануванні слідчих (розшукових) дій неперевірені оперативно-розшукові дані.

Таким чином з вище зазначено матеріалу слід зазначити, що використання результатів оперативно-розшукової діяльності для підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій є досить складним процесом, який повинен бути конкретизований відносно різних складів злочинів та слідчої ситуації, що формується по кожному окремому кримінальному провадженню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 р. № 575. *URL:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17 *(дата звернення: 01.04.2020)*.

2. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. М.: Юрид. лит., 1987. 304 с.

Зимуха Ірина Андріївна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Чмелюк Василь Васильович,
к.ю.н., начальник факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Питання про кримінальну відповідальність за прийняття, обіцянку або отримання неправомірної вигоди - одне з питань, яке виникає не лише у правоохоронних органах, а й перед науковцями.

Незважаючи на значну увагу, приділену питанню кримінальної відповідальності за прийняття пропозицій, обіцянок та отримання неправомірної вигоди, особливого кримінального прогресу практично немає.

Соціально небезпечна поведінка, що полягає у прийнятті пропозиції, обіцянці або отриманні неправомірної вигоди, характеризується особливою сферою соціальних відносин (зона державного агентства), де можуть відбуватися корупційні злочини. Це пов’язано з корупційними злочинами.) І незаконне використання влади. Або його офіційна позиція [1, с. П’ять]. Не можна заперечувати, що предмет пов'язаного з цим злочину є особливим (працівники компаній, установ чи організацій, які не є державними службовцями, державними службовцями, державними службовцями приватно-правових корпорацій незалежно від юридичної форми, державні службовці, вплив (люди, які зловживають) [2, с. 61-62] Теорія кримінального права дозволяє розрізнити два основних способи отримання неправомірної вигоди: простий спосіб (надання нелегальної вигоди безпосередньо державним службовцям) та вуаль. (Приховування факту отримання ними незаконної вигоди). За зовнішньою прихованою юридичною угодою).

Водночас більшість аспектів цього питання суперечливі. Думки вчених щодо тлумачення значення "державних справ" розділені. Далі

подано огляд двох підходів. Отже, колишній представник є загальнодоступним (надається на прохання будь-якої особи), має юридично важливі характеристики та відповідає суспільним інтересам фізичної або законної особи. Ми впевнені, що це послуга, спрямована на захист або забезпечення умов для реалізації прав та інтересів [3, та. 388]. Натомість представники другого підходу до супутніх послуг включають послуги, що надаються державним сектором, або в деяких випадках за рахунок державного фінансування під відповідальність державного сектору. .. [4, с. 87].

Не існує єдиної думки щодо віку, в якому ви можете бути державним службовцем, особливо щодо віку, коли ви можете діяти як злочинець згідно зі ст. Кримінальний кодекс України Стаття 368. Деякі вчені вважають, що визнати особу державним службовцем можливо лише після досягнення нею 18 років [5, с. 60], тоді як інші вважають, що чиновники можуть бути віком від 16 років [6, с. 73-74].

Незважаючи на цей огляд, багато питань загалом не досліджувались. Вчені не звертають уваги на складний аналіз делікатесу корпусу, який полягає у прийнятті пропозицій, обіцянок або отриманні нелегальної вигоди. Покарання за пов'язані з ними злочини не розслідувались, а обсяг покарань не встановлений. Ця практика не отримала належних рекомендацій від кримінально-правової науки щодо розгляду кваліфікації кримінальних правопорушень. Це полягає у прийнятті пропозиції, данні обіцянки або отриманні неправомірної вигоди. Крім того, не було різниці між аналізованими вторгненнями та пов’язаними чи конкуруючими злочинами, заснованими на правилах.

Тому короткий огляд кримінальної літератури про злочини, включаючи пропозиції, обіцянки або прийняття незаконних інтересів, є суперечливим або невирішеним щодо більшості окреслених питань і вимагає подальшого ретельного аналізу.

Одним із найдієвіших важелів боротьби з корупцією є вивчення криміналістичної характеристики, елементи якої за своєю суттю відображають механізм та причини вчинення такої категорії злочинів.

На початковому етапі розслідування неправомірної вигоди особливого значення набуває її криміналістична характеристика, де описані можливі слідчі ситуації, запропонований алгоритм дій відповідно до них та багато інших підказок у розслідуванні. Саме вона інформаційно наповнює коло конкретних обставин, які слід встановити в

кримінальному провадженні.Слідчий проводить паралель із відомими фактами та описаними в методиці ситуаціями, вивчає їх і робить висновки, що значно сприяє розслідуванню корупційних діянь.

На основі аналізу думок різних учених, описаних вище, ми сформували авторське визначення криміналістичної характеристики одержання неправомірної вигоди службовою особою. Це система типових ознак такого виду злочину, які дають можливість визначити конкретний алгоритм дій для слідчого щодо пошуку слідової інформації для встановлення обставин злочину та істини в кримінальному провадженні.

Як справедливо зазначає А. В. Старушкевич, криміналістична характеристика відображає, в основному на ймовірнісному рівні, дані про окремі елементи злочину, зокрема: особу злочинця і потерпілого, способи підготовки, вчинення та приховування окремих видів злочинів; ситуаційно обумовлені, причинно або іншим чином пов'язані з подією злочину результати відповідних змін у навколишньому середовищі, що мають доказове значення; спроби до приховування слідів злочинів, що вживаються злочинцями, а також інформацію про інші обставини, що можуть бути корисними для повного, всебічного та об'єктивного розслідування кримінальних проваджень [7, с. 3].

Особливості способів злочинів, пов’язаних з одержанням неправомірної вигоди, полягають у тому, що вони застосовуються не як одиничні дії, а найчастіше у вигляді продуманої системи злочинної діяльності протягом тривалого періоду. Для таких злочинів характерною є загальна особливість: основою їх способу є навмисне виконання (або невиконання) певних службових дій у вигляді розпоряджень, наказів, доручень, дозволів, заборон, що заподіяли фізичну, матеріальну або моральну шкоду [8, с. 503].

Способи здійснення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою багато в чому залежать від сфери службової діяльності, у якій вони відбуваються, від посадового статусу такої особи та обсягу її повноважень, загального становища в державі на той час та локальної ситуації в конкретному регіоні й установі, від предмета неправомірної вигоди, а також від особистих якостей обох сторін злочину. З криміналістичного погляду, такий злочин за способом вчинення можна поділити на ряд видів залежно від особливостей одержання неправомірної вигоди, наявності певного тиску на особу, яка пропонує, обіцяє неправомірну вигоду, характеру дій (бездіяльності) службової особи, наявності попередньої змови групи осіб, змови з організованою злочинною групою [9, с. 384].

Так, підготовка до одержання неправомірної вигоди службовою особою може включати до себе такі дії: 1) попередня домовленість та детальне обговорення вчинення службовою особою певних дій або утримання від таких; 2) обмірковування службовою особою порядку виконання підготовчих до злочину дій; 3) попередня підготовка документації до вчинення обговорених законних дій або ж, навпаки, підробка такої документації; 4) вчинення попередніх угод та домовленостей з іншими особами як підґрунтя до вчинення злочину та низка інших дій, що надалі сприятимуть вчиненню та приховуванню таких злочинів; 5) забезпечення алібі в разі викриття; 6) обрання способу та форми передачі неправомірної вигоди; 7) обрання безпечного для одержання неправомірної вигоди місця, часу тощо.

Службова особа, яка має намір щодо вимагання в іншої особи неправомірної вигоди, зазвичай вдається до таких способів підготовки цього злочину: 1) пошук та вибір особи для одержання від неї неправомірної вигоди; 2) з'ясування даних про особу, її зв'язки, матеріальне становище; 3) створення умов для отримання згоди особи надати неправомірну вигоду; 4) створення несприятливих наслідків при відмові особи надати неправомірну вигоду тощо.

Що стосується встановлення способу вчинення такої категорії злочинів, то слід охарактеризувати суть цього поняття та його криміналістичне значення. Досить вдалим вважаємо формулювання, зроблене С. М. Зав'яловим: він визначив спосіб вчинення злочину як об'єктивно і суб'єктивно зумовлену систему поведінки суб'єкта до, в момент і після вчинення ним злочину, що залишає різного роду характерні сліди зовні, які дозволяють за допомогою криміналістичних прийомів і засобів уявити сутність події, що відбулася [10, с. 177].

Безпосередні дії щодо передачі неправомірної вигоди можуть здійснюватися під час особистого контакту з особою , яка пропонує таку вигоду, або без неї. В останньому випадку неправомірна вигода передається через посередників, надсилається поштою, гроші переказуються на рахунки службової особи, набувається цінне майно нерідко на підставних осіб. Трапляються випадки надання взаємних послуг одночасно особою, яка пропонує, та особою, яка одержує неправомірну вигоду. У випадках, коли діяльність суб'єктів корупційних діянь має довготривалий характер, способи вчинення злочину можуть змінюватись [11, с. 504].

Для того, щоб охарактеризувати спосіб вчинення одержання неправомірної вигоди службовою особою, слід, на нашу думку, здійснити відповідну класифікацію. Це має сенс з огляду на те, що корупційні діяння в службовій діяльності охоплюють майже всю сферу людської життєдіяльності. Людину нерідко охоплює бажання заволодіти певними благами, - службові ж особи, маючи певні повноваження, мають змогу сприяти отриманню таких благ. Тож класифікуємо найпоширеніші способи вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою за такими критеріями:

1) за сферою людської діяльності: в органах державної влади (судова система, правоохоронні органи, органи юстиції тощо), у сфері будівництва, у сфері банківської діяльності, у сфері земельних відносин, у сфері оподаткування, у сфері економіки (зовнішньоекономічної діяльності, сільського господарства, вугільної промисловості, залізничного транспорту, торгівлі тощо), у сфері приватизації, у сфері підприємницької діяльності, у сфері надання освітніх послуг;

2) за способом безпосередніх дій: шляхом видачі, надання, відкриття (квот, пільг, кредитів, ліцензій, дозволів тощо), шляхом підробки документів, шляхом утримання від певних дій, шляхом приховування певних даних або майна, речей, інших цінностей, шляхом укладання угод, договорів тощо;

3) за підготовкою до вчинення: із попередніми підготовчими діями до одержання неправомірної вигоди; без попередньої підготовки;

4) за кількістю учасників вчинення злочину: двома особами без посередників; групою осіб (двома і більше) із посередниками; організованим злочинним угрупованням;

5) за сукупністю вчинених злочинів: передбачених ст. 368 КК України; передбачених різними статтями КК України (одержання неправомірної вигоди шляхом вимагання, шантажу тощо);

6) за характером діяння: вчинення незаконних дій (бездіяльності) на користь особи, що пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду; законних дій (бездіяльності) на користь особи, що пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду;

7) за тривалістю в часі: прийняття пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди та через деякий час одержання такої вигоди; одноразове одержання неправомірної вигоди; систематичне одержання неправомірної вигоди службовою особою;

8) за стосунками між учасниками одержання неправомірної вигоди: шляхом впливу керівника на підлеглого; шляхом домовленості між незнайомими особами;

9) за добровільною згодою учасників неправомірної вигоди: примусово шляхом вимагання, шантажу тощо;

10) за діями службової особи: шляхом активних дій з використанням наданої влади чи службового становища; шляхом бездіяльності або утримання від певних дій, наданої влади чи службового становища;

11) за формою передачі неправомірної вигоди: відкрита; прихована (замаскована документами, угодами, переказами на платіжні картки тощо);

12) за місцем передачі: у людному місці; у безлюдному місці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Климова С. М. Ковальова Т. В., Тучак М. О. Відповідальність за корупційні злочини: навч. Як це зробити. Н. : Майстер, 2012. 200 сторінок.

2. Кундеус В. Г. Щодо визначення злочину, що складається з надання, обіцянки чи надання незаконної вигоди, як корупційного злочину. Антикорупційне кримінальне право та принципи злочинів: Збірник матеріалів для Міжнародної конференції з наукової практики (Харків, 17 квітня 2014 р.) / Міністерство внутрішніх справ України. Офіс університету внутрішніх справ Калкіфу; Науково-дослідний інститут Проблема злочинності ім. акад. Український В. В. Сташис НАПрН; Українська злочинна асоціація. Н. : Золота миля, 2014. с.59-62.

3. Тютюгін В. І. Поняття та ознаки корупційного злочину. Бюлетень Української кримінально-правової асоціації. 2015. №1 (4). Стор.388-396.

4. Cinder YI Детективно-правові особливості зловживання владою постачальниками державних послуг: дис. ... відверто Джулід. Наук: 12.00.08 / Харків. нац. Інтер'єр Університетська офісна робота. Х., 2014. 232 сторінки.

5. Підписано Навроцьким В.О., співробітниками БричЛП та кваліфікацією за вчинений ним економічний злочин. Підприємництво, економіка та право. 2001. №1. стор. 58–62.

6. МаксимовичРЛ Сума неправомірного прибутку у злочинах, заснованих на мистецтві. Кримінальний кодекс України 368. Науковий вісник університету внутрішніх справ Лівібського університету. Серіал легальний. 2015. Vip. 3. стор. 244-251.

7. Старушкевич А. В. Криміналістичні ознаки злочинності: Навч. Посібник / А. В. Старушкевич. -К. , 1997. -Сторінка 44.

8. Криміналістична: Підручник для студентів. Джулід. Спеціальна, вища. Рок-освіта / В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін. Про порядок. В.Ю. Шепітко. -К. : Вид. Будинок Юре, 2001 рік. - Сторінка 684.

9. Яблоков Н. П. Криміналістика: Навч. - Друге видання перероблено. І розширення. / Під. вид. Професор Н. П. Яброков. -М. : Юристь, 2001. -718с.

10. Зав'ялов С. М. Як вчиняти злочин: Сучасні проблеми дослідження та використання в боротьбі зі злочинністю: дис. ... відвертий. Джулід. Наука: Спец. 12.00.09 / С. М. Зав'ялов -К. , 2005 рік. -232 сторінки.

11. Криміналістична: Підручник. Для коледжу. -Друге видання, перероблене. І розширення. / І. Ф. Герасимов, Й. Л. Драпкін, Є. П. Іщенко та ін. Під ред. Герасимова, Л. Я. Для Драпкіної. - М. : Висш. Школа, 2000. -672 сторінки.

Ігнашина Вероніка Володимирівна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Федчишина В. В.,
д.ю.н.,професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ ДОКАЗУВАННЯ

Згідно ч. 2 ст. 91 КПК України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [1].

Зупинимося докладніше на характеристиці елементів доказування.

У процесуальній літературі існує кілька точок зору на збір доказів як кримінальну процесуальну категорію. Дане питання особливо актуалізувалося з прийняттям КПК України та наданням стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, можливості збирання доказів.

Більшість вчених, представників науки кримінального процесуального права під збором доказів у науці кримінального процесуального права розуміють «виявлення та фіксацію відомостей, що відносяться до обставин, які підлягають доказуванню» [2, с. 207-208], «здійснення особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором, судом передбачених законом процесуальних дій, спрямованих на виявлення, витребування, отримання та закріплення в установленому законом порядку доказів» [3, с. 612]. Іншими словами, більшість процесуалістів роблять акцент на процесуальному закріпленні доказів. Але ряд вчених наголошує на тому, що на етапі збору відомостей по кримінальному провадженню говорити саме про докази може бути передчасно.

Хоча законодавець не включає до поняття збору доказів їх процесуальне закріплення, деякі вчені, навпаки в структурі кримінального процесуального доказування виділяють чотири елементи: збір, закріплення, перевірку та оцінку доказів. Ми дотримуємось позиції С.А. Шейфера, який обґрунтовує іншу точку зору закріплення доказів, не вважаючи його самостійним елементом процесу доказування,

який випливає зі збору доказів. Закріплення доказів – це завершальний елемент їх формування, без якого дану діяльність закінченою вважати не можна [4, с. 34].

Отже, збір (формування) доказів – це активна цілеспрямована діяльність сторін кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, що складається у вилученні зі слідів, залишених подією, інформації, що стосується справи, в перетворенні та закріпленні цієї інформації, тобто в наданні їй належної процесуальної форми.

Оригінальну позицію стосовно даного питання висловлює Є.А. Доля. Зокрема, він пише «словосполучення «збір доказів» не виражає і навіть спотворює зміст діяльності, яку воно означає, етимологічно припускаючи наявність доказів у готовому вигляді. Якщо виходити з такого посилу, то доказ залишається лише зібрати.... Докази не збираються, а формуються» [5, с. 125]. І далі він пропонує ввести термін не «збору», а «формування» доказів. В цілому погоджуючись з ним у тому, що даний термін є більш вдалим, ми вважаємо, що при формуванні категоріального апарату мають значення також історичні традиції в науці кримінального процесуального права. Можливо, в майбутньому термін «збір» необхідно замінити на «формування», але в даний час більш оптимальним є запровадженні в законодавстві норми, яка визначає зміст та обсяг категорії «збір доказів».

Отже, ми вважаємо що, в КПК необхідно було б закріпити наступне визначення збору доказів: це процесуальна діяльність сторін кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, з виявлення, отримання (вилучення) інформації та її процесуального закріплення.

Збір доказів здійснюється, здебільшого, шляхом виявлення джерел значущої для справи інформації та їх фіксації у процесуальній формі. Дана діяльність стороною обвинувачення відбувається у формі передбачених законом слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Одне з найдавніших дискусійних питань теорії і практики вітчизняного кримінального процесу – це питання про право сторони захисту збирати докази. Ще зовсім недавно багато авторів не визнавали за

захисником даного права. Тепер воно закріплене в КПК України. Згідно ч. 3 ст. 93 КПК України сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. Таким чином, згідно ч. 3 ст. 93 КПК України суб'єктом збору доказів є захисник. Вважаємо, що право захисника самостійно збирати «свої» докази є найважливішим проявом змагальності процесу.

Право на самостійний збір доказів учасник кримінальної процесуальної діяльності має в тому випадку, якщо:

а) КПК дозволяє йому здійснювати ті чи інші процесуальні дії, спрямовані на виявлення та закріплення інформації, відомостей про досліджувані події;

б) КПК визнає результати цих процесів доказами у кримінальному провадженні.

Якщо ж суб'єкт змушений звертатися до особи, яка має на те відповідні повноваження, з проханням перетворити наявну у нього інформацію на повноцінні докази, то такий суб'єкт не збирає докази, а лише сприяє їх збору.

Окремі науковці вважають, що сторона захисту не можуть збирати докази, а захисник не збирає докази у процесуальному сенсі цього слова, а виявляє відомості, що виправдовують обвинуваченого чи пом'якшують його відповідальність.

Докази, отримані в ході провадження слідчих (розшукових) дій, перш ніж лягти в основу проміжних і кінцевих висновків при досудовому розслідуванні, підлягають перевірці, до якої слідчий, дізнавач можуть повертатися неодноразово. Слід звернути увагу на те, що перевірка доказів по відношенню до процесу доказування в цілому має відносну (умовну) самостійність. При розгляді питань, пов'язаних з перевіркою доказів, слід виходити з єдності гносеологічної і правової природи доказування як цілого, так і його частин. Не можна забувати, що поділ процесу доказування на збір, перевірку та. оцінку доказів

носить умовний характер, оскільки на практиці для перевірки наявних доказів слідчому, прокурору, слідчому судді, суду часто буває необхідно отримати нові докази.

Під перевіркою доказів у вітчизняному кримінальному процесі розуміється діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, пов'язана з дослідженням механізму їх утворення, доброякісності носіїв доказових даних. Вона здійснюється шляхом аналізу, зіставлення кожного доказу з уже наявними доказами, та здійснення нових слідчих (розшукових) і процесуальних дій, спрямованих на отримання додаткових доказів, що підтверджують або спростовують доказ, що перевіряється. Способами перевірки є: 1) зіставлення доказів, що перевіряються, з іншими доказами; 2) встановлення джерел доказів; 3) отримання інших доказів, що підтверджують чи спростовують докази, що перевіряються. Мета перевірки доказів у теорії більшістю авторів трактується як з'ясування якості і властивостей самих перевірених доказів, їх достовірності чи недостовірності, правильності або неправильності, доброякісності.

Про перевірку доказів слід говорити в контексті перетворення оперативно-розшукової інформації на докази, оскільки при цьому використовуються всі способи і методи перевірки доказів. Нині багато вчених відзначають недосконалість законодавчої бази, яка регламентує використання у процесі доказування результатів ОРД. Десятиліттями у процесуальній доктрині обґрунтовується необхідність безпосереднього включення в орбіту доказування даних, отриманих в ході ОРД. В основі підходу лежить теза про те, що при оцінці наданих відомостей суд повинен, перш за все, виходити з властивостей їх належності до справи та достовірності отриманих даних, а не вдаватися у питання, з якого джерела ці відомості отримані, як вони легалізовані процесуальним шляхом. Даний підхід є визначальним у країнах англосаксонської системи права, багато в чому завдяки даним оперативно-розшукового характеру вони досягли вагомих успіхів у боротьбі з організованою злочинністю та корупцією. Відомо і те, що для використання такого підходу не потрібно ні матеріальних витрат, ні збільшення штату правоохоронної системи. Здавалося б, доцільно усвідомити реальну необхідність кардинальних новел у цьому питанні.

Використання в доказуванні у кримінальному процесі даних, отриманих оперативним шляхом, є об'єктивною необхідністю. Оперативно-розшукова діяльність дозволяє отримати інформацію про

склад, структуру злочинної групи, її зв'язки, плани, методи і т.п. І якщо не вдасться запобігти, припинити злочин, то, принаймні, може бути зібрана оперативна інформація, яка дозволить до початку офіційного розслідування ефективно використовувати дані орієнтуючого характеру, зокрема, про можливі джерела доказів, а також деякі належно зафіксовані відомості, які можуть бути відповідно до законодавства введені в процес у якості доказів. Саме в цьому полягає сенс і зміст використання результатів ОРД у кримінальному процесуальному доказуванні.

Головне завдання законодавця полягає в тому, щоб, з одного боку, забезпечити ефективне використання у процесуальному доказуванні результатів ОРД, а з іншого – не допустити прийняття оперативних даних без належної перевірки, «придушення поліцією юстиції».

Перше, що необхідно зробити, – це забезпечити дотримання встановленого законом порядку надання результатів ОРД. Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у разі виявлення ознак кримінального правопорушення оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [6].

Неодмінною умовою використання в доказуванні результатів ОРД є законність здійснення оперативно-розшукових заходів, за допомогою яких були отримані відповідні дані. З перевірки законності наданих оперативних даних і повинен починатися розгляд питання про можливість використання у доказуванні їх допустимості. При перевірці результатів оперативно-розшукових заходів необхідно встановити: 1) чи проведені оперативно-розшукові заходи уповноваженим державним органом; 2) чи передбачені законом оперативно-розшукові заходи, в результаті яких отримана надана інформація; 3) чи були передбачені законом підстави для провадження оперативно-розшукових заходів; 4) чи існували додаткові умови, передбачені законом, для проведення деяких оперативно-розшукових заходів; 5) чи дотримані

вимоги закону щодо застосування в ході ОРЗ належних технічних засобів; 6) чи дотримані положення закону про недоторканність посадових осіб, які займають деякі державні посади; 7) чи дотриманий порядок передачі результатів ОРД.

За основу формування доказів у кримінальному процесі можуть братися лише ті результати ОРД, які відповідають вимогам оперативно-розшукової безпеки і оперативно-розшукової допустимості, тобто отримані та представлені у кримінальний процес в установленому порядку. Умовами оперативно-розшукової допустимості, крім дотримання порядку проведення ОРЗ, є те, що результати ОРД отримані уповноваженою особою, а також проведення належних ОРЗ. Серед причин, з яких результати ОРД не завжди використовуються в доказуванні, вчені й практики називають конфлікт інтересів слідчого та співробітників оперативних служб, викликаний недовірою до відомостей, отриманих оперативним шляхом, а також спорами про їх достатність для прийняття процесуального рішення. Оперативні працівники намагаються уникати можливого розшифрування джерел отримання конспіративної інформації. Слідчий, який на відміну від оперативного працівника піклується про судову перспективу справи, але не має можливості ознайомитися в повному обсязі з матеріалами справи оперативного обліку, приймає процесуальні рішення, усвідомлюючи, що володіє неповними матеріалами [7, с. 326-327].

У теорії кримінального процесу перевірка доказів починається з їх аналізу та синтезу. Процес аналізу як прийом наукового мислення виявляє структуру доказу, фіксує складові елементи структури, встановлює характер взаємозв'язку між ними, а також супроводжується формуванням у слідчого, прокурора, слідчого судді, понять, суджень про окремі частини, сторони доказу, їх властивості. Аналізуються всі сторони доказу, його зміст, джерело.

Про визнання важливості й необхідності зіставлення доказів між собою при їх перевірці говорить і судова практика, яка розцінює випадки звинувачення, побудовані на доказах, що вступають у протиріччя з іншими доказами, як необґрунтовані.

Збір нових доказів, як спосіб перевірки доказу, має застосовуватися лише після здійснення аналізу і синтезу даного доказу та його зіставлення з уже зібраними по справі доказами. В результаті цих дій суб'єкт перевірки отримує знання про те, які сторони перевіюваного

доказу вимагають подальшої перевірки, відомості про які обставини і факти, що мають значення для кримінального провадження та пов'язані з перевірюваним доказом, повинні бути отримані шляхом збору нових доказів, які конкретно слідчі (розшукові), судові дії щодо збору нових доказів, коли і в якій послідовності для цього слід здійснити.

Кожен новоотриманий доказ, у свою чергу, повинен бути перевірений за загальними правилами, після чого він підлягає порівнянню з тим доказом, заради перевірки якого він був отриманий.

Таким чином, як випливає із зазначеного, перевірка доказів у кримінальному провадженні здійснюється неодноразово, протягом усього розслідування справи та в ході її розгляду в суді.

Перевірці доказів на стадії досудового розслідування притаманні такі особливості:

– вона здійснюється за відсутності у слідчого і прокурора цілісного уявлення про вчинений злочин, тобто в умовах значної пізнавальної невизначеності;

– відбувається за умови обмеження дії низки принципів кримінального процесу (безпосередності, змагальності та рівноправності сторін, гласності);

– здійснюється слідчим, прокурором, які не є самостійними і незалежними у тій мірі, яка притаманна слідчому судді, суду, оскільки на зміст та результати їх діяльності з перевірки доказів можуть впливати начальник, вищестоящий прокурор тощо;

– здійснюється органами і посадовими особами, основним змістом діяльності яких є реалізація функції кримінального переслідування;

– зміст та результати діяльності з перевірки доказів не є остаточними і обов'язковими для суду.

На стадії судового розгляду формуються найбільш сприятливі умови для перевірки доказів, до яких слід віднести:

– здійснення такої перевірки в суді за найбільш повної дії принципів кримінального процесу (перш за все, безпосередності, змагальності та рівноправності сторін);

– наявність у розпорядженні суду та сторін сукупності доказів, зібраних, перевірених та оцінених на стадії досудового розслідування, і, як наслідок, бачення ними повної картини скоєного злочину, встановленої в ході розслідування;

– можливість практично одночасної участі в перевірці доказів сторін захисту і звинувачення, що дозволяє суду врахувати їхні доводи.

Наступним елементом процесу доказування є оцінка доказів. Оцінка доказів є необхідною умовою цілеспрямованого ведення слідства та судового розгляду, ухвалення законних і обґрунтованих процесуальних рішень, правильного застосування кримінального закону.

Оцінка доказів є розумовою діяльністю слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, яка здійснюється в логічних формах при дотриманні наукової методології пізнання, що забезпечує досягнення істини. Саме таким чином оцінку доказів розуміють більшість вчених, представників науки кримінального процесуального права.

Оцінка доказів як розумова діяльність здійснюється згідно своїх логічних законів. Разом з тим, вона регламентована і кримінальним процесуальним законодавством, згідно якого кожен доказ підлягає оцінці з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. (ст. 94 КПК України).

Для теорії і практики становить інтерес питання про те, чи можуть оцінюватися докази, визнані судом неприпустимими? З огляду на те, що питання про допустимість одного і того ж доказу може розглядатися неодноразово, докази, визнані судом неприпустимими, можуть знову підлягати оцінці, так само, як і оцінені одним судом докази в подальшому можуть бути визнані неприпустимими. Про це свідчить і практика судів вищих інстанцій, при розгляді справ якими досить часто ставиться питання про визнання неприпустимими доказів, покладених в основу вироку.

З метою контролю за рівнем виконання експертних завдань дієвим організаційно-практичним заходом є системна організованість рецензування — основна форма внутрівідомчого контролю за якістю експертної роботи, яка сприяє подальшому розвитку інституту судової експертизи та ефективному впровадженню науково-технічних методів та поглибленню спеціальних знань, світогляду [8, с. 110].

Отже, зазначимо, що оцінка доказів – це не просто розумовий процес, він повинен мати на меті використання доказів при прийнятті рішень. Оцінка доказів повинна обов'язково знаходити відображення в процесуальному рішенні (перш за все, у вироку). Тобто, в ньому обов'язково повинні бути вказані мотиви, за якими доказ визнано достовірним або недостовірним, допустимим чи неприпустимим.

Основне значення використання доказів як самостійного елементу процесу доказування – спрямованість на обґрунтування процесуальних рішень, у тому числі щодо провадження будь-яких слідчих (розшукових) дій (наприклад, обшуку, виїмки, огляду та ін.).

Разом з тим, використання доказів складно відокремити від оцінки достатності доказів для прийняття того чи іншого рішення. Це ще раз свідчить про взаємозв'язок усіх елементів процесу доказування. На нашу думку, поділ процесу доказування на окремі частини багато в чому обумовлюється навчально-методичною метою. У практичній діяльності збір, перевірка та оцінка доказів передбачає безперервність і єдність – один елемент (етап) неможливо відокремити від іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88

2. Александров А. И., Величкин С. А., Кириллова Н. П. Уголовный процесс. Общая часть: учебник для студентов юридических вузов и факультетов / под ред. В. З. Лукашевича. СПб., 2004. 702 с.

3. Курс советского уголовного процесса. Общая часть / под ред. А. Д. Бойкова, И. И. Карпеца. М., 1989. 640 с.

4. Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования. М.: Норма, 2008. 125 с.

5. Доля Е. А. О собирании и формировании доказательств по УПК РФ. *Новый уголовно-процессуальный кодекс России в действии*. М., 2004. С. 124 – 125.

6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992. № 22. Ст. 303

7. Тумаков И. С. Проблемы использования результатов оперативно-розыскной деятельности в уголовно-процессуальном доказывании. *Пятьдесят лет кафедре уголовного процесса УрГЮА (СЮИ): Материалы Международной научно-практической і конференции; г. Екатеринбург 27-28 января 2005 г.: В 2 ч.* Екатеринбург, 2005. Ч. 2. С. 320 – 335.

8. Федчишина В. В. Рецензування висновків судових експертів - метод внутрівідомчого контролю управління експертного забезпечення правосуддя України [Електронний ресурс]. Економіка та держава. - 2014. - № 9. - С. 109-112. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_9_28

Карпенко Єгор Валерійович,
студент групи ПММОЗ-19-1
Науковий керівник:
Чмелюк В. В.,
к.ю.н., начальник факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції

ОПЕРАТИВНІ ПІДРОЗДІЛИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ДОКАЗУВАННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Оперативні підрозділи забезпечують доказування до початку досудового розслідування у межах оперативно-розшукової діяльності, а під час кримінального провадження – у межах виконання доручень слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема, негласних.

Так, оперативні підрозділи відіграють важливу роль у процесі доказування у справах щодо злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів, оскільки саме завдяки даним, що ними отримуються стає можливим встановити місця незаконного масового виробництва (зберігання) підакцизних товарів, осіб, які організовують їх збут, відстежити «рух» підакцизних товарів від місць їх незаконного виробництва, зберігання, збуту до кінцевого споживача та ін. [1, с. 191].

Для з'ясування вищевикладеного питання важливе значення мають праці вітчизняних науковців, зокрема та інших представників, які досліджували питання суб'єктів кримінального процесуального доказування на стадії досудового розслідування.

В рамках даної наукової праці розглянемо інститут уповноваженого оперативного підрозділу (особи) як суб'єкт доказування на стадії досудового розслідування злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів через їх взаємодію з слідчим, прокурором.

Здійснивши ґрунтовний аналіз положень чинного законодавства України у зазначеній сфері та позицій висловлених представниками наукового співтовариства, вважаємо за можливо звернути увагу, що при доказуванні злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів взаємодія слідчого з співробітниками оперативного підрозділу знаходить своє практичне втілення у наступному.

Правову основу взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в окресленій сфері утворює у першу чергу, КПК України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчі нормативно-правові акти [2], що й зумовлює поділ форм такої взаємодії на процесуальні (правові) і не процесуальні (організаційні) [3, с. 349; 4, с. 115]. Перш ніж розглянути окремі характерні риси такої взаємодії в рамках кожної форми, розглянемо її загальні положення при розслідуванні злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів.

Розділяючи позиції Т. М. Маркелова, Н.І. Кулагіна, В. П. Захарова, І. В. Потайчука стосовно здійснення розгляду взаємодії у широкому та вузькому сенсі [5, с. 2–4]. Так, у широкому значенні взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при доказувані злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів направлена на отримання інформації використання, якої забезпечить захист особи, суспільства та держави від кримінальних порушень, передбачених ст. 204 КК України, здійснення швидкого, повного та неупередженого їх розслідування, притягнення винних осіб до відповідальності. Між тим, у вузькому розумінні взаємодія реалізується у виконанні оперативними підрозділами окремої чітко окресленої дії, у певний момент часу, що направлена на отримання значущої інформації для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у даному кримінальному провадженні, зокрема, встановлення мережі збуту підакцизних товарів, часових проміжків здійснення такого збуту, місць розташування цехів незаконного виробництва підакцизних товарів, джерел отримання сировинних ресурсів, пошуку свідків та можливих потерпілих осіб.

Приділимо окрему увагу формам взаємодії слідчого та співробітниками оперативного підрозділу при доказування злочинів передбачених ст. 204 КК України. Так, що стосується процесуальної форми взаємодії, вважаємо за необхідне зауважити, що ч. 2 ст. 41 КПК України, зокрема, передбачено, що співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Крім того, слід відмітити, що відсутність співробітників оперативного підрозділу серед суб'єктів на яких покладається обов'язок доказування, і як слушно зазначає С. О. Сафронов, що така ситуація штучно створила умови для байдужості працівників оперативних підрозділів стосовно якості збору доказів.

Оперуповноважені майже втратили мотивацію щодо оперативного супроводження кримінального провадження. На практиці спостерігається тенденція, коли з часу початку кримінального провадження здійснення ОРД взагалі припиняється, а оперуповноважені лише очікують доручень слідчого на проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій [6, с. 298].

При цьому, обумовимо, що зазначене вище положення ґрунтується виходячи із положення ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [7], яким визначено, що однією із підстав для проведення ОРД є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються (осіб, які готують вчинення злочину).

Таким чином, встановлені законодавчі обмеження щодо самостійності діяльності співробітників оперативного підрозділу лише стосовно фактів готування злочину, у тому числі стосовно злочинів передбачених ст. 204 КК України створює як для слідчого, так і для працівників оперативних підрозділів труднощі у їх взаємодії.

Вищенаведене дозволяє здійснити визначення основних характерних рис взаємодії слідчого та співробітників оперативного підрозділу при доказуванні злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів.

По-перше, нормативність, як зазначалось вище процедура організації взаємодії зазначених суб'єктів є урегульованою як на рівні кодифікованого акту, так і відомчих наказів. Між тим, не можливо залишити поза увагою, положення ст. 19 Конституції України, що визначає обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Отже, чіткість та детальна регламентованість порядку взаємодії слідчого з оперативними підрозділами є запорукою досягнення цілей та задач, що ставить перед собою слідчий в рамках кримінального провадження передбаченого ст. 204 КК України.

По-друге, ефективність. Розкриваючи суть даного критерію взаємодії, необхідно, у першу чергу, звернутись до самого визначення терміну «ефективний», тобто той, який приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект [8, с. 492].

У свою чергу, із ефективністю тісно пов'язана наступна риса взаємодії – оптимальність, тобто те, що найбільше відповідає певним умовам, вимогам, найкраще із можливих [8, с. 742]. Необхідно зазначити, що О. М. Михайлов розглядаючи проблеми ефективності досудового слідства, зараховує до його поняття наступне: результативність досудового слідства, тобто досягнення безпосередньої, найближчої мети боротьби зі злочинністю; плідність досудового слідства, тобто досягнення опосередкованої кінцевої мети розслідування; раціональність досудового слідства, тобто зведення кількості помилок при розслідуванні до мінімуму, економія сил і засобів, упровадження наукових методів у слідчу практику, виконання слідчих та інших процесуальних дій правильним раціональним способом [9, с. 143].

Таким чином, слідчий визначаючись із дорученнями, що він може дати співробітникам оперативного підрозділу при збиранні доказів в рамках кримінального провадження передбаченого ст. 204 КК України здійснює інтелектуальний пошук серед «арсеналу» слідчих (розшукових) дій, визначених у КПК України, застосування яких в конкретному кримінальному провадженні принесе найбільший ефект з поміж інших, у конкретний момент часу, та є найбільш оптимальним для досягнення поставленої мети.

По-четверте, своєчасність. Розслідування будь-якого злочину, у тому числі й у сфері незаконного обігу підакцизних товарів, носить динамічний та темпоральний характер. Так, слідчий залучаючи до проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії співробітників оперативного підрозділу повинен врахувати, що її проведення повинно відповідати вимогам та задачам, що ставить перед собою слідчий на даному етапі доказування. При цьому, час (момент) її проведення є визначальним, оскільки несвоєчасне проведення слідчої (розшукової) дії може вплинути як на хід доказування по справі та в цілому на її розслідування.

По-п'яте, комунікативність. Слід зазначити, що доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом (ч. 3 ст. 41 КПК України). Разом з тим, налагоджений на високому рівні комунікативний зв'язок між зазначеними суб'єктами сприятиме швидкості та оперативності обміну інформацією, що отримують такі суб'єкти в процесі своєї діяльності, і як результат забезпечить отримання необхідних та достатніх доказів для притягнення винних осіб до відповідальності.

Слід зазначити, що оперативна як і будь-яка інша діяльність має встановлений порядок її реалізації, за результатами, якої співробітники

оперативного підрозділу отримує інформацію, що характеризується наявністю певної сукупності ознак, з цього приводу В. О. Білецький, зазначає, що оперативно-розшуковій інформації притаманні такі риси як:

– точність та вірогідність. Точність характеризує ступінь деталізації інформації, її наближення до оригіналу. Точність нерозривно пов'язана з вірогідністю – об'єктивно вірним відображенням подій, явищ, стану об'єкта. Слід зазначити, що несвоєчасна передача інформації знижує характеристики її повноти й вірогідності, тому що вона застаріває [10,с.175].

Враховуючи вищезазначене слідчий відіграє ключову роль у взаємодії під час здійснення досудового розслідування, оскільки саме він за рахунок проведення аналізу вже наявної інформації в матеріалах кримінальної справи має можливість задіяти найбільш ефективно та раціонально співробітників оперативних підрозділів та в кінцевому результаті зібрати необхідний обсяг доказового матеріалу.

Важливою з цього приводу слід вважати позицію висловлену Р. С. Бєлкіним, який стверджує, що доказова оперативна інформація має своїми джерелами людей і речові утворення – предмети і документи. І ті, та інші можуть бути розділені на дві групи: ті, які в перспективі можуть стати джерелами доказової інформації за виконання необхідних для цього процесуальних процедур, і ті, які такими джерелами не стануть і залишаться лише джерелами оперативної інформації [11, с. 791].

Водночас в рамках цього дослідження вважаємо, що ресурси оперативного підрозділу найбільшої користі принесуть у випадку їх залучення для проведення негласних (слідчих) розшукових дій. Крім того, слід обумовити, що визначання переліку таких дій, що слід вважати найбільш ефективними на досудовому розслідуванні злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів, розглядались у попередніх розділах, саме завдяки ним, стає можливим встановити особу (осіб), що здійснюють незаконне виготовлення підакцизних товарів, подальше їх зберігання, транспортування та збут.

Підсумовуючи, акцентуємо увагу на тому, що взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при доказуванні злочинів передбачених ст. 204 КК України відіграє важливу роль в рамках даної категорії справ, виступає дієвим інструментом, який направлений на збирання доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи : наказ Міністерства охорони здоров'я України : від 17.01.1995 № 6. URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95/print147565 5931181822.

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України : від 08.10.1998 № 53/5. URL.http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z070598/print1459434239990929.

3. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної токсикології бюро судово-медичної експертизи : наказ Міністерства охорони здоров'я України : від 17.01.1995 № 6. URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0249-95.

4. Лисеюк А. М. Роль інформації отриманої оперативними підрозділами при доказуванні злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко, (м. Київ, 27 лютого 2018 року). 2018. С. 189 –192.

5. Сорока С. О. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2015. № 825. С. 347–352.

6. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник / В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. – 4-те вид., перероб. і допов. Х.: Право. 2008. 464 с.

7. Слинько С. В. Сущность формы и правовые основы взаимодействия следователя с органом дознания: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». Х., 1991. 26 с.

8. Журавель В. А. Фіксація доказової інформації: сучасний стан та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 44. С. 164–169.

9. Багрій М. В. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету.* 2013. Вип. 57. С. 315–321. (Сер.: Юридична).

10. Топчій В. В. Оптимізація взаємодії слідчого й оперативного працівника органів внутрішніх справ у виявленні та розкритті злочинів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6-1, том 4. С. 141–146.

11. Потайчук І. В. Взаємодія органів досудового розслідування: минуле і сучасність. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 1(5). С. 1–12.

Качан Тетяна Валеріївна,
студентка групи ПММОЗ-19-1
Науковий керівник:
Грищук Віктор Леонідович,
начальник кафедри СД та ОПП

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Анотація. *В статті наводиться поняття методики аналізу, методики кримінального аналізу. Розкривається зміст застосування методики кримінального аналізу в процесі розслідування економічних злочинів. Встановлено, що поняття «кримінальний аналіз» уже давно використовується правоохоронцями інших країн, зокрема, США, Канади, Великої Британії, Федеративної Республіки Німеччина, Республіки Польща та ін., і лише віднедавна увійшло у лексику оперативних працівників ДПС та інших правоохоронних органів України. Наводиться характеристика процесу формування методики кримінального аналізу в розслідуванні економічних злочинів.*

Ключові слова: *кримінальний аналіз, методика кримінального аналізу, економічні злочини, суспільно-небезпечні діяння, злочинність, процес формування методики кримінального аналізу.*

Вступ. Рівень пізнавальних засобів, які пропонує сьогодні кримінологія, та логіка їх використання у розслідуванні злочинів явно не відповідають масштабі та складності механізмів вчинення злочинів, конкретних схем злочинної діяльності, що застосовуються в сучасних умовах. Роль та місце кримінального аналізу в оперативно-розшуковій діяльності (далі - ОРД) оперативних підрозділів Державної прикордонної служби (далі - ДПС), Національної поліції та інших правоохоронних органів України для боротьби зі злочинністю останнім часом привернули багато уваги як вчених, так і практиків. Державна податкова служба України у 2005 році розпочала процес впровадження кримінального аналізу в діяльності оперативних підрозділів [1] і вже має певний позитивний досвід його використання в ОРД.

Тому **метою даної статті** є характеристика процесу формування методики кримінального аналізу в розслідуванні економічних злочинів.

Стан розробки проблеми. Розгляд питання використання кримінального аналізу в процесі оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) підрозділів ДПСУ здійснювався в окремих публікаціях О. Дем'янчука, М. Литвина, Д. Махнюка, М. Сідора, А. Треуса та ін. Науковцями досліджено різні аспекти даної проблеми, проте можливості використання кримінального аналізу як ефективного інноваційного інструменту для протидії злочинній діяльності залишилися не розкритими.

Виклад основного матеріалу. Поняття "кримінальний аналіз" запозичене за кордоном. У Державній податковій службі України він походить від Прикордонної служби Республіки Польща та за своїм змістом поєднує в собі два окремих поняття: "злочин" та "аналіз". Кримінальний (лат. Criminalis) - той, що стосується вивчення злочинності та злочинності, боротьби та запобігання злочинності [7, с. 107].

Аналіз (від грец. Ἀνάλυοις - розкладання, розчленування) означає: 1) метод дослідження, який полягає в розумовому чи практичному поділі цілого на складові частини. Протилежним є синтез; 2) уточнення логічної форми (структури, структури) міркувань за допомогою формальної логіки. Аналітичний - отриманий в результаті розчленування об'єкта та аналізу отриманих частин [4, с. 108].

На думку М. Яницького, кримінальний аналіз - це оперативно-розшукова дія, яка полягає у виявленні та точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформацією (інформацією), що стосується злочину, та будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, та використанням останніх для цілей оперативно-розшукової, пізнавальної та слідчої діяльності. Інше визначення, на яке він посилається, було висвітлено в Інтернет-енциклопедії, згідно з якою кримінальний аналіз - це пошук зв'язків між інформацією (даними), що стосуються злочинних подій, особами, пов'язаними з ними, та даними, які надходять з інших джерел, та використанням ці дані правоохоронними органами та судами [8, с. 9].

За словами А. В. Махнюка, незважаючи на те, що в Україні правоохоронні органи де-факто займаються кримінальним аналізом, який є частиною кримінальної розвідки, це питання не вирішено. На його думку, кримінальний аналіз - це специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності, який полягає у виявленні та точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформацією (інформацією, даними), що стосується злочину, та будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, використовуючи останню в інтересах оперативно-розшукової та пізнавальної діяльності, їх аналітичного забезпечення [7, с. 3].

Виходячи з вищесказаного, на наш погляд, кримінальний аналіз є одним із сучасних засобів оперативних підрозділів Державної податкової служби України по боротьбі зі злочинністю, що передбачає використання системи логіки (міркування та пізнання), пошуку та використання інформації існуючих інформаційних баз даних для виявлення та встановлення внутрішніх зразків взаємозв'язків між об'єктами та подіями у сфері незаконної діяльності щодо їх візуалізації за допомогою аналітичного програмного забезпечення або інших загальнодоступних комп'ютерних програм.

Впровадження системи кримінального аналізу в Державній податковій службі України дозволило підвищити ефективність аналітичного забезпечення ОРС та АДР загалом у боротьбі з організованою злочинністю, створило передумови для національної та міжнародної співпраці в аналізі ризиків і кримінальний аналіз. Враховуючи, що для системи кримінального аналізу характерні однакові аналітичні процедури, принципи та символи візуального представлення, це своєрідна міжнародна мова для тлумачення злочинних подій аналітиками у всьому світі. Цей незаперечний аргумент також створює нові можливості для розвитку ефективної взаємодії та співпраці між національними та міжнародними правоохоронними органами.

У нинішній ситуації правильне використання кримінального аналізу є необхідною відповідальністю всіх установ для боротьби з незаконною діяльністю [5, с. 85]. Під час кримінального аналізу забезпечується цілеспрямований збір / вилучення, впорядкування, запис, аналіз та оцінка злочинної інформації, її представлення (візуалізація), передача та реалізація. Існує два основні види кримінального аналізу - оперативний та стратегічний [4, с. 65].

Оперативний кримінальний аналіз спрямований безпосередньо на аналітичну підтримку ОРД, зокрема, в рамках роботи над ОРС. Метою збору та аналізу інформації є створення та перевірка гіпотез та висновків про минулі, теперішні та майбутні незаконні дії, включаючи опис структури та обсягу злочинних груп та передачу чіткої інформації керівнику оперативно-розшукових заходів. Оперативний кримінальний аналіз може охоплювати такі сфери: злочинність, злочинці та методи ведення бізнесу [8, с. 86].

Стратегічний кримінальний аналіз - аналіз загроз безпеці державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській)

економічній зоні з метою підготовки пропозицій щодо управлінських рішень та розробки концепцій боротьби зі злочинністю [7, с. 28; 8, с. 103]. Всі форми кримінального аналізу тісно пов'язані. Якщо аналіз супроводжує ОРД, він одночасно підтримує його і дає підстави для розгляду нових версій, планування конкретних оперативних та слідчих заходів або відкриття нових ОРС.

У процесі аналізу злочинності використовуються різні аналітичні технології, включаючи графіки взаємозв'язків, рухів, графіки подій або графіки діяльності, наявність прихованого доходу тощо. Під час аналітичного процесу оцінюється інформація про злочинця, перебіг подій, інструменти злочину, час та місце його вчинення тощо.

Практичне застосування кримінального аналізу оперативними підрозділами Державної податкової служби України підтвердило його високу ефективність у багатоепізодних справах, що охоплюють велику територію, залучаючи значну кількість подій та суб'єктів злочинних груп зі складними структурними структурами. У цих випадках традиційні методи відстеження та пов'язування фактів були недостатньо ефективними.

Незважаючи на важливість та ефективність кримінального аналізу в боротьбі зі злочинністю, наразі в чинному Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність" про аналіз чи інформаційно-аналітичну діяльність оперативних підрозділів взагалі не йдеться. Відповідно до ст. 8 цього Закону до оперативних підрозділів з виконання завдань ОРД за наявності передбачених ст. 6 цього Закону передбачено право на створення та використання автоматизованих інформаційних систем (пункт 18).

Однак відповідно до ст. 2 Закону України "Про Державну прикордонну службу України", що проводить розвідувальні, інформаційно-аналітичні та ординаторські завдання в інтересах охорони державного кордону України відповідно до законів України "Про розвідувальні органи України" та " Про оперативно-розшукову діяльність "є однією з основних функцій. Основні принципи Державної податкової служби України відповідно до ст. 3 цього Закону - це наступність, сукупність явних, неявних та конспіративних форм і методів діяльності.

Висновки. Кримінальний аналіз в сучасних умовах набуває все більшого значення. Подальший розвиток кримінального аналізу та його адаптація до особливостей національного законодавства та

системи протидії злочинності забезпечить раціональний розподіл правоохоронних ресурсів та суттєво вплине на скорочення злочинності в Україні. З цією метою доцільно легалізувати таку діяльність шляхом внесення змін до чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», щоб надати право оперативним підрозділам проводити такий аналіз та використовувати його результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Пропозицій щодо запровадження системи управління ризиками та системи кримінального аналізу в Державній прикордонній службі України: наказ Державної прикордонної служби України від 25 жовт. 2006 р. №783.

2. Про запровадження системи управління ризиками та системи кримінального аналізу у Державній прикордонній службі України: наказ Держ. прикордон. служби України від 21 лют. 2007 р. №130.

3. Про затвердження Інструкції про організацію та ведення кримінального аналізу оперативно-розшуковими підрозділами: наказ Держ. прикордон. служби України від 15 січ. 2008 р. №28.

4. Керівництво з розслідування злочинів: наук.-практ. посіб. / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Вид. 2-ге, стереотип. Харків: Одіссей, 2010. 960 с.

5. Криміналістика: навч. посібник / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін. ; за заг. ред.: Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 539 с.

6. Криміналістика: підручник / за ред. В. В. Тищенка. Одеса: Вид. Дім «Гельветика», 2017. 556 с.

7. Махнюк А. В. Теоретичні основи провадження кримінального аналізу у сфері правоохоронної діяльності. Наук. вісн. Держ. прикордон. служби України: наук.-практ. альманах. 2011. №4. С. 3–7.

8. Яніцкі М. Оперативний кримінальний аналіз: посібник / пер. Ігоря Родюка; за ред. Міжнародної організації з міграції (МОМ). Київ, 2009. 86 с.

Кім Даниїл Олегович,
студент групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Бухтіяров Олексій Анатолійович,
к.ю.н., заступник начальника кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна криміногенна ситуація в Україні – якісно новий феномен як за масштабами злочинних проявів, так і за ступенем їх руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, права і свободи громадян. За останні роки відбулася трансформація організованої злочинності в нашій країні, зросла кількість організованих злочинних формувань, які мають чітку ієрархічну структуру, використовують новітні технічні засоби забезпечення протиправної діяльності, протидії оперативним органам податкової міліції.

Сьогодні в Україні відбуваються процеси розвитку та становлення правової, демократичної держави, але, нажаль, вони супроводжуються соціально-економічною та культурноетичною кризами у суспільстві, що в свою чергу, призводить до підвищення рівня злочинності. Тому необхідно усвідомлювати, що процес розбудови суверенної держави неможливий без ефективної роботи її правоохоронних органів, без відповідних дієвих правових інститутів, без використання усіх наявних можливостей. В усі історичні періоди розвитку суспільства мабуть найбільш дієвим інструментарієм правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю була й залишається оперативно-розшукова діяльність, яка досить тривалий час регулювалася виключно відомчими нормативно-правовими актами, що мали закритий характер. З прийняттям 18 лютого 1992 року Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1; 2, с. 43] цей вид суспільно обумовленої діяльності отримав цілковите визнання, став легітимним. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чітко визначено обмежене коло суб'єктів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, тому лише вони мають право на здійснення

такої діяльності та виступають від імені держави [1; 3]. При цьому всі елементи оперативно-розшукової діяльності, тобто її сили, засоби, методи, форми тощо, застосовуються виключно в порядку та межах, визначених Законом й підзаконними нормативно-правовими актами, що регулюють суспільні відносини у сфері оперативно-розшукової діяльності. Крім того, оперативно-розшукова діяльність підконтрольна державним органам та спрямована на забезпечення інтересів безпеки громадян, суспільства і держави [2].

Таким чином бачимо, що для охорони державного, громадського порядку і безпеки кожного громадянина і держави в цілому потрібні дієві заходи щодо отримання та фіксація інформації стосовно планування злочину або протиправної діяльності фізичних та юридичних осіб для припинення таких дій, а в деяких випадках для встановлення істини у вже вчинених протиправних діяннях. Для збереження законності та порядку в державі, захисті від зазіхання на суверенітет з боку інших держав.

Для здійснення такої діяльності визначені відповідні методи її реалізації. Досліджуючи проблему методів оперативно-розшукової діяльності, слід зауважити, що у більшості наукових позицій останні розглядаються крізь призму вирішення завдань ОРД, зокрема, у здобутті конкретної оперативної інформації. Н.І. Гончарова пропонує визначити поняття методу ОРД як «системи специфічних прийомів й операцій (оперативно-розшукових засобів і заходів), спрямованих на отримання та реалізацію оперативно значущої інформації» К.Г. Гейко загалом погоджується з думкою Н.І. Гончарової, але уточнює, що метод ОРД не включає в себе оперативно-розшукові заходи. Оперативно-розшуковий захід – це елемент практичної діяльності, у якому можуть використовуватися один або кілька різних методів отримання інформації [5, с. 211–216; 6].

Метод є фундаментальною процедурою для вирішення основних завдань, покладених на визначених законом суб'єктів оперативно-розшукової діяльності для захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу, інформаційної безпеки України, життєво важливих інтересів держави, прав і свобод громадян від посягань з боку спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, які становлять загрозу національній безпеці України; протидії розвідувальній, розвідувально-підривній та іншій

протиправній діяльності спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, що створюють загрози національній безпеці України [4].

Для більш детального розуміння поняття методу доцільно звернутись до його тлумачення в загально-філософських джерелах. Так, слово «метод» в перекладі з давньогрецької «мέθοδος» означає шлях дослідження або пізнання, від «μετά-+ δός» - «шлях» [6]. У загальному розумінні метод – це систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити для виконання певної задачі, досягнення мети [7, с. 1034]. У філософії ж метод (від грецьк. methodos – шлях, дослідження, простеження) – спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності [8, 266]. Беручи загально-філософський підхід до розуміння методу за основу, вказана категорія у Новому тлумачному словнику української мови визначається як спосіб пізнання явищ природи й суспільного життя, який розглядається як окремий прийом або система прийомів, що застосовується у якій-небудь галузі діяльності [9, с. 177].

Можемо зробити висновок, що методи оперативно-розшукової діяльності є прийоми і засоби завдяки яким вирішуються завдання покладені на уповноважені оперативні підрозділи. Оперативно-розшукові методи виступають окремою категорією для реалізації практичної діяльності відповідних органів. Так до методів ОРД відносяться розвідувальне опитання, оперативна установка, візуальне спостереження, оперативний огляд, особистий пошук, зняття інформації з каналів зв'язку, агентурний метод. Кожний із методів має свій зміст, нормативно-правове регулювання, особливості тактики проведення, фіксації та закріплення отриманих даних, тощо [10].

У практиці оперативно-розшукової діяльності найбільш поширеним методом обґрунтовано визнається оперативне опитування. Завдяки цьому методу уповноважені працівники отримують інформацію, необхідну для проведення оперативних розробок, попередження і розкриття злочинів, розшуку зниклих злочинців і громадян, які пропали безвісті [10]. Є декілька видів оперативного опитування, це гласне без зашифровки мети, гласне з зашифровкою, негласне з зашифровкою та негласне без зашифровки.

Оперативна установка є одним із найбільш ефективних методів негласного збирання інформації про осіб, предмети та факти, що становлять інтерес для правоохоронних органів в контексті попередження

або розслідування протиправних дій. Способом оперативної установки конспіративно збираються відомості про осіб які перевіряються (за місцем проживання, роботи, відпочинку), про викрадені, розшукувані предмети та про факти вчинення правопорушень та злочинів [10].

Особливістю оперативної установки є те, що їй вдаються працівники практично всіх служб, застосовуючи й інші методи. Саме негласне проведення цих дій з використанням шифрування дає змогу отримати інформацію з незалежних джерел.

Щодо візуального спостереження то, це один із головних напрямків роботи оперативних служб. Суть його полягає в організації та тактиці проведення негласного зовнішнього спостереження за особами або іншими об'єктами, які становлять оперативний інтерес, для отримання і закріплення відомостей, що сприяють попередженню і розкриттю злочинів, викриттю розшукуваних злочинців [10].

Відповідний метод є значущим для правоохоронних органів завдяки результативності та значимості інформації.

Оперативний огляд широко використовується в межах протидії злочинності. Він полягає у візуальному обстеженні оперативним працівником (або особою, яка співробітничає з ним на конфіденційній основі) конкретних матеріальних об'єктів з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження шляхом вільного доступу або за згодою власника, користувача або уповноважених ними осіб. Згоду власника, користувача або уповноважених ними осіб на доступ до конкретного об'єкта одержують відкрито або із приховуванням належності до правоохоронних органів та (або) мети відвідування [11].

Щодо зняття інформації з каналів зв'язку, то використання оперативної техніки сприяє створенню таких умов, за яких злочинці неминуче залишають відомості про себе і сліди своїх протиправних діянь. Така інформація, як правило, характеризується високим ступенем достовірності. Наприклад, отримання відбитків пальців, проведення відео-, фотозйомки осіб, предметів, документів, застосування приладів звукозапису дає переконливу доказову інформацію про правопорушників й кримінальні події, дозволяє слідчим використовувати її у кримінальному провадженні [12].

Агентурний метод визначається у залученні осіб у сприянні оперативно-розшуковим підрозділам. Вербовка осіб відбувається

спираючись на їх політичні погляди, корисливі мотиви, бажання уникнути відповідальності, приховати злочин, сексуальні схильності. Агентура впливу залучається до співробітництва як для можливості отримання секретних документів чи збору конфіденційної інформації, так і для розповсюдження відповідним чином препарованих повідомлень та інформації.

Підсумовуючи, зазначимо, що оперативно-розшукові методи є реалізацією задач оперативно-розшукової діяльності. Методи ОРД можуть бути визначені як система пізнавальних прийомів (операцій), що використовуються на принципах конфіденційності й конспіративності при проведенні оперативно-розшукових заходів або гласних слідчих (розшукових) дій для вирішення оперативно-тактичних завдань або завдань кримінального провадження. Але разом з тим вони пов'язані і схожі із заходами ОРД, тому вважаємо доцільно привернути увагу науковців та практиків до розроблення проблеми критеріїв чіткого співвідношення методів та заходів ОРД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992. Відомості Верховної ради України. 1992., № 22, стаття 303 (зі змінами та доповненнями від 17.09.2020)

2. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоіда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. — Одеса : ОДУВС, 2016. — 270 с. — з іл. (Серія: Теорія і практика ОРД). С. 43-46

3. Конспект лекцій «Правові засади ОРД» URL: https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1130/10.1.pdf

4. Указ Президента України «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» від 4 березня 2016 р. № 92/2016. URL: https://www.president.gov.ua/documents/922016-19832

5. Гейко К.Г. Щодо поняття методів оперативно-розшукової діяльності. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2015. Вип. 4(72). С. 211–216.

6. Кожелянко О.В. Щодо визначення понять методів та заходів контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності у системі забезпечення державної безпеки. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. С. 211-215.

7. Великий тлумачний словник української мови (з додат., доповн. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с. 6.

8. Философский энциклопедический словарь. Москва : ИНФРА-М, 1998. 576 с

9. Новий тлумачний словник української мови : Том 2. Київ : Вид-во «Аконіт», 2006. 926 с.

10. Методи ОРД. URL: http://ord-irina.pp.ua/%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98-%D0%9E%D0%A0%D0%94/

11. Черняк А.М. Оперативний огляд як засіб діяльності оперативних служб. Актуальні проблеми кримінального судочинства. 2019. с. 100-111

12. Оперативно~ розшукова діяльність: Навч. nосіб. І Є. М. Моісеєв, О. М. 0-60 Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін. І За ред. nроф. О. М. Джужн. - К. : Правова ЄДНЇС'l'Ь, 2009.-310 с.

Кобзар Олександра Сергіївна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Параниця Сергій Павлович,
к.ю.н., доцент, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Постановка проблеми

В останні кілька років в усьому світі набуває популярності провадження правоохоронними органами кримінальної (поліцейської) розвідки (criminal intelligence process) з метою попередження та прогнозування злочинності. Завдяки такій діяльності накопичується розвідувальна інформація (criminal intelligence) та вживаються дії превентивного характеру. Дослідженню вказаної сфери на теперішній час приділяють досить велику увагу за кордоном, розробляючи на її основі відповідні стратегії правоохоронних органів [3, с. 345].

Фахівці країн Європейського Союзу та США приділяють значну увагу вдосконаленню цього інституту для його ефективного використання як національними так і міжнародними правоохоронними органами в оперативно-службовій діяльності.

Кримінальна розвідка Австрії, Бельгії, Великобританії, Нідерландів, Канади, Литви, США, Фінляндії є одним найпотужніших механізмів раннього виявлення, запобігання виникненню внутрішніх загроз національній безпеці та перетворенню потенційних загроз на реальні.

У структурі Національної поліції України було створено Департамент кримінальної розвідки, що підтверджує важливість даного інституту для протидії злочинності. Незважаючи на певний спротив системи, із впровадженням інституту кримінальної розвідки в роботі поліції відбулося суттєве покращення криміногенної обстановки, що підтверджується відповідними статистичними даними щодо кількості злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Ефективність протидії злочинності, попередження, виявлення та припинення злочинів, в тому числі, скоєних членами організованих злочинних груп в першу чергу залежить від належного інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів.

Підрозділи кримінальної розвідки на професіональному рівні забезпечують збір необхідної інформації для належного інформаційно-аналітичного забезпечення оперативних підрозділів кримінальної поліції про криміногенну ситуацію у державі, використовуючи сили, форми і методи оперативно-розшукової діяльності, передбачені спеціальними нормативно-правовими актами

Досвід роботи кримінальної поліції зарубіжних країн свідчить про неефективність традиційних агентурних і криміналістичних методів набуття оперативної обізнаності та визнає перспективним методом кримінальну розвідку, поєднану з поглибленими аналітичними дослідженнями, що здійснюються з використанням сучасних інформаційних технологій.

Питання вивчення зарубіжного досвіду становлення кримінальної розвідки та її інформаційно-аналітичної діяльності неодноразово були предметом наукового дослідження С.В. Албула, О.М. Бандурки, В.Т. Білоуса, Т.І. Блистіва, О. Бочкового, І.О. Воронова, М.Л. Грібова, Є.О. Жицького, К. Ісмайлова, О.І. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, О.Є. Користіна, М.В. Корнієнка, А.В, Мовчана, В.А. Некрасова, Д.Й. Никифорчука, М.М. Перепелиці, П.П. Підюкова, А.В. Савченка, Г.І. Стельмаха, В.В. Шендрика, І. Шинкаренка та ін.

Формування цілей.

Метою статті є аналіз організаційних та теоретико-методологічних засад ролі кримінальної розвідки щодо інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів провідних країн світу, вивчення їх досвіду для вдосконалення цієї діяльності в Україні та законодавчого врегулювання цього питання.

Виклад основного матеріалу.

Діяльність підрозділів кримінальної розвідки постійно знаходиться в полі зору оперативних працівників і науковців, які здійснюють дослідження структури, ознак та видів організованої злочинності, використовують новітні оперативно-розшукові заходи та засоби у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Інформаційно-аналітична робота кримінальної розвідки – це передбачена законодавством України й урегульована відомчими нормативними актами система заходів, спрямованих на збір, обробку, узагальнення, аналіз, зберігання та використання інформації, зокрема й обмеженого доступу, що має значення для вирішення завдань ОРД, в інтересах кримінального судочинства, безпеки громадян, суспільства і держави.

Метою інформаційно-аналітичної роботи є пошук та фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена КК України, та їх подальша обробка, систематизація, аналіз, прогнозування та використання з метою припинення правопорушень і в інтересах кримінального судочинства, безпеки громадян, суспільства і держави.

Механізм інформаційно-аналітичної роботи включає: пошук, фіксацію, отримання, обробку, систематизацію, узагальнення, аналіз, прогнозування, зберігання та використання інформації.

Суб'єктами ІАР є оперативні й інформаційно-аналітичні підрозділи та їх посадові особи, а також певною мірою інші працівники правоохоронних органів і негласні працівники.

Предметом ІАР в кримінальній розвідці є характерні особливості чи ознаки об'єктів інформаційно-аналітичної роботи, зафіксовані на відповідних носіях, в пам'яті людей, або їх відображення.

За своїм характером кримінальна розвідка може бути загального характеру або спеціалізованою. Кримінальна розвідка загального характеру націлена на широкий спектр злочинних діянь, звичайно у сфері невеликих відомств або юрисдикцій. Спеціалізована кримінальна розвідка призначена для певного типу злочинної діяльності або об'єкту, як, наприклад, торгівля людьми, кіберзлочинність або організована злочинність.

Кримінальна розвідка має тактичне і стратегічне застосування. Тактична кримінальна розвідка націлена на короткострокові завдання правоохоронних органів, передбачаючи негайні дії – затримання підозрюваних, накладення арешту та вилучення майна, що отримане злочинним шляхом.

Стратегічна кримінальна розвідка застосовується для більш масштабних довгострокових цілей, зокрема, для виявлення авторитетів злочинного світу або синдикатів, прогнозування зростання окремих видів злочинної діяльності та встановлення пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів [1. С. 167–168.]

Закон України «Про Національну поліцію» у статті 25 «Повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення» зазначає, що поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності: формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України; здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; користується базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади [2].

В науковій літературі поряд з термінами "інформаційно-аналітичне забезпечення" та "інформаційно-аналітична робота" досить часто вживаються терміни "інформаційне забезпечення", "аналітичне забезпечення", "аналітична робота".

Так, Є.Д. Лук'янчиков розглядає інформаційне забезпечення як загальний метод організації тієї чи іншої діяльності. Разом з тим, це процес, пов'язаний з отриманням (збиранням), переробкою, використанням та збереженням інформації, яка відображає реальні явища, події, факти тощо [4, с. 111].

Інформаційне забезпечення ОРД ОВС визначається як комплекс заходів, спрямованих на отримання з гласних та негласних джерел оперативно-значимої інформації, її фіксацію, зберігання, оброблення, аналіз, а також використання первинних і збагачених даних з метою виконання оперативними підрозділами покладених на них функцій [6, с. 349].

В аналітичній роботі кримінальної розвідки використовується:

– оперативний аналіз (аналіз даних телефонних дзвінків, аналіз злочинних угруповань, аналіз справ, порівняльний аналіз);

– тактичний аналіз (кримінальний аналіз, аналіз кримінальних тенденцій, геопросторовий аналіз, аналіз місць концентрації злочинності, часовий аналіз, МО-аналіз, кримінальні моделі, профілі підозрюваних/жертв);

– стратегічний аналіз (SWOT-аналіз, PEST-аналіз, аналіз моделей/форм злочинності та профілювання, аналіз тенденцій, аналіз з використанням географічного профілювання);

– аналіз даних з відкритих джерел (OSINT);

– аналіз даних з багатьох джерел (Multi-Source Analysis).

У межах аналітичної розвідки збирання первинної інформації може бути здійснено за такими способами:

– комп’ютерна розвідка у мережі Інтернет;

– комп'ютерна розвідка в автоматизованих банках даних та інформаційних системах різних форм власності;

– вивчення публікацій у ЗМІ;

– радіотехнічна розвідка (сканування радіоефіру) тощо.

Про широке застосування аналітичної розвідки у практичній діяльності поліції та спецслужб західноєвропейських країн свідчить той факт, що, наприклад, у Скотланд-Ярді (Велика Британія) кількість оперативних працівників-аналітиків перевищує кількість інших оперативних працівників у 2,8 рази, у ФБР (США) – у 4,7 разів, у ЦРУ (США) – у 9 разів.

На нашу думку, основними завданнями інформаційно-аналітичного забезпечення ОВС є:

- формування єдиних оперативних обліків, передбачених Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" та регламентованих нормативно-правовими актами МВС;

- формування єдиної інтегрованої інформаційно-аналітичної системи оперативного призначення "ОРІОН", Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України (далі - ІПС), спеціалізованих АІПС; - координація оперативно значущої інформації, необхідної оперативним підрозділам при здійсненні ними оперативно-розшукової діяльності, шляхом здійснення інформаційно-аналітичної роботи;

- аналіз стану окремих напрямків оперативно-розшукової діяльності в ініціативному порядку та за завданнями керівництва МВС, ГУМВС, УМВС;

- інформаційно-тактичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності.

Інформація поліцейської розвідки дає підстави для застосування конкретних заходів для попередження, припинення і розслідування тяжких злочинів і дій організованої злочинності, особливо, якщо вони мають транснаціональний характер.

Кримінальна розвідка може грати важливу роль у справі сприяння розподілу ресурсів і встановленню відповідних пріоритетів під час попередження, припинення і розслідування всіх форм злочинної діяльності на основі виявлення і аналізу тенденцій, способів вчинення злочинів, злочинців як на національному, так і на транснаціональному рівнях.

Кримінальна розвідка необхідна для забезпечення стратегічного управління і грає ключову роль у справі розподілу кадрів для всіх форм тактичної поліцейської діяльності, включаючи патрулювання вулиць і роботу з громадами [8, с. 2].

Висновки

Отже, головною метою інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділів кримінальної розвідки є забезпечення системного моніторингу стану криміногенної ситуації і результатів оперативно-службової діяльності; суттєве підвищення якісного захисту економічних інтересів держави за допомогою поглибленого аналізу та прогнозування подальшого розвитку криміногенних чинників для розробки виважених управлінських рішень; систематичне інформування органів влади, управління та керівництва МВС України про фактичний стан криміногенної ситуації в галузях економіки, результати боротьби з економічною злочинністю та тенденції її розвитку; підготовка обгрунтованих пропозицій щодо розробки нових законодавчих актів, внесення змін і доповнень до нормативно-правової бази з питань оперативно-службової діяльності.

На нашу думку, інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності - це передбачена законодавством України та врегульована відомчими нормативно-правовими актами система заходів, спрямованих на збір, оброблення, узагальнення, аналіз, зберігання та використання інформації, у тому числі обмеженого доступу, що має значення для вирішення завдань ОРД, в інтересах кримінального судочинства, безпеки громадян, суспільства і держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи оперативно-розшукової діяльності: навч. посібник / С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоіда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. – Одеса: ОДУВС, 2016. – С. 167–168.]

2. Про Національну поліцію: Закон України // Документи Верховної Ради України : [сайт] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

3. Жицький Є. О. Роль ДСБЕЗ у оперативному обслуговуванні об‘єктів, які надають інформаційні послуги з використанням Інтернет / Є. О. Жицький // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: матеріали міжнародної науково-практичної

конференції (м. Харків, 12 грудня 2014 року) МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: ХНУВС, 2014. – С. 343-345.

4. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів; Монографія. - К.; Нац. акад. внутр. справ України, 2005. - 360 с.

5. National Intelligence Model: Code of Practice. – CENTREX, 2005. – 14 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// library.college. police.uk/docs/npia/NIM-Code-of-Practice.pdf.

6. Міжнародна поліцейська енциклопедія; У 10 т. / Відп. редактори В. В. Коваленко, Є.М. Моісєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. - К., Атіка, 2010. - Т. VI. Оперативно- розшукова діяльність поліції (міліції). - 1128 с.

7. The National Criminal Intelligence Sharing Plan / Department of Justice. – 2003. – 54 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://it.ojp.gov/documents/ncisp/National _Criminal_Intelligence_ Sharing_Plan.pdf.

8. Работа полиции. Системы полицейской информации и разведки: пособие по оценке систем уголовного правосудия. – Нью-Йорк: Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности, 2010. – 36 с.

Кравченя Леся Анатоліївна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Башта І. І.

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Історично організована злочинність бере свій початок (перший етап) у різних об'єднаннях професійно-кримінального характеру, у вигляді банд і зграй, для членів яких вчинення злочинів було головним промислом, основним джерелом їх доходу. В рамках цих перших бандитських, грабіжницьких, злодійських і шахрайських груп і відбувалося навчання навичкам злочинної діяльності. Злодійські клани не зникли і після жовтня 1917 року. Відомі випадки, коли казнокради і конокради платили гроші або надавали різні послуги міліцейським чиновникам, щоб уникнути притягнення до кримінальної відповідальності. Незважаючи на жорсткий «пролетарський терор» 20-х років, а пізніше – і на тоталітарний режим, професійні злочинці активно використовували економічну нестабільність того часу. Структура їх злочинної діяльності залежала від конкретної соціально-економічної ситуації, в тому числі і від фінансової забезпеченості населення. В основному, зміст професійної злочинної діяльності становили такі злочини загально-кримінальної корисливо-насильницької спрямованості, як крадіжки та розбійні напади.

До кінця 40-х – початку 50-х років в країні існував ряд злочинних співтовариств з елементами організованості. Якщо раніше в Україні більшість злочинних професій можна було отримати кустарним способом, то в цей період часу виникли і функціонували (в основному, в місцях позбавлення волі) «спеціальні школи» злодійських і шахрайських кланів. Чітко простежувалася кримінальна спеціалізація, особливо в середовищі карткових шахраїв, деяких інших різновидів «шулерів», а також розповсюджених груп «наперсточників». «Злодійські клани» відрізнялися характером злочинної діяльності, ступенем стійкості, відданості нормам тощо. Загальним для них було існування за рахунок кримінального професіоналізму. Яскравим прикладом цього є діяльність розкрадачів дефіцитних ліків під час війни шляхом створення фіктивної військової частини [1, с. 86].

Другий етап становлення організованої злочинності охоплює 60-80-ті роки. Однак до початку 60-х років XX століття не лише не розглядалося, але навіть і не поставало питання про виникнення організованої злочинності на теренах СРСР. Визнавалася частково професійна злочинна діяльність, як один із «пережитків капіталізму». З відомчих документів виключалися такі традиційні для оперативно-розшукової практики поняття, як «злодій в законі», «кримінально-бандитський елемент», «бандформування» і т.п., хоча насправді професійна злочинність в СРСР тією чи іншою мірою існувала, продовжували виникати нові організовані кримінальні формування. Вилучення з нормативних документів вищеназваних та інших подібних термінів, а також проведена у той час реформа кримінального законодавства визначили аморфність службової діяльності правоохоронної системи щодо лідерів організованих груп. Автори Кримінального кодексу УРСР 1960 року існуючі раніше терміни та визначення старого КК УРСР (1927 року), які відносилися до окремих форм організованої злочинності, звели, в основному, до понять «банда» і «злочинне угруповання засуджених». Такі форми організованої злочинності, як «шайка», «злочинна організація», які були відображені в КК УРСР 1927 р., якщо учасники даних угруповань не були озброєні, після введення в дію КК УРСР 1960 р. серйозно трансформувалися і лише частково були відображені в такому, наприклад універсальному понятті як «вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб». До загальної частини кодексу хоча й був введений термін «організована злочинна група», але в законі він не отримав необхідного роз'яснення (інтерпретації). В основному, оперативні працівники, слідчі і судді ототожнювали його з поняттям «за попередньою змовою групою осіб». Тим більше, що це не вимагало процесуального доказування ознак організованої злочинної групи, спрощуючи провадження слідства та судового розгляду.

Правоохоронні органи украй рідко застосовували статті, які передбачали кримінальну відповідальність за бандитизм та організацію злочинних угруповань засуджених. При будь-яких варіантах порушення кримінальних справ за цими статтями необхідно було інформувати центральні правоохоронні органи за допомогою спеціальних письмових повідомлень. МВС і Генеральна прокуратура СРСР проводили службові розслідування і за їх результатами нерідко притягували

посадових осіб, «які допустили» злочинну діяльність банди або злочинного угруповання засуджених, до дисциплінарної відповідальності, аж до звільнення із правоохоронних органів. Тому, з метою уникнення таких наслідків, працівники порушували кримінальні справи за статтями Кримінального кодексу, що передбачають відповідальність за менш тяжкі злочини, наприклад грабежі і розбої. У місцях позбавлення волі за організацію і участь у злочинних угрупованнях з метою нападу на представників адміністрації та засуджених злочинців, карали в дисциплінарному порядку, в основному, шляхом поміщення в штрафний ізолятор, а найбільш злісних порушників саджали у приміщення камерного типу. Таким чином, боротьба з організованою злочинністю велася за допомогою менш ефективних кримінально-правових інструментів, ніж цього вимагала наявна ситуація. Невідповідність кримінально-правового покарання і тяжкості вчинених злочинів була своєрідним «соціальним перепочинком» для найбільш небезпечних злочинців. Була допущена серйозна помилка в розумінні поточної кримінальної ситуації, коли професійні злочинці розробляли нові, більш ефективні способи і навички свого «злодійського виживання», вдосконалювали злочинну тактику і техніку здійснення кримінальних діянь.

В цей же час відбулося перетворення Міністерства внутрішніх справ на Міністерство охорони громадського порядку. Але змінилася не лише назва, трансформувався і зміст роботи. Багато справ стали вести громадські помічники слідчих, обвинувачення стали висувати громадські помічники прокурора, а судити – громадські суди. А злочинність на цьому руйнівному тлі послідовно накопичувала свої сили і розширювала кримінальні можливості. Звичайно, не можна зводити все лише до стану боротьби з організованою злочинністю. Слід зазначити несприятливу соціально-економічну та соціально-політичну ситуацію, яка склалася на рубежі 70 – 80 років XX ст. в Україні та інших республіках колишнього СРСР. На той час у суспільстві сформувався прошарок недоторканних, до якого входила партійно-господарська номенклатура та відповідальні посадові особи державного апарату. Зрощування корумпованої «верхівки» з ділками тіньової економіки та окремими ватажками злочинних груп, легалізація злочинних капіталів і залучення у злочинну діяльність все більшої кількості осіб давало можливість корупціонерам і криміналітету отримувати надприбутки та поступово інтегруватися у сферу легальної економіки.

Третій етап становлення організованої злочинності охоплює період з 90-х років до теперішнього часу, і він характеризується стрімким кількісним зростанням та серйозними структурними змінами організованих кримінальних формувань. Саме в ці роки були сформовані наукові визначення організованої злочинності, виявлено та описано їх ознаки і структуру, але, що особливо важливо, в кримінальному законодавстві нарешті вдалося визначити поняття «організована група» та «злочинна організація», описати їх кваліфікуючі ознаки, а також прийняти Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», спрямований на активне припинення, розкриття та розслідування злочинів, скоєних організованими групами та злочинними організаціями. Офіційним документом, який визнав наявність організованої злочинності в СРСР, є Постанова З'їзду народних депутатів «Про посилення боротьби з організованою злочинністю», прийнята в кінці 1989 року [2].

За наявними оперативними даними, в 1990 – 1992 рр. було проведено 26 злодійських сходок різного рівня, у 1993 році – вже 100, в 1997 році – не менше 500 сходок, в яких брали участь більше 7000 чоловік, в тому числі 1300 ватажків і активних учасників злочинних формувань (серед них – 250 «злодіїв у законі»). З кінця 80-х – початку 90-х років ватажки і активні учасники організованих злочинних формувань, скориставшись несприятливими соціальними тенденціями, форсуванням ринкових відносин, відсутністю належної правової бази, розгорнули широку протиправну діяльність. Серед населення ними поширювалася хитромудра й небезпечна пропаганда вседозволеності і лжеморалі, блатного жаргону, злочинних звичаїв і традицій, досвіду зарубіжних мафіозних структур. Ці суспільно-небезпечні віяння поширювалися в так званій «масовій культурі». Пропаганда серед населення і, особливо, серед молоді соціально-негативних норм, звичаїв і традицій злочинного світу, кримінальної «романтики» послужила соціально-кримінальною основою формування злочинної поведінки та виникнення антигромадських груп злочинної орієнтації, в тому числі банд рекетирів і численних фірм сексуальних послуг. Ці негативні соціальні явища полягали в легально-офіційному поширенні звичаїв, традицій і норм поведінки злочинців, вихвалянні способу життя кримінальної еліти, незважаючи на те, що і пропаганда, і самі звичаї, і норми поведінки злочинців суперечать загальнолюдській моралі.

Відносно впорядковану систему стійких негативних поглядів та цінностей, виражених у звичаях, традиціях і асоціальних нормах поведінки злочинців, що містять критику кримінально-правової політики держави, слід визначити як кримінальну ідеологію. Лідери й активні учасники організованої злочинності вміло культивують кримінальну ідеологію відносно не лише кримінального, а й нормального способу життя, виправдовуючи злочинну діяльність очолюваних ними злочинних об'єднань.

Пропаганда кримінальної ідеології, на думку досвідчених співробітників правоохоронних органів, має найсильніший негативний соціально-психологічний вплив, як на окрему особистість, так і на цілі групи і верстви населення. Суспільна небезпека цієї пропаганди істотно зросла, оскільки у ватажків організованих груп та злочинних організацій з'явилися професійні підручні в особі окремих письменників, журналістів, діячів засобів масової інформації та культури. Тривала практика шляхом проб і помилок виявила об'єктивну здатність пропаганди активно впливати на зміст мислення та його форми, на емоційні переживання фактів дійсності масами людей, що в сукупності визначає формування їхніх оцінок і думок відносно соціально-значущих питань [3, с. 186].

Необхідно звернути увагу на те, що значну роль у становленні організованої злочинності зіграли кримінальні угруповання засуджених у місцях позбавлення волі. Можливості активного функціонування злочинних угруповань в місцях позбавлення волі зросли у зв'язку зі збільшенням серед засуджених кількості найбільш занедбаних у соціально-моральному відношенні осіб, які вперто не бажали ставати на шлях виправлення. Як показала практика боротьби з організованою злочинністю, кримінальна діяльність організованих груп та злочинних організацій істотно полегшується у зв'язку з порушенням умов утримання засуджених в місцях позбавлення волі. Поряд із цим члени злочинних угруповань засуджених після їх звільнення легко рекрутуються ватажками кримінальних формувань у якості виконавців, як правило, найбільш тяжких злочинів. Однією з найважливіших особливостей функціонування організованої злочинності є необхідність встановлення і підтримання корумпованих зв'язків. При цьому значна частина цих зв'язків навіть після їх виявлення залишається без відповідного реагування, а корупціонери не несуть покарання. Аналіз

державної статистики показує, що з 1990 року судами щорічно за вчинення найбільш поширеного виду корупції – хабарництва, засуджується менше половини посадових осіб, виявлених і викритих органами дізнання й досудового розслідування.

Після розпаду Радянського Союзу в Україні відбулося подальше загострення негативних тенденцій розвитку організованої злочинності. В умовах системної кризи, що вразила фактично усі сфери суспільного життя, в Україні організовані злочинні об'єднання доклали зусиль щодо максимально вигідного використання суспільних негараздів у власних інтересах. Фактично справдилися песимістичні прогнози кримінологів щодо розвитку ситуації у пострадянських країнах, що була визначена як «одержавлення мафії» і передбачала зубожіння, розруху, дефіцит всього життєво необхідного, соціальну пострацію населення, розрив комунікацій, викачування у населення всіх наявних ресурсів за рахунок монопольно високих цін на все, що забезпечує виживання, інтенсивну адаптацію максимально широких верств населення до участі у «чорному виробництві» [4, с. 66–67].

Приблизно з початку 90-х років минулого століття можна вести мову про формування усталених структур організованої злочинності, здійснення нею активної протидії органам державної влади, спрямованим на припинення її діяльності, встановлення організованою злочинністю контролю майже за всіма сферами суспільного життя, транснаціоналізацію організованої злочинності, продовження її розкладаючого, згубного впливу на суспільні інституції, блага, цінності та відносини. Зростання масштабів злочинної діяльності, обсягів кримінальних капіталів посилили боротьбу за сфери негативного впливу в регіонах, в окремих галузях народного господарства, а також «всередині самого злочинного промислу», зросла озброєність кримінальних формувань, почастішали випадки кримінального тероризму.

Здається цілком закономірним, що з початку 90-х років XX ст. більшість членів організованих злочинних спільнот з метою конспірації у повсякденному житті або обирають спеціальності, які не потребують витрат часу, оскільки легальний заробіток не має для них ніякого значення, або намагаються симулювати будь-яку хворобу, що дає можливість отримати інвалідність. Деякі з них формально числяться в комерційних структурах, які перебувають «під ковпаком мафії», інші знаходяться на нелегальному становищі. В організованих

злочинних спільнотах продовжує існувати кримінальна спеціалізація. Якщо раніше основні злочинні спеціалізації існували лише серед злодійської професії – «домушники», «ведмежатники», «кишенькові злодії» і т.д., а також серед «вуличних» шахраїв, то нині вони представлені значно ширшим колом кримінальних суб'єктів, які мають знання, навички та вміння в інших сферах кримінальної діяльності. Водночас, деякі «старі» кримінальні спеціалізації, які, здавалося б, повинні зникнути, знову відроджуються і навіть структуруються в організовані злочинні формування, набуваючи подальшого розвитку під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. Так, у зв'язку з появою значної кількості багатих сімей суттєво зросла кількість організованих груп та злочинних організацій, які професійно здійснюють квартирні крадіжки. Набули поширення нові види кримінальних спеціалізацій всередині організованих злочинних структур, такі як рекет (особливо приховані, «охоронні», форми рекету), продаж зброї, наркотиків, вбивство по найму, тобто найбільш дохідні спеціалізації, що забезпечують стійкий злочинний промисел.

Кримінальна спеціалізація шахрайства призвела до значної кількості його підвидів. Від картярського шулерства, ігри в «наперстки» шахраї все частіше переходять до підробки та збуту цінних паперів, маніпуляції з використанням електронно-обчислювальної техніки. Практика роботи правоохоронних органів не тільки України, але й країн Європи та Америки показує, що різноманітне, багатовидове шахрайство набуло справді загальнонаціонального масштабу. Подальший розвиток організованої злочинності об'єктивно вимагав більш широкої консолідації злочинних формувань, як по регіонах, так і зі злочинним світом деяких країн ближнього і далекого зарубіжжя. За наявними оперативними даними влітку 1999 року в Київ для зустрічі із «злодіями в законі» та злочинними авторитетами приїжджав емісар колумбійських наркобаронів. Під час зустрічі обговорювалися проблеми транспортування і збуту наркотиків в Україні. Після зустрічі в Києві емісар поїхав до Москви на зустріч зі злочинними авторитетами РФ. Де також було обговорено, що частина наркотрафіку буде перерозподілена і в Україну.

На підставі аналізу, можна здійснити умовну періодизацію розвитку організованої злочинності в Україні на три основні етапи, які включають:

Перший етап – діяльність із формування професійної злочинності. Перший етап можна поділити на декілька під етапів: 1) з давніх часів і до кінця XIX – початку XX століття – існування розрізнених

злочинних угруповань, здебільшого примітивних, загальнокримінальної спрямованості; 2) з початку XX століття до початку 1920-х років – сплеск злочинності, в тому числі організованої, внаслідок соціальних потрясінь; 3) з початку по кінець 1920-х років – існування організованої злочинності головним чином економічної спрямованості, під прикриттям різних, в основному фіктивних, економічних структур; 4) з кінця 1920-х по початок 1940-х років – домінування загальнокримінальної організованої злочинності, виникнення «злодіїв у законі»; 5) з початку 1940-х по середину 1950-х років – сплеск діяльності бандитських форм організованої злочинності; 6) з середини 1950-х по початок 1960-х років – поступова латентизація організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості, зародження та становлення організованої злочинності економічної спрямованості.

Другий етап становлення організованої злочинності охоплює 60-80-ті роки. Цей етап також можна поділити на декілька під етапів: 1) з початку 1960-х по початок 1970-х років – домінування організованих злочинних угруповань економічної спрямованості, приховане існування організованих злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості; 2) з початку по кінець 1970-х років – «відродження» загальнокримінальної організованої злочинності, намагання взяти під контроль злочинні угруповання економічної спрямованості, конфлікти між цими типами злочинних угруповань; 3) з кінця 1970-х років по середину 1980-х років – поєднання зусиль загальнокримінальних та економічних форм організованої злочинності, прихована експансія організованої злочинності до різних сфер суспільного життя; 4) з середини 1980-х по початок 1990-х років – бурхливий розвиток організованої злочинності, набуття зухвалого характеру її експансії до суспільного життя, встановлення міжнародних зв'язків.

Третій етап становлення організованої злочинності охоплює період з 90-х років до теперішнього часу і характеризується формуванням усталених структур організованої злочинності, її активної протидії державним органам, встановленню нею контролю майже за всіма сферами суспільного життя, транснаціоналізації організованої злочинності, поширення її згубного впливу на суспільні інституції, блага, цінності та відносини.

Ця періодизація не претендує на абсолютну точність і являє собою спробу систематизації розвитку організованої злочинності в Україні з метою забезпечення зручності подальшого здійснення її

дослідження, оскільки лише за допомогою такого дослідження видається можливим виявити глибинні витоки негативних тенденцій розвитку організованої злочинності, здійснити оцінку ефективності конкретних заходів протидії цьому виду злочинності та з її урахуванням визначати систему заходів протидії подальшому поширенню цього негативного суспільного явища.

Кінець XX століття застав Україну на перехідному етапі розвитку, що проявляється як у політиці, так і в економіці та соціальній психології. Багато сторін суспільного життя України зазнали впливу організованої злочинності. Значна частина економічних суб'єктів України на початок 2020 року діє у «прикордонній зоні» між легальним та кримінальним бізнесом. Організована злочинність має найвищу пристосувальну здатність, постійно вдосконалюється і видозмінюється, використовуючи недоліки та прогалини соціально-правового контролю і юридичної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хохряков Г. Мафия в СССР: вымыслы, домыслы, факты. Юность, 1989. № 3. С. 85 – 90.

2. Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. *URL:* http://www.libussr.ru/ (дата звернення: 05.03.2020)

3. Шендеревич Ю. А. Пропаганда: социально-психологический аспект. *Методические проблемы социально психологии*. М., 1978. 574 с.

4. Организованная преступность – 2. Криминологическая ассоциация. М. 1993. 328 с.

Кузьменко Олександр Сергійович,
студент групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Самілик Г. М.

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів є визнаною та поширеною інституцією в цивілізованому світі. Найвищих результатів у будь-якій діяльності можна досягти шляхом поєднання зусиль зацікавлених сторін, які мають спільну мету або завдання. За цих умов група (колективний суб'єкт взаємодії), яка утворилася, посилюється не лише кількісно завдяки людським і матеріальнотехнічним ресурсам, а й якісно – завдяки вузькій спеціалізації та професійним навичкам окремого учасника в певній сфері діяльності [6, с. 49].

Питанням організації належної взаємодії оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції в розкритті та розслідуванні злочинів останнім часом приділяється пильна увага. Питання про вдосконалення форм і методів взаємодії оперативних та слідчих підрозділів неодноразово порушували такі видатні вчені і практики, як: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Ю.С. Назар, В.П. Пилипишин, Є.В. Сергієнко, М.П. Ткач, Ю.С. Торкайло, В.В. Чумак та багато ін. З наукової і практичної точок зору дана проблема обумовлена збільшенням кількості протиправних діянь, які характеризуються все більшою витонченістю методів їх здійснення, способів приховування та протидії органам Національної поліції і, як наслідок, виникненням труднощів при виявленні, розкритті й розслідуванні та встановленні причин і умов, які їм сприяють.

В цій науковій статті нами буде зроблена спроба розглянути вдосконалення основних форм і методів взаємодії оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції з урахуванням чинного КПК України [4] та вироблення згідно нього пропозицій щодо вдосконалення організації процесу взаємодії цих підрозділів. Це пов'язано з тим що, незважаючи на наявність діючих нормативно-правових актів, які тією чи іншою мірою регулюють питання взаємодії слідчого й

оперативного працівника при розслідуванні та розкритті злочинів, питання, що стосуються організації взаємодії, продовжують носити проблемний характер. Так, свого часу, з метою подальшого поліпшення оперативно-службової діяльності та вдосконалення взаємодії підрозділів і служб органів Національної поліції в розкритті й розслідуванні злочинів Наказом МВС України від 07.07.2017 р. № 575 було затверджено Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [3]. Згідно даної Інструкції, основними завданнями взаємодії є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Не дивлячись на цілком визначену чіткість постановки задач, зазначена Інструкція має цілий ряд правових недоробок і невідповідностей, які стали ще більш актуальними з внесенням окремих змін до кримінального процесуального законодавства України (наприклад, регламентація такої форми взаємодії, як робота слідчо-оперативної групи або легалізація та реалізація оперативних матеріалів і т.д.).

Здійснивши аналіз спеціалізованої наукової літератури ми встановили, що в більшості випадків під організацією взаємодії оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції розуміють спільну діяльність, складання плану розслідування, проведення спільних оперативно-слідчих заходів, оперативний супровід, чітке виконання завдань для розкриття злочинів. На нашу думку, організація взаємодії при розкритті та розслідуванні злочинів складається з низки елементів, які становлять зміст взаємодії.

Перший із них – аналіз матеріалів справи слідчим, визначення завдань, які вимагають спільної діяльності та конкретних виконавців. Необхідність спільної діяльності визначається слідчим на основі наявних у його розпорядженні доказів та інших даних, урахування слідчої ситуації і стану процесу розслідування. Ним також визначаються і ймовірні суб’єкти взаємодії. Найбільш часто до спільної діяльності залучаються оперативні співробітники Департаменту стратегічних розробок, Департаменту боротьби з наркозлочинністю та ін.

Другий елемент – оперативний обмін інформацією про стан і результати роботи. В обміні інформацією між слідчим та оперативним співробітником виражається двосторонній характер їхньої допомоги. Взаємне інформування необхідне для коригування та узгодженості планів слідства й оперативно-розшукових заходів. Це особливо важливо при плануванні оперативно-тактичної комбінації, успіх якої повністю залежить від точного дотримання її учасниками намічених термінів та черговості оперативно-розшукових заходів і слідчих дій.

Третій елемент – коригування роботи учасників взаємодії та її завдань, що диктується результатами зробленої роботи, зміною слідчої ситуації. Взаємодія, більшою мірою, здійснюється на основі узгоджених між суб'єктами планів. Даний план повинен містити:

1) об'єктивну інформацію про факт протиправного діяння;
2) виклад слідчих і пошукових версій;
3) все, що випливає з цих версій, тобто перелік обставин, які підлягають встановленню і з'ясуванню – по кожній із висунутих версій;
4) перелік необхідних слідчих (розшукових) і оперативно-розшукових дій, за допомогою яких повинні бути встановлені або досліджені ці обставини, і порядок таких дій;
5) перелік розшукових заходів, здійснюваних слідчим;
6) виклад обставин, які підлягають встановленню оперативним шляхом (самі оперативно-розшукові заходи, шляхи встановлення цих обставин у плані не зазначаються);
7) терміни виконання, у тому числі проміжні: обміну інформацією, коригування плану (за необхідності);
8) список виконавців по кожному пункту плану.

Плануючи слідчі (розшукові) та оперативно-розшукові дії, про проведення яких може стати відомо особам, причетним до скоєння злочину, слідчому разом із оперативними працівниками необхідно, поряд з підготовкою та проведенням таких дій, продумати можливість максимального використання реакції зазначених осіб. Важливо при цьому зберегти таємницю слідства, не допустити витоку оперативної інформації, в чому можуть бути зацікавлені особи, які протидіють розслідуванню.

Оперативно-розшукові заходи плануються оперативним співробітником та узгоджується зі слідчим. Рекомендується приділяти особливу увагу узгодженості планованих оперативно-розшукових заходів

та слідчих (розшукових) дій за часом, місцем, термінами закінчення, учасниками. Спільний план затверджується керівником слідчого підрозділу та відповідного департаменту.

Особливо важливими є узгодженість і своєчасне корегування початкового етапу розслідування, коли від цього залежить успішність розкриття злочину «по гарячих слідах», встановлення та розшук винної особи, розшук викраденого майна. У разі, коли провадження у справі припиняється для розшуку особи, слідчий не має права повністю перекладати його на оперативних працівників, він зобов'язаний сам активно здійснювати розшукові заходи, координуючи й узгоджуючи їх з оперативно-розшуковими заходами, що переслідують ту ж мету.

В даному випадку, діяльність органів досудового розслідування визначається кримінальним процесуальним законом. Іншими словами слідчий, здійснюючи розшукові заходи, не має права виконувати оперативно-розшукову функцію.

Аналізуючи та зіставляючи практичний матеріал, ми приходимо до визначення принципів взаємодії. На нашу думку, взаємодія повинна ґрунтуватися на таких основних принципах:

– дотримання законності, конституційних прав і свобод громадян;

– комплексне використання сил і засобів органів Національної поліції;

– персональна відповідальність за проведення та результати слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів;

– самостійність слідчого у прийнятті рішень, за винятком випадків, передбачених кримінальним процесуальним і оперативно-розшуковим законодавством;

– самостійність співробітників оперативних підрозділів у виборі засобів та методів оперативно-розшукової діяльності в рамках чинного законодавства;

– узгодженість планування слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів;

– безперервність взаємодії в організаторській діяльності, розкритті та розслідуванні злочинів.

Під організаційними аспектами взаємодії ми розуміємо його організаційні форми, спрямовані на вирішення спільних завдань суб'єктів взаємодії. Таким чином, під формами взаємодії слід розуміти комплекс спільних дій слідчого і оперативного працівника, побудованих на

поєднанні методів оперативної роботи, процесуальних дій при дотриманні принципів кримінального судочинства та оперативно-розшукової діяльності, з метою безпосереднього виконання приписів кримінального процесуального законодавства та вирішення завдань ОРД. Дані форми взаємодії є узгодженою за цілями й завданнями, силами, засобами, місцем і часом діяльністю в процесі встановлення істини. У зв'язку з цим, основними формами взаємодії на наш погляд, є:

1) спільне обговорення матеріалів, підготовлених співробітниками оперативно-розшукових підрозділів до реалізації, матеріалів справ оперативного обліку, що відносяться до справ попередньої оперативної перевірки і справ оперативної перевірки, планування, підготовка до здійснення оперативно-розшукових заходів, а також оцінка їх результатів;

2) реалізація оперативних матеріалів;

3) оперативне супроводження розслідування злочинів з моменту внесення відомостей до ЄРДР до завершення судового розгляду;

4) провадження слідчих (розшукових) дій та проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на пошук і вилучення викраденого майна, яке підлягає арешту, грошей та цінностей, нажитих злочинним шляхом, а також інших речових доказів;

5) обмін інформацією про хід досудового розслідування і результати проведених оперативно-розшукових заходів;

6) інші форми, які обумовлені наявною оперативною обстановкою або здійснюються за вказівкою уповноважених на те посадових осіб.

Дотримання умов зазначених форм взаємодії, ознайомлення слідчого з наявною інформацією та оперативними матеріалами, спільне планування ОРЗ і слідчих (розшукових) дій – є ключовими умовами швидкого встановлення всіх обставин та осіб, причетних до протиправної діяльності, а також до отримання речових доказів.

Поряд із загальноприйнятими в криміналістиці формами взаємодії, на нашу думку, необхідно виділити процесуальні та непроцесуальні форми взаємодії. Останні іноді називають організаційно-тактичними. Процесуальні форми взаємодії: гласні оперативно-розшукові заходи, що здійснюються оперативних співробітниками за дорученням слідчого, допомога у провадженні слідчих (розшукових) дій; робота з досвідченими особами; утворення слідчо-оперативних груп.

Необхідність виконання письмових доручень слідчого щодо провадження розшукових та оперативно-розшукових заходів передбачена КПК України (ст. 41). Даючи таке доручення, слідчий лише ставить задачу перед співробітником оперативного підрозділу, але не визначає шляхи і засоби її вирішення. Виконанням доручення слідчого буде і сприяння йому в реалізації передбачених законом заходів процесуального примусу – участь співробітників оперативного підрозділу в операціях із затримання озброєного злочинця, його переслідування (засідки, погоні, облави, різні загороджувальні заходи [1, с. 27]), привід особи, яка ухиляється від явки до слідчого, оточення місця події, місця проведення обшуку, припинення випадків опору слідчому та ін.

Непроцесуальні форми взаємодії є більш різноманітними і відносяться до ширшого кола учасників. Найбільш типові форми взаємодії слідчого з оперативними співробітниками полягають у наступному: спільне планування дій слідчого щодо реалізації оперативних даних; обговорення формулювань питань особою, яка допитується з використанням оперативної інформації, тактики пошукової групи за участю потерпілого, плану оперативно-тактичної комбінації та ін. Можна сказати, що основною метою такої взаємодії є отримання оперативної інформації. В будь-якому випадку взаємодія, яка здійснюється в непроцесуальних формах, переслідує ту ж саму мету, що й процесуальна взаємодія – сприяти успішному виявленню, розкриттю та розслідуванню злочинів, їх ефективній превенції.

Таким чином, на нашу думку, назріла необхідність законодавчого визначення поняття, вдосконалення методів та форм взаємодії оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України, як при реалізації оперативно-розшукових матеріалів, так і в цілому в боротьбі зі злочинністю. Наявний протягом останніх років відтік кваліфікованих працівників правоохоронних органів, частина з яких поповнює ряди осіб, що здійснюють протиправну діяльність (у тому числі в складі злочинних організацій або організованих груп) повинен бути припинений будь-якими заходами.

Одним із таких дієвих заходів, на наш погляд, має бути підвищення рівня прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою та кримінальною процесуальною діяльністю Національної поліції України, а також за організацією процесу взаємодії у сфері боротьби зі

злочинністю. Необхідно конкретизувати предмет нагляду в КПК України. Діяльність прокурорів повинна сприяти виконанню завдань оперативно-розшукової діяльності щодо «пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави» [5].

У зв'язку з цим слід зазначити, що до змісту оперативно-розшукової діяльності входять такі заходи організаційно-управлінського та організаційно-тактичного характеру, як інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності, аналітична робота, прогнозування, планування у сфері ОРД, організація взаємодії, контроль і нагляд і т.д. Однак, дані змістовні аспекти ОРД в законодавчій дефініції оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності належним чином не відображені.

Резюмуючи зазначене, можна зробити висновки і зупинитися на конкретних пропозиціях щодо вдосконалення організації взаємодії оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України.

1. Перш за все, слід змінити ставлення самих суб'єктів взаємодії – слідчих, оперативних співробітників та їх керівників до цієї проблеми. На жаль, у ряді випадків взаємодії між ними просто не існує, а в окремих випадках присутнє нехтування та безвідповідальна конкуренція, гонитва за показниками, фальсифікація доказів та ін. З цим необхідно боротися й викорінювати. Необхідне розуміння того, що організація взаємодії – це продуктивний і злагоджений процес, результат якого спрямований на активну протидію і боротьбу зі злочинністю.

2. Вдосконалення організації взаємодії, її форм та методів неможливе без законодавчого упорядкування управлінських відносин слідчих і оперативно-розшукових підрозділів, яке має знайти своє відображення у більш поглибленій, продуманій розробці та деталізації інформації відповідних організаційно-розпорядчих документів, що регламентують питання взаємодії.

3. Слід на всіх рівнях професійної освіти навчати майбутніх співробітників оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України, прищеплювати їм практичні організаційні навички взаємодії

в оперативно-розшуковій та кримінальній процесуальній діяльності, використання у ній всього діапазону методів та форм взаємодії з урахуванням специфіки гласної й негласної діяльності.

4. Важливе значення має використання вітчизняного та зарубіжного передового досвіду в організації взаємодії слідчого і оперативного працівника в боротьбі зі злочинністю, забезпечення досудового розслідування оперативно-розшуковими засобами за наявності організованої протидії злочинців у ході кримінального судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атмажитов В. М., Бобров В. Г. К вопросу о законодательном регулировании оперативно-розыскной деятельности. *Государство и право*, 2004. № 11. С. 26 – 33.

2. Габрелян А. Ю. Протиправна поведінка неповнолітніх: проблеми та шляхи їх вирішення. *Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологи: сб. науч. статей / под ред. М. Ф. Орзиха, В. Н. Дремина*. О.: Феникс, 2007. С. 129 – 133.

3. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 р. № 575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text (дата звернення: 11.11.2020)

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88

5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992. № 22. Ст. 303

6. Саковський А., Климчук М. Особливості документування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 2019. Том 18. № 2. С. 49 – 54.

Кулинич Сергій Юрійович,
студент групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Бухтіяров О. А.,
к.ю.н., заступник начальника кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

ТАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОРД ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Використання матеріалів ОРД у кримінальних провадженнях, із застосування слідчим та оперативним працівником відповідних спеціальних теоретичних знань і практичних навичок щодо процесуального забезпечення й використання механізмів і результатів слідчих (розшукових) дій є ефективним заходом, необхідним для успішного проведення досудового розслідування щодо конкретних кримінальних правопорушень [1, с. 107]. Проте якість використання результатів ОРД для підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій все ще залишається на низькому рівні про що свідчить кількість закритих кримінальних проваджень по причині: не встановлення достатності доказів для доведення винуватості особи, не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та ін. Дана обставина зумовлює актуалізацію питання розробки дієвих тактичних рекомендацій щодо використання результатів ОРД в кримінальному процесі.

Метою статті є визначення тактичних рекомендацій щодо використання результатів ОРД для підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій.

Починаючи наше дослідження слід зауважити, що тактичні рекомендації щодо використання результатів оперативно-розшукової діяльності для підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій умовно можна розділити на загальні і приватні. Загальні тактичні рекомендації включають в себе: визначення того, яким чином результати оперативно-розшукової діяльності можуть бути легалізовані, тобто за допомогою яких слідчих (розшукових) дій вони можуть бути використані у кримінальному процесі; забезпечення збереження таємниці

організації і тактики оперативно-розшукової діяльності; найбільш вдалий або оптимальний спосіб легалізації; особливості змісту слідчої ситуації, яка формується у справі; вибір конкретного способу легалізації при проведенні відповідної слідчої (розшукової) дії, з урахуванням форми та змісту наданих результатів оперативно-розшукової діяльності; встановлення послідовності проведення слідчих (розшукових) дій, з урахуванням обраного способу легалізації результатів оперативно-розшукової діяльності, поданих відповідно до чинного законодавства, для прийняття процесуальних рішень та здійснення подальших слідчих (розшукових) дій.

На відміну від загальних приватні тактичні рекомендації враховують особливості використання результатів оперативно-розшукової діяльності при підготовці та проведенні конкретних слідчих (розшукових) дій, а також при визначенні тактики окремих слідчих (розшукових) дій для досягнення конкретних цілей оперативно-тактичної операції.

На стадії підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії формуються цілі і завдання, визначаються послідовність, прийоми та правила вирішення завдань, прогнозується розвиток ситуації та з урахуванням різних його варіантів складається план проведення слідчої (розшукової) дії, визначаються учасники, місце і час її проведення [5, с. 14]. Очевидно, що використання результатів оперативно-розшукової діяльності на стадії підготовки до проведення конкретних слідчих (розшукових) дій має свої особливості. Так, при підготовці до проведення обшуку, тимчасового доступу до речей та документів, як показує аналіз практичної діяльності, оперативно-розшукові дані можуть бути використані для вирішення наступних тактичних завдань: а) визначення місця проведення розглянутих слідчих (розшукових) дій на підставі поданих оперативно-службових документів (якщо в них містяться достатні дані про те, що в деякому місці або в певної особи знаходяться чи можуть знаходитися знаряддя злочину, предмети, документи та цінності, які можуть мати значення для кримінального провадження); б) після визначення місця (або місць) проведення вищевказаних слідчих (розшукових) дій з метою ефективності їх здійснення слідчому необхідно, використовуючи можливості оперативно-розшукових підрозділів, зібрати достатньо повну і достовірну інформацію.

Аналіз слідчої практики показує, що результати оперативно-розшукової діяльності є основою для формування наступних видів доказів: показань оперативного працівника, речових доказів, інших

документів. Зазначені види доказів, сформовані з результатів оперативно-розшукової діяльності, необхідні у зв'язку з прогнозуванням опору допитуваного встановленню істини та ймовірності складної тактичної боротьби. При цьому слід намітити найкращу тактичну послідовність їх використання при допиті. Все це покликане зіграти роль тактичних (інформаційних) ударів, спрямованих на руйнування хибних тверджень допитуваного.

При підготовці до проведення таких слідчих (розшукових) дій, як одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, перевірка показань на місці, слідчий експеримент результати оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані для вирішення тактичних завдань, пов'язаних із заповненням інформаційного пробілу про учасників зазначених слідчих (розшукових) дій, у яких взаєминах перебувають, наприклад, учасники одночасного допиту, наскільки сильною є негативна позиція обвинуваченого, ступінь агресивності учасників даних слідчих (розшукових) дій, прогнозування негативних наслідків при проведенні даних слідчих (розшукових) дій, вироблення заходів з ліквідації або послаблення цих наслідків.

Отже, результати оперативно-розшукової діяльності мають тактичне значення при підготовці до проведення обшуку, тимчасового доступу до речей та документів, допиту, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, перевірки показань на місці, слідчого експерименту та ін.

Слід зазначити, що проблеми використання оперативно-розшукових відомостей при проведенні слідчих (розшукових) дій доцільно розглядати залежно від цілей тактичного задуму оперативно-тактичної операції.

Використання результатів оперативно-розшукової діяльності у процесі реалізації тактичного задуму оперативно-тактичної операції.

Реалізація даного положення залежить від правильної організації взаємодії слідчих з органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Особливої актуальності обмін орієнтуючою інформацією набуває у справах про багатоепізодні та групові злочини. Результати вивчення слідчої практики показують, що діяльність слідства без використання орієнтуючої інформації щодо складних у доведенні злочинів часто виявляється недостатньо ефективною. Більш того, це призводить до закриття кримінальних проваджень, винесення судом виправдувальних вироків.

Безпосереднє використання результатів оперативно-розшукової діяльності в якості орієнтуючої інформації при здійсненні слідчих (розшукових) дій означає реалізацію зазначеної інформації, застосування на її основі конкретних тактичних прийомів при здійсненні окремих слідчих (розшукових) дій.

Слід зазначити, що поєднання слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, а також реалізація даних, отриманих в результаті оперативно-розшукової діяльності, у процесі проведення слідчих (розшукових) дій розглядається у криміналістичній літературі як оперативно-тактична операція або тактична операція [2]. У свою чергу, в криміналістичній літературі під тактичною операцією розуміється певне поєднання тактичних прийомів чи слідчих дій, що ставить за мету вирішення конкретного завдання розслідування [2]. Отже, виходячи зі змісту поняття тактичної операції, видається правильним розглядати можливість використання результатів оперативно-розшукової діяльності в якості орієнтуючої інформації для досягнення конкретних цілей під час здійснення слідчих (розшукових) дій.

При цьому слід зазначити, що загальною метою є встановлення істини в провадженні, тобто здійснення процесу доказування. Однак, безпосередніми цілями оперативно-тактичної операції, тобто використання результатів оперативно-розшукової діяльності, джерела отримання яких не підлягають розшифруванню, можуть бути: а) створення слідчим умов для формування у підозрюваного або обвинуваченого помилкових уявлень про ті чи інші обставини справи, мету слідчого та його дії, стан розслідування; б) визначення в складі організованих груп та злочинних організацій «слабкої ланки»; в) виявлення конфліктів серед учасників організованих груп та злочинних організацій; г) створення умов для забезпечення ефективності й результативності слідчих (розшукових) дій.

Тактичний задум використання результатів оперативно-розшукової діяльності в розглянутих цілях може бути спрямований: на створення умов, що забезпечують досягнення чинника раптовості. Слід зазначити, що під раптовістю в даному дослідженні розуміється несподіване для протидіючих осіб і своєчасне для слідчого проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій; на надання протидіючим особам можливості вибору рішення за дефіциту інформації. Реалізація даного тактичного положення виражається не лише в активних

діях слідчого, але і в утриманні від них. Існують ситуації, коли саме невтручання в них призводить до їх розвитку у сприятливому для слідства напрямі.

Крім цього, результати оперативно-розшукової діяльності можуть надати істотну допомогу в процесі проведення обшуку. Сучасна оперативно-розшукова практика показує, що при проведенні контрольованої поставки, наприклад, наркотичних засобів, використовуються спеціальні фарбуючи засоби, які не завдають шкоди життю та здоров'ю людей, а також навколишньому середовищу. Дану обставину може бути використано при проведенні обшуку, наприклад, на території, прилеглій до приватного будинку, коли партія наркотичних засобів розділена на частини і прихована в різних місцях.

Разом з тим, слід враховувати, що проблема реалізації усіх вищерозглянутих видів результатів оперативно-розшукової діяльності в якості орієнтуючої інформації для підготовки та здійснення слідчих (розшукових) дій досить багатогранна, тому розглянути всі варіанти використання, які зустрічаються у практичній діяльності, неможливо.

Таким чином, викладене дозволяє зробити наступні висновки:

1. Аналіз слідчої практики дає підстави вважати, що під можливістю використання результатів оперативно-розшукової діяльності при підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій слід розуміти: а) організацію взаємодії слідчих підрозділів з органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; б) безпосереднє застосування різних тактичних прийомів з реалізації результатів оперативно-розшукової діяльності при прийнятті рішень про проведення слідчих (розшукових) дій, їх підготовки та здійснення.

2. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності, наданих відповідно до чинного законодавства, можливе при прийнятті рішення та подальшому провадженні допиту, різних видів огляду, обшуку, тимчасового доступу до речей та документів, призначення експертиз, огляду тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабакін В. М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених молоддю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2015. Вип. 32(3). С. 104 – 108.

2. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. М.: Инфра-М-НОРМА, 2001. 240 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. (Редакція від 11.09.2020, підстава 113-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 06.10.2020).

4. Мороз С. С., Габрелян А. Ю. Актуальні проблеми формування інституту приватних виконавців в Україні. *Traektoriâ Nauki*, 2016. Том 2. № 7 (12). С. 1-1 – 1.9.

5. Питерцев С. К., Степанов А. А. Тактические приемы допроса: учебное пособие. Издание 3-е, стереотипное. СПб., 1998. 56 с.

6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. (Редакція від 11.09.2020, підстава 113-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text (дата звернення: 06.10.2020).

Купринюк Валерій Олександрович,
студент групи ПММОз-13-1
Науковий керівник:
Федчишина В. В.,
д.ю.н., професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Анотація. *Здійснено аналіз економічних злочинів в Україні. Визначено сутність та умови застосування спеціальних знань при розслідуванні економічних злочинів. Визначено поняття і процесуальний статус осіб, що володіють спеціальними економічними знаннями.*

Ключові слова: *економічні злочини; спеціальні знання; спеціаліст.*

Актуальність використання спеціальних економічних знань при розслідуванні економічних злочинів, обумовлена необхідністю підвищувати розкриваність злочину в сфері економічної діяльності, які відбуваються, як правило, з високим рівнем професіоналізму та часто мають високий суспільний резонанс. Тому що економічна злочинність негативно впливає на здатність національної економіки нормально функціонувати і розвиватися.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Використання спеціальних знань під час розкритті і розслідування економічних злочинів досліджували вчені О. С. Богомолова, А.М. Бойко, А.Ф. Волобуєв, ВЄ. А. Головін, В. Г. Гончаренко, Н. Ю. Дороніна, Л. П. Климович, А.М.Лазебний, М. А. Поздняков, Н. А. Селіванов, М. І. Тимохіна, В.В. ФедчишинаЮ Т. О. Часова, П.П.Чеберяк, А. П.Шеремет, О. Шрамко.

Метою наукової статті є дослідження основних положень використання використання спеціальних економічних знань при розкритті та розслідуванні економічних злочинів.

Постановка проблеми. В умовах сучасного технологічного та інформаційного розвитку національної економіки стрімко набирає обертів економічна злочинність, що характеризується її загрозливими розмірами для нашої держави.

Економічні злочини - це передбачені КК України суспільно-небезпечні винні діяння, які вчиняються суб'єктом господарювання і заподіюють шкоду суспільно-економічним відносинам та механізму господарювання.

Процесуальний порядок розслідування злочинів в економічній сфері може бути утруднений такими питаннями: злочини можуть вчиняються не наодинці, а декількома особами, адже вид економічних злочинів за своїм проявом повинен скористатися чітко придуманим планом дій; неминуча наявність розумового частини вчиненого діяння; інцидентів економічної злочинної діяльності може бути декілька тощо.

Як зазначає, Т.О. Часова, «особливостями економічної злочинності є її гнучка адаптація до нових форм і методів економічної діяльності досконале володіння ринковою ситуацією, оперативне (швидке) реагування на зміни та чинного законодавства, активне та вдале використання в злочинній діяльності банківських документів, електронних кредитних карток, засобів зв'язку, оргтехніки тощо» [1].

З огляду на специфічний механізм вчинення економічних правопорушень, розкриття їх зісту також потребує комплексного дослідження із використанням спеціальних економічних знань [2, с.310].

Спеціальні знання в сучасних умовах набувають особливого значення при розслідуванні злочинів у сфері економіки, складно вирішувати завдання їх розкриття та розслідування без залучення фахівців. По кримінальних справах даної категорії діяльність з виявлення злочинів починається ще на стадії порушення кримінальної справи і, як правило, ініціатором виступають оперативні підрозділи органів внутрішніх справ.

На думку В.Г. Гончаренка, у кримінальному процесі спеціальні знання характеризуються, як знання й навички, отримані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва і ремесла, використовувані визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для розв'язання за певною процедурою процесуальних завдань [3, с. 24].

Процес організації та проведення розслідування економічних злочинів специфічний, заснований на знанні бухгалтерського обліку, економіки, значних обсягах відповідних документів. При розслідуванні злочинів в сфері економіки слідчий повинен вивчати масив різного роду бухгалтерських, економічних та інших документів. Співробітники правоохоронних органів, як правило, не володіють міцними знаннями в галузі економіки, бухгалтерського обліку.

Фактичними об'єктами дослідження економічних злочинів, за яких обізнані особи застосовуються спеціальні знання, можуть бути різні матеріальні та нематеріальні об'єкти та їх відображення у виді матеріальних та ідеальних слідів, а також явища та процеси, які відбуваються у разі вчинення цих злочинів.

Як показує дослідження, «при розслідуванні економічного злочину, можуть залучатися економічні, криміналістичні, інженерно-технічні і оціночні експерти, а вони можуть застосовувати на практиці різні методики розрахунків (наприклад: розрахунково-аналітичні або обліково-статистичні) і розкривати факти достовірного відображення результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, необґрунтованість використання грошових фондів, кредитів і т.п. адже головною особливість вчинення злочину в сфері економіки, є прихований характер, який переслідує корисливі наміри з метою отримання вигоди» [4, с.170].

Під час розслідування злочинів, скоєних у сфері економіки, слідчому доречно залучати спеціалістів у галузі економічних знань. Слідчий мусить вирішити, якої кваліфікації має бути така особа для якісного проведення слідчої (розшукової) дії. Так, слідчий може залучити такого спеціаліста, як аудитор або атестований експерт, а може залучити й просто особу з вищою економічною освітою, яка має певний стаж роботи та навички у цій сфері. Саме такі питання слідчий мусить вирішити перед залученням спеціаліста до участі в слідчій (розшуковій) дії.

В.М. Махов вважає, що осіб, що володіють спеціальними економічними знаннями можна визначити як таких, які володіють економічними знаннями й навичками їх застосування, не зацікавлені у вирішенні справи та залучаються слідчим і судом задля сприяння встановленню істини у справі у випадках та формах, визначених законом. Автор вважає, що осіб, що володіють спеціальними економічними знаннями, залучених до участі в процесі доказування, слід відрізняти від інших носіїв спеціальних знань, які сприяють слідчому наданням порад, проведенням до експертних досліджень тощо, а також пропонує називати їх особами, які володіють економічними знаннями [5, с. 54, 56].

Надання слідчому права викликати для участі в проведенні слідчої дії спеціаліста відкриває можливості для глибокого вивчення предметів і явищ, які належать до сфери досудового розслідування.

Використання спеціальних знань розширює обсяг і збільшує якість отриманих фактичних даних, дає змогу більш повноцінно і всебічно оцінити взаємозв'язок предметів і явищ, що мають значення для кримінального провадження [6, с.189].

Але однією з проблем під час залучення спеціаліста до участі в слідчих (розшукових) діях, з якою стикається слідчий, є саме вибір спеціаліста, визначення потрібної кваліфікації. Такий вибір буде залежати від різновиду слідчої (розшукової) дії, вихідних даних тощо.

Важливим моментом в роботі, є ефективна взаємодія слідчого і експерта (спеціаліста) при розслідуванні злочинів в економічній сфері.

«Ефективність розкриття злочину залежить від грамотного, вичерпного використання економічних знань, адже грамотні фахівці економічного профілю (бухгалтери, економісти, аудитори) повинні володіти питаннями бухгалтерського, економічного і документального аналізу господарської діяльності з позиції їх використання в юридичній практиці, знати порядок і межі використання бухгалтерських і інших економічних знань в кримінальному та цивільному процесі, загальні методичні та організаційні основи призначення і проведення експертизи і документальної ревізії, залучення до участі в справі спеціаліста» [7, с.234-236.].

Отже, з метою підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, підтримуючи думку В.Федчишиної, використання спеціальних економічних знань у кримінальному судочинстві зумовлює дослідження важливих криміналістично значущих теоретичних положень і висновків, і це сприяє подальшому проведенню концептуальних наукових розробок [8, с. 115].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Часова Т.О. Особливості доказування економічних злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2019/4. с.324-327.

2. Федчишина В.В. Окремі сучасні тенденції дослідження понять економічних злочинів і спеціальних економічних знань через призму кримінального судочинства України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. №2. С.306-311.

3. Гончаренко В.Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 2 (9). С. 22–34.

4. Дороніна Н.Ю. Проблеми кваліфікації злочинів у сфері економіки. *Молодий вчений*. 2020. №3. С. 169-172.

5. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений : монография. Москва : издательство РУДН, 2000. С.296

6. Лазебний А.М. Залучення спеціаліста для проведення окремих слідчих розшукових дій. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. Ірпінь, 2014. Вип. 2(65). С. 187–193.

7. Тимохіна М.І. Роль і значення судових експертиз у розслідуванні злочинів економічної спрямованості. *Науковий електронний журнал Меридіан.* 2019. №12 (30). С. 234-236.

8. Федчишина В. В. Генезис зародження спеціальних економічних знань: світовий досвід. *Журнал «Науковий огляд».* 2018. № 5(48). С.108-116.

Лисенко Олександр Юрійович,
студент групи ПММОз19-1
Науковий керівник:
Самілик Григорій Михайлович,
к.ю.н., доцент, професор кафедри ОРД

ДОКАЗИ ТА ПРОЦЕС ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Одним із найважливіших завдань сучасної Української держави і суспільства в цілому є забезпечення суворого додержання законності, викорінення будь-яких порушень громадського порядку, ліквідація злочинності, усунення причин та умов, що породжують та сприяють її розвитку.

Розслідування злочинів, розгляд і вирішення кримінальних справ у суді – це сфера кримінально-процесуальної діяльності зазначених органів. Процес доказування – це формування, перевірка та оцінка доказів і їх процесуальних джерел, обґрунтування висновків з метою встановлення об'єктивної істини і прийняття правильного, законного, обґрунтованого і справедливого рішення [3, с. 112].

При провадженні дізнання, досудового слідства і розгляді справи в суді доказуванню підлягають:

- подія злочину (місце, час, спосіб та інші обставини вчинення злочину);
- винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину;
- обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання;
- характер і розмір шкоди, завданої злочином, а також розміри витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння (ст. 64 КПК) [7, с. 115].

Елементами процесу доказування як дослідження є збирання (формування), перевірка та оцінка доказів і їх джерел.

Згідно ст. 84 КПК доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких прокурор, слідчий, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [2].

Належними до справи слід вважати всі докази, які можуть бути використані для встановлення, обґрунтування чи спростування будь-яких із названих обставин [6, с. 289].

Кримінально-процесуальне доказування регулюється нормами КПК, які в своїй сукупності називаються доказовим правом. Систему норм доказового права складають:

- насамперед норми глави, які регулюють, зокрема, предмет доказування в кримінальній справі, поняття та оцінку доказів та процесуальні джерела цих доказів;
- норми-принципи кримінального процесу;
- норми, які передбачають права й обов'язки суб'єктів у кримінальному провадженні;
- норми, що регулюють слідчі (судові) та інші процесуальні дії по збиранню і перевірці доказів;
- норми, які встановлюють підстави, а також порядок прийняття та обґрунтування процесуальних рішень [3, с. 118].

Суб'єктами доказування є ті учасники кримінального процесу, на яких покладається обов'язок встановлення об'єктивної істини. Доки вони у передбаченому законом порядку не зможуть довести вину особи у вчиненні злочину, що їй інкримінується, ця особа вважається невинною. Обвинувачена особа не зобов'язана доводити свою невинність.

Конституція України [1] (ст. 62), встановлюючи дію принципу презумпції невинності обвинуваченого та підозрюваного, закріплює правило: "Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь" [5, с. 278].

В кримінально-процесуальній літературі повно і ґрунтовно розглянуте питання про способи збирання доказів та їх джерела, тобто це слідчі й судові дії (допити, обшуки, огляди тощо), інші процесуальні дії (зокрема, вимога осіб і органів, які ведуть процес, пред'явити предмети й документи або провести ревізію), а також подання доказів (практично – предметів і документів) з власної ініціативи учасниками процесу, іншими громадянами, підприємствами, установами, організаціями (практично – їх керівниками).

Діяльність в напрямку пошуку, закріплення, вилучення та дослідження різних доказових матеріалів може здійснюватися за рамками кримінального процесу, зокрема, до його початку та реєстрації офіційної заяви або повідомлення про злочин. Виявлені слідчим чи органом дізнання різні матеріальні сліди злочину, документи та інші фактичні дані можуть бути отримані, закріплені, а інколи й досліджені в процесі виконання органами дізнання дій, повноваження на здійснення яких надає Закон України "Про Національну поліцію"

Способи збирання доказів у загальному вигляді визначені ст. 93 КПК. Відповідно до ст. 93 КПК збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому цим Кодексом.

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, , копій документів, відомостей, службових та фізичних осіб речей висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Оцінка доказів і їх джерел є розумовою, логічною діяльністю. Вона супроводжує кожний крок органів і осіб, які ведуть процес, по збиранню і перевірці доказів та їх джерел. Як окремий, самостійний елемент процесу доказування оцінка, чітко проявляється тоді, коли необхідно прийняти (а у випадках, передбачених законом, і письмово обґрунтувати) процесуальне рішення – проміжне, етапне (наприклад, про застосування заходу процесуального примусу, притягнення особи як обвинуваченої, визнання особи потерпілою) або підсумкове для

даної стадії, окремої особи або для всього провадження в справі (наприклад, про порушення або закриття кримінальної справи, віддання обвинуваченого до суду, засудження чи виправдання підсудного, умовно-дострокове звільнення засудженого). Оцінка доказів і їх джерел, таким чином, є необхідною передумовою для прийняття та обґрунтування майже будь-якого рішення у справі [2].

Отже, доказами є всякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці фактичні дані повинні бути:

- отриманими у ході здійснення належним суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності;
- з дотриманням процесуальної форми, визначеної законодавством
- міститись у джерелах, які зазначені у ч. 2 ст. 84 КПК України

Способами збирання доказів і їх джерел є слідчі й судові дії (допити, обшуки, огляди тощо), інші процесуальні дії (зокрема, вимога осіб і органів, які ведуть процес, пред'явити предмети й документи або провести ревізію), а також подання доказів (практично – предметів і документів) з власної ініціативи учасниками процесу, іншими громадянами, підприємствами, установами, організаціями (практично – їх керівниками)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 30. – ст. 141.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 11.01.2019 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. вид – Режим доступу: https:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

3. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України: підручник / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибгко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ: Либідь, 1999. – 536 с

4. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 20. – ст. 303.

5. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання. – К.: Алерта, 2014. – 440 с.

6. Кримінальний процес: підручник / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. – Київ: Центр учб. літ., 2013. – 544 с.

Лосенко Вікторія Сергіївна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Грищук В. Л.,
к.ю.н., начальник кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У зв'язку із істотними суспільно-політичними перетвореннями в Україні вкрай актуального значення набуло питання організація оперативно-розшукової діяльності, насамперед в діяльності національної поліції України (далі НП). Відповідно на сьогодні успішна реалізація завдань потребує формування їх злагодженої організації, в тому числі і в оперативно-розшуковій діяльності. Дана діяльність є складовою оперативно-службової діяльності НП України. Важливим етапом становлення НП України є вступ в дію 2 листопада 2015 р. Закону України «Про Національну поліцію» [1].

У нас ще в 1992 році було прийнято Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі ОРД) [2], у ст.2 якого визначено поняття такої діяльності, що являє собою «систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. У ст. 5 цього Закону надається вичерпний перелік підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» [2], зокрема це кримінальна та спеціальна поліція. Безумовно, організація діяльності у кожній країні має свою специфіку й особливості.

Дослідження статей Закону України «Про Національну поліцію» [1] надає можливість відзначити, що одразу після його прийняття «оперативно-розшукова діяльність згадувалась в ньому лише в п. 18 ст. 26 в аспекті формування інформаційних ресурсів поліцією. Можна зазначити, що впровадження та використання нових інформаційно-комунікаційних технологій є головною умовою покращення роботи щодо встановлення підозрюваного або його розшуку, а також діяльності підрозділів НП України та функціонування правоохоронної системи загалом. та орієнтуватися на моделі організації діяльності поліції, відповідні стандарти, принципи, норми, що вироблені світовою спільнотою.

Зростання злочинності вимагає постійного перегляду питання використання й вдосконалення сучасних засобів, прийомів і методів, які сприяють більш повному й швидкому виявленню, розкриттю та розслідуванню. В умовах подальшого розвитку вітчизняної правоохоронної системи, утворення нових державних інституцій, варто вивчити досвід роботи провідних держав світу, зокрема, що стосується організації діяльності НП України, що дозволило б організувати системну й ефективну правоохоронну роботу. За для організації роботи повинні бути створені мінімально необхідні повноваження, які будуть безпосередньо поєднані з договірними формами взаємовідносин із членами суспільства та контролюватись державою.

О. Ю. Салманова вивчаючи питання управлінської діяльності Національної поліції вказує, «ці обов'язки можна умовно розділити на такі дві основні групи [3, с. 29]:

1) « … обов'язки МВС, що забезпечують управлінську діяльність поліції. Такими, наприклад, є: організація роботи з підготовки та професійного навчання поліцейських; організація та здійснення відбору, підготовка та навчання кандидатів для направлення до складу національного контингенту та національного персоналу з числа поліцейських НПУ тощо» [3, с. 29].

2) «… обов'язки МВС, що позбавляють поліцію самостійності в своїй діяльності. До таких повноважень слід віднести: призначення на посаду та звільнення з посади першого заступника та заступників керівника поліції; затвердження вимог щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції тощо» [3, с. 29].

Виходячи із зазначеної позиції необхідно вказати на те, що організація присутня в двох зазначених групах, хоча дані групи між собою за реалізацією поліцією своїх повноважень, що прямо відображається на зрозумілості відповідних правових норм та зумовлює проблеми визначення місця Національної поліції як суб'єкта оперативно-розшукової діяльності та є в певній мірі незалежним. Тому необхідно визначитися з поняттям організація.

Великий тлумачний словник сучасної української мови поняття «організація» порівнює з поняттям «організаційний» і трактує, як «… пов'язаний з організацією чого-небудь. Організаційні заходи. // Який здійснює організацію чого-небудь» [4, с. 853].

Термін «організація оперативно-розшукової діяльності» є фундаментальною категорією оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД),

проте як у теорії, так і в практиці впродовж багатьох десятиліть існують різні підходи до визначення його змісту. Реалізація в Україні міжнародних стандартів та врахування досвіду провідних країн світу актуалізує питання вивчення системи організації поліцейської діяльності.

На нашу думку процес організації ОРД складається з ряду взаємопов'язаних та взаємообумовлених елементів і здійснюється з урахуванням оперативних задач та можливостей оперативних сил та засобів. Основним елементами процесу організації ОРД є: добування, збирання та узагальнення даних обстановки; оцінка оперативної обстановки і прогнозування її розвитку; прийняття рішень; планування ОРД; розстановка оперативних сил і засобів; організація взаємодії та координації; всебічне забезпечення оперативної діяльності; контроль за виконанням поставлених завдань.

Зокрема, М. Л. Грібов проводячи аналіз зазначає, що «організації діяльності оперативних підрозділів свідчить, що структура кожного з них відповідає класичним уявленням про зміст організації ОРД. Так, кожен з цих рівнів зараховує: вивчення, аналіз та оцінку оперативної обстановки (оперативно-тактичної або слідчої ситуації); планування діяльності (складання плану ОРЗ, НСРД, роботи оперативного підрозділу); розстановку сил і засобів оперативних підрозділів; організацію взаємодії; контроль» [5, с. 28].

Загалом, розглядаючи питання процесу організації ОРД, можна зазначити, що вона складається з ряду взаємопов'язаних та взаємообумовлених елементів і здійснюється з урахуванням оперативних задач та можливостей оперативних сил та засобів. Відтак, основним елементами процесу організації ОРД є: добування, збирання та узагальнення даних обстановки; оцінка оперативної обстановки і прогнозування її розвитку; прийняття рішень; планування ОРД; розстановка оперативних сил і засобів; організація взаємодії та координації; всебічне забезпечення оперативної діяльності; контроль за виконанням поставлених завдань.

В свою чергу, В. Д. Бакуменко вважає, що «після того, як в управлінському процесі було сплановано певні управлінські дії, розпочинається організація такої діяльності, що передбачає «матеріалізацію програм і планів, тобто їх закріплення за певними організаційними структурами, структурними підрозділами та персоналом і початок реалізації»» [6, с. 31].

Ефективна організація цілісної системи потребує всебічного наукового обґрунтування функцій. Оперативно-розшукова функція в організації діяльності НП України надає можливість розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді

тощо. Викладені міркування дають можливість стверджувати, що організація оперативно-розшукової діяльності НП поділяється на три етапи:

– підготовчий, який починається з моменту отримання службової інформації (завдання);

– виконавчий, що охоплює дії правоохоронців і керування ними безпосередньо під час виконання завдання;

– заключний, який здійснюється шляхом аналізу виконаних завдань і достовірністю даних.

Визначення функцій змісту будь-якого феномену є передумовою розуміння головного і визначального в діяльності національної поліції, виявлення його соціального значення.

Тому, на підставі результатів системного аналізу точок зору представників криміналістичної науки з цього питання, Д. Б. Сергєєва дійшла висновку, що «… переважна більшість науковців, не даючи визначення поняття організації, розкривають її зміст через перерахування елементів. До того ж, часто у визначення поняття організації включаються як елементи, що стосуються як розслідування в цілому, так і окремих засобів розслідування – слідчих дій» [7].

Д. Ю. В'юнник звертаючи увагу на організацію розслідування крадіжок вказує на те, що «… суттєвим недоліком подібних визначень є те, що їх автори намагаються сформулювати поняття організації розслідування універсальне щодо конкретного акта …» [8]. Відповідно бачимо певний дисонанс у підходах, що застосовуються і щодо формулювання поняття та визначення змісту організації ОРД.

На думку Я. С. Галанюк « … організація ОРД здійснюється на рік або на певний період, як правило, під час організації оперативно-службової діяльності. Метою організації ОРД є: всебічний аналіз оперативної обстановки, своєчасна підготовка розпорядчих та плануючих документів, доведення завдань до керівників … » [9, с. 19].

Як зазначає, І. І. Башта, що «… основними напрямами подальшого підвищення рівня вдосконалення організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів ОВС України у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів є налагодження активної діяльності структурних підрозділів ДБНОН і забезпечення вирішення ними завдань боротьби з вказаними злочинами шляхом якісного здійснення інформаційно-аналітичної роботи та кваліфікованої підготовки оперативних працівників БНОН» [10, с. 249].

Як бачимо організація поліцейської діяльності детально регламентована і закріплена в чинному законодавстві, доцільно адаптувати до процесу формування структури Національної поліції під час здійснення реформування органів внутрішніх справ в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.15 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL : http://zakon2. rada.gov.ua

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України редакція від 11.09.2020, підстава – 113-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text

3. Салманова О. Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України : монографія. Харків : Панов, 2016. 460 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

5. Грібов М. Л. Організація діяльності оперативних підрозділів: питання юридичного унормування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 26-31.

6. Бакуменко В. Д., Усаченко Л. М., Червякова О. В. Теоретичні засади державного управління : навч. посіб. / за заг. ред. Л. М. Усаченко. К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 174 с.

7. Сергєєва Д.Б. Щодо визначення поняття «організація» у криміналістичній науці. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2. С. 232–240.

8. В'юнник Д.Ю. Проблеми організації розслідування крадіжок автотранспортних засобів. *Теорія і практика правознавства.* 2014. Вип. 2 (6). С. 3–9.

9. Галанюк Я. С. Організація оперативно-розшукової діяльності в Державній прикордонній службі України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія: військові та технічні науки*. 2013. № 2(60). С. 18-29.

10. Башта І. І. окремі аспекти удосконалення організації оперативно-розшукової діяльності щодо виявлення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів». *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 241–251.

Лосенко Олександр Валерійович,
студент групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Грищук В. Л.,
к.ю.н., начальник кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

На сучасному етапі інституційне забезпечення характеризується повільністю, не системністю та фрагментарністю державних заходів щодо реалізації завдань системних реформ, не винятком в даному питанні і становлять питання проведення оперативними підрозділами негласних слідчих дій. Цікавою для подальших досліджень залишається низка теоретико-методологічних питань щодо особливостей інституційного механізму проведення оперативними підрозділами негласних слідчих дій. У цьому контексті одним із найважливіших чинників зміни ситуації у позитивну сторону має стати ефективне інституційне забезпечення даних дій.

Інституційне забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій розглядається в контексті інших системних реформ, які є стратегічними напрямами в діяльності визначених суб'єктів.

С. Р. Тагієв у своєму дослідженні «Генезис становлення інституту негласних (розшукових) дій» зазначає, що сам інститут з'явився досить недавно, але він має давню історію. Автор акцентує увагу на тому, що постійна загроза зовнішніх посягань, що нависала над першими державами, змушувала створювати певних методів і способів для їх завчасного виявлення та попередження. У своїх висловлюваннях висувається думка, і ми з нею погоджуємося, що ця діяльність і стала першим праобразом негласних слідчих дій. Ця діяльність виражалася у здійсненні спостереження та проведенні опитування [1, с. 296].

Інноваційність стратегічних рішень та їх адекватність суспільним потребам є необхідністю, яка вказує на іншу проблему інституційного забезпечення спрямовану на своєчасне виявлення, припинення злочинів та викриття причин і умов спрямовану проти національної і громадської безпеки, підривну та терористичну діяльність.

Такий підхід до цієї проблеми спирається на тезу, що оперативно-розшукові підрозділи можуть вживати необхідних оперативно-розшукових заходів.

Слід зазначити, що для належного застосування негласних слідчих дій та інших превентивних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та проти тероризму і підривної діяльності, мають існувати ефективні парламентські й судові контрольні процедури. Наразі в Україні вони є малоефективними і не дозволяють якісно забезпечувати захист порушених прав.

Виходячи із потреб кожного громадянина, можна вважати, що метою належного дотримання прав і свобод людини під час оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування та ефективного виконання доручень слідчих щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних дій відповідними оперативними підрозділами у конкретному кримінальному провадженні, на думку М. В. Стащак. та О. Г. Рибак необхідно «більш уважно та ретельно планувати взаємодію [2, с. 98]. Планування спільних дій дозволяє вирішувати такі організаційні завдання: підвищувати мобільність та оперативність підрозділів; ефективно використовувати наявні сили та засоби; виділяти із поставлених завдань головні; продовжувати спільні дії; контролювати виконання намічених дій [2, с. 98].

Детальне і послідовне виконання положень, які для юридичного загалу не є новими, було здійснено виключно з однією метою: продемонструвати, що оцінка доказового матеріалу, отриманого в результаті НСРД, вимагає ознайомлення не лише із протоколами, а й із правовою підставою проведення відповідної дії – ухвалою слідчого судді. Показово, що такого висновку дійшли й судді вищих судових інстанцій, відзначаючи, що «під час проведення НСРД тимчасово обмежуються конституційні права і свободи, тому суд повинен ретельно перевіряти, чи були дотримані на досудовому слідстві вимоги статей 246-248 КПК щодо порядку збирання доказів, зокрема наявність підстави, ухвали слідчого судді про задоволення клопотання на проведення певного виду НСРД. Крім того, слід впевнитися, що процесуальна дія проведене в період не порушуючи строки, що передбачені в ст. 249 КПК [3, с. 104–105].

Головною проблемою інституційного забезпечення НСРД є та, що більшість їх не має чітко встановленої процесуальним законом

процедури. Співробітники оперативних підрозділів (ОВС, СБУ, органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, державної пенітенціарної служби, державної прикордонної служби, державної митної служби) не мають права здійснювати НСРД у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора, а лише за дорученням слідчого, який здійснює досудове розслідування. З огляду на замаскований характер протиправної діяльності слідчому при порушенні справи за офіційними матеріалами на початковому етапі розслідування доводиться зіткатись із ситуацією, коли невідомо, який саме злочин скоєно, неясний його механізм, коло учасників, а вихідні дані не дозволяють висунути чітку конкретну версію. Крім, того коло фактів, що стали відомими слідчому, є вужчим за інформацію, яку отримав оперативний працівник, оскільки можливості збору її останніми є ширшим як за джерелами, так і за формою. Відсутній чіткий розподіл повноважень і відповідальності.

Застосування негласних слідчих дій має здійснюватися під судовим контролем, що включає в себе надання дозволу слідчим суддею на їх проведення та здійснення контролю над їх виконанням шляхом розгляду відповідних скарг заінтересованих осіб [4].

На погляд Ю. М. Мирошниченко, у цьому питанні слід погодитися з професором С. А. Шейфером, на думку якого … «фактичні дані, як підстави проведення слідчих дій, повинні мати форму доказів. Дані ж оперативно-розшукового характеру через конфіденційність джерела перевірці не піддаються і тому допускають можливість різного їх тлумачення, через що у відриві від доказів підставами служити не можуть. Але вони можуть підкріпити наявні докази й, у всякому разі, не повинні суперечити їм, маючи факультативне значення у встановленні підстав проведення слідчих дій» [5, с. 120].

За свідченням фахівців, зокрема в праці М. В. Корнієнко, В.М. Тертишник «Доктринальні проблеми інституту негласних слідчих (розшукових) дій», гарантією дотримання порядку ухвалення щодо проведення НСРД та їх здійснення є прокурорський нагляд. Згідно із позиціями окремих науковців, розширення повноважень прокуратури у цій сфері сприяє зміцненню законності та неухильному додержанню конституційних гарантій прав і свобод людини [6, с. 64].

Можна погодитися з Б. Є. Лук'янчиковим та Є. Д. Лук'янчиковим, які вважають, що визнання процесуальної природи НСРД та

подальша їх систематизація за науково-обґрунтованими підставами сприятиме одностайному їх розумінню, відмежуванню від оперативно-розшукових заходів та застосуванню в практиці розслідування тяжких злочинів, що вчиняються з використанням замаскованих і прихованих способів, у тому числі й організованими злочинними групами та організаціями [7, с. 157].

Вжиття державою заходів щодо здійснення розшукової діяльності чи розслідування злочинів шляхом вчинення негласних слідчих дій стосується зазначених конституційних гарантій. При цьому виникає питання про наявність певних підстав для обмеження права на приватне життя та існування якихось додаткових підстав, що припускаються, для такого втручання з мотивів публічного інтересу. Право особи вимагати вилучення персональних даних із досьє державних органів. Згідно із ч. 4 ст. 32 Конституції України кожному гарантується вимагати вилучення будь-якої інформації про себе. Тут мається на увазі будь-яка інформація чи відомості про особу, яка, на її думку, заподіює їй матеріальну чи моральну шкоду, або може заподіяти їй шкоду в майбутньому. Прикладом цього може слугувати ситуація із перевіркою конституційності щодо можливості використання поліцією персональних даних про особу, що містяться у формулі ДНК особи [8].

С. С. Терещук підтримує ідею поділу підстав проведення процесуальних дій, у тому числі НСРД, на три групи: а) матеріально-правові – факт вчинення злочину відповідного ступеню тяжкості; б) процесуальні – наявність рішення відповідного суб'єкта кримінального провадження у формі процесуального документа; в) фактичні – відомості, які потребують перевірки для підтвердження або спростування інформації про вчинене кримінальне правопорушення або про особу, яка вчинила чи готується до вчинення злочину, а також відомості про осіб, які переховуються від органів розслідування [9].

Отже, інституційне забезпечення проведення оперативними підрозділами негласних слідчих (розшукових дій) це діяльність, яка здійснюється у формі проведення оперативно-розшукових заходів, під якими розуміють систему узгоджених дій уповноважених на те суб'єктів, що здійснюється переважно у негласній формі за допомогою оперативних сил, методів і засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тагієв С. Р. Генезис становлення інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 2. С. 295 – 303.

2. Стащак. М. В., Рибак О. Г. Дотримання прав і свобод людини під час оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування. *Вісник ХНУВС*. 2013. № 4 (63).С. 94–101.

3. Стефанів Н. Окремі питання врахування практики Європейського Суду з прав людини при оцінці судом доказів, здобутих у результаті негласних слідчих дій. *Слово національної школи суддів України*. 2015. № 1. С. 103–108

4. Steve Peers, Tamara Harvey, Jeff Kenner and Angela Ward (ed.). The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary. Oxford: Hart Publishing, 2014.

5 Мирошниченко Ю. М. Негласні слідчі (розшукові) дії: підстави проведення. *Правова позиція*. 2019. № 2 (23). С. 117-121.

6. Корнієнко М.В., Тертишник В.М. Доктринальні проблеми інституту негласних слідчих (розшукових дій). *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права»*. 2016. № 4. С. 62-68.

7. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Становлення інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Криминалистика и судебная експертиза : міжвідом. наук.-метод. зб.* К., 2015. С. 147-160.

8. Поліція не має права брати зразки ДНК у всіх підряд – омбудсман URL : https://humanrights.org.ua/material/policija_ne_maje_prava_brati_zrazki_dnk_u_vsih_pidrjad__ombudsmen (дата звернення 01.09.2020).

9. Терещук С.С. Система негласних слідчих (розшукових) дій та процесуальні підстави їх проведення. *Право і безпека*. 2017. № 3 (66). С. 81-92.

Махньова Катерина Василівна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Федчишина В. В.,
д.ю.н., професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ОДИН ІЗ ДОКАЗІВ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Процес доказування є важливим етапом при розслідуванні кримінальних проваджень економічного спрямування. Він поділяється на збирання, оцінку та закріплення доказів, їх фактичне використання з метою встановлення винних осіб та притягнення їх до відповідальності. Висновок експерта є джерелом доказів та містить фактичні дані, які встановлюються експертом в процесі дослідження матеріалів кримінального провадження. При цьому механізм призначення експертизи у провадженні, її проведення та закріплення результатів, потребує налагодженої взаємодії.

Роботи вітчизняних і зарубіжних вчених Т. В. Аверьянової, Р. С. Бєлкіна, А. Й. Вінберга, В. Г. Гончаренка, А. В. Іщенка, Є. П. Іщенка, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченка, Н. Т. Малаховської, О. Р. Россинської, М. Я. Сегая, М. В. Салтевського, Е. Б. Сімакової-Єфремян, В. В.Тіщенка, В.В. Федчишиної, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковского та інших визначили закономірності формування і розвитку висновку судового експерта, розкрили структуру, вчення, об’єкти дослідження та багато іншого.

Враховуючи окремі прогалини та неточності понятійного апарату, прогресивні новації процесуального законодавства в Україні дають можливість застосування учасниками кримінального провадження спеціальних економічних знань для забезпечення повноти доказів у кримінальному провадженні, - пише В. Федчишина [1, с.100].

З метою ефективної протидії економічній злочинності в даний час необхідний активний розвиток інституту використання спеціальних економічних знань в судочинстві, де основною процесуальною

формою їх застосування є висновок експерта. Використання спеціальних економічних знань в процесі виявлення та розслідування злочинів відіграє важливу роль у встановленні ознак об'єктивної сторони економічних злочинів. В зв'язку з цим особливого значення набуває науково-методичне забезпечення процесу призначення та проведення економічних експертиз.

Слід зазначити, що розслідування економічних злочинів ускладнюється рядом причин: 1) висока латентність; 2) поява якісно нових способів вчинення злочинів; 3)впровадження нових видів технологій в злочинну сферу, вироблене організованими злочинними групами; 4) наявність прогалин в законодавстві.

Злочини в економічній сфері відрізняються від інших своєю специфікою в доведенні таких злочинів. Переважно протиправні дії відбуваються в процесі господарської, банківської та іншої економічної діяльності, що зумовлює наявність тонкої грані з цивільно-правовими відносинами, в зв'язку з чим досить непросто довести злочинний умисел і відмежувати його від невиконання зобов'язань по цивільним договором. Істотну роль у встановленні обставин скоєння злочинів зазначеної категорії грають документи, які виступають основним джерелом значущої інформації.

Злочини, як правило, відбуваються під виглядом договірних відносин або в процесі будь-якої діяльності, супроводжуються великою кількістю угод і фінансових операцій, які, відповідно до чинного законодавства, підлягають документуванню, тому злочинні дії так або інакше знаходять своє відображення в різних документах. Саме правильний аналіз і дослідження бухгалтерських та фінансових документів дозволяють встановити спосіб вчинення злочину, осіб причетних до скоєння злочину, характер і розмір заподіяної шкоди, обставини, що сприяли вчиненню злочину, і т. д.

Тому при розкритті економічних злочинів необхідно долучати експертів які володіють спеціальними знаннями в бухгалтерській, економічній та фінансовій сферах.

Економічні дослідження виконуються за такими напрямками: 1) дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; 2) дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій; 3) дослідження документів фінансово-кредитних операцій.

Одним з найбільш поширених видів судово-економічних експертиз є дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності. В результаті вивчення матеріалів правозастосовної практики у справах про злочини в сфері економічної діяльності можна зробити висновок, що призначення і проведення даного виду експертиз пов'язано з низкою труднощів, які, перш за все, викликані відсутністю у слідчих достатніх знань про сучасні можливості окремих видів економічних експертиз, уявлень про терміни бухгалтерського та податкового обліків, про відмітні ознаки судово-бухгалтерської експертизи, що дозволяють розмежувати її від суміжних експертиз, ревізії, документальної та іншої перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємницької діяльності.

Експертизи призначаються, правоохоронними органами та судом в результаті виникнення суперечок, коли вирішуються питання економічних правовідносин. Ціллю судово-економічної експертизи є дослідження дійсного фінансового становища підприємства, виявлення помилок або підроблення документації, встановлення порушень при веденні бухгалтерського і податкового обліку, а також попередження правопорушень у господарській діяльності організацій.

Проведення експертизи має відбуватися відповідно до законодавства, яке регулює судово-експертну діяльність, та не повинно порушувати прав учасників процесу, так як докази, отримані з порушенням закону, не мають юридичної сили і не можуть бути покладені в основу обвинувачення. Висновок експерта, так само як і будь-який інший доказ, не має заздалегідь встановленої сили і має оцінюватися в сукупності з іншими доказами.

Висновки експерта повинні бути належним чином аргументовані, що дає процесуальну гарантію їх обґрунтованості, а це, в свою чергу, гарантує їх достовірність. Доказове значення мають категоричні висновки (позитивні або негативні), що не допускають різних тлумачень і виразно підтверджують або заперечують ті чи інші факти. Але і категоричні висновки експерта підлягають такій же всебічної перевірки, оцінці їх обґрунтованості та достовірності, як і будь-які інші докази.

Для підготовки документів до судової експертизи потрібно визначити об'єкт дослідження, підготувати та зібрати необхідні для проведення експертизи відомості.

Отже, загальним для всіх видів судових експертиз, що призначаються при розслідуванні економічних злочинів є те, що матеріали, що передаються на експертизу, повинні бути якісними і повними, їх фіксація повинна відповідати законодавству. Такі вимоги важливі, оскільки експерт дає висновок, спираючись на матеріали, зібрані і представлені органом, який складає і призначає експертизу. Саме тому значущість етапу підготовки судової експертизи є дуже важливим. Адже, як показує практика, досить багато помилок допускається при підготовці судової експертизи, що впливає на її результат.

Таким чином, підготовка до судово-економічної експертизи в кримінальних справах щодо економічних злочинів є важливою і відповідальною стадією при її призначенні. Кожному етапі експертизи повинен відповідати свій ряд дій, які повинні вчинити органи досудового розслідування або суд. Даним органам необхідно в межах своєї компетенції розуміти значущість процесу підготовки до призначення судової експертизи і знати, які дії здійснювати при тому чи іншому вигляді експертиз. Своєчасність призначення і послідовність підготовки експертизи у кримінальних справах щодо економічних злочинів забезпечує оперативність і повноту всього розслідування у даній категорії справ.

Експертові надаються: документ про призначення експертизи, об'єкти, зразки для порівняльного дослідження і, за клопотанням експерта, - матеріали справи (протоколи оглядів з додатками, протоколи вилучення речових доказів тощо).

Обов'язковою умовою здійснення судово-експертної діяльності судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих установах, є наявність свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта, видане Міністерством юстиції України на підставі рішення Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України, яким надається право на проведення конкретних видів експертиз.

У письмових висновках експерта, крім даних, передбачених чинним законодавством, обов'язково вказується номер, дата видачі та строк дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта.

Судовий експерт здійснює судово-експертну діяльність тільки з тих видів судових експертиз та експертних спеціальностей, що зазначені у свідоцтві про присвоєння кваліфікації судового експерта.

Спеціальні знання можуть використовуватися як в процесуальних формах, коли результати їх застосування мають доказове значення, так і в не процесуальних формах. До процесуальних форм використання спеціальних економічних знань можна віднести: висновок експерта, показання експерта, висновок і свідчення спеціаліста. До не процесуальних форм відноситься: ревізія, аудит,акти економічних досліджень.

Головна особливість судової експертизи від висновку спеціаліста полягає в тому що, в рамках останнього надається тільки інформація довідкового характеру (теоретичний аналіз, тлумачення) тоді як висновок судового експерта є дослідженням, що містить опис експертної технології з обґрунтуванням отриманих результатів.

Особливості економічних експертиз можуть бути розглянуті з урахуванням двох складових: суб'єктивної та об'єктивної компетенції, причому об'єктивну компетенцію передбачається розглядати в рамках трьох підходів: 1) економіко-прикладний підхід: економічні галузеві знання (угруповання за загальним інструментарієм галузевих знань), а саме: бухгалтерський облік, фінансовий облік, податковий облік, бюджетний облік, економіка і управління виробництвом, аналіз господарської діяльності; 2) теоретичний підхід сюди можна віднести теоретичні основи судової експертології і криміналістики; 3) процесуальний підхід тобто коло повноважень які визначені процесуальним кодексом, нормативні акти експертної установи.

Під час розслідування кримінальних проваджень відносно економічних злочинів висновок експерта відіграє важливу роль в якості доказу з метою притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за економічні правопорушення.

На думку В. Федчишиної, враховуючи природу висновку експерта як джерела доказів, оскільки висновки експерта в багатьох випадках відіграють суттєву роль у кримінальному провадженні, слідчий, прокурор, суддя повинні з особливою ретельністю оцінювати експертний висновок із врахуванням всіх особливостей у категоричній і умовно-категоричній формі з позицій його відносності, допустимості і достовірності. І хоча багато науковців вважають, що умовно-категоричний висновок судового експерта-економіста не може використовуватися в процесі доказування, тільки за таких умов цей висновок може розглядатися як достовірний [1, с.104].

Важливо у призначенні та проведенні експертизи дотриматись правильного механізму призначення експертизи (встановлення необхідності проведення експертизи; підготовка клопотання про проведення експертизи та матеріалів, якими воно обґрунтовується; направлення ухвали суду та матеріалів кримінального провадження експерту).

Саме зазначений механізм призначення експертизи допоможе в отриманні обґрунтованого висновку експерта в якості відповідей на питання, які виникли в результаті розслідування кримінального провадження. Головна перевага експертизи полягає в тому, що це офіційний документ доказового значення. Він може використовуватися в суді, а також в процесі проведення досудового слідства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федчишина В. В. Категоричний і умовно-категоричний характер висновку експерта-економіста як доказ у кримінальному провадженні: окремі наукові і практичні аспекти / В. В. Федчишина // Eurasian Academic Research Journal. – 2018. – №3 (21). – С. 100–105.

Медведчук Вікторія Анатоліївна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Параниця Сергій Павлович,
к.ю.н., доцент, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗА І ПРОТИ

Конституція України, зокрема стаття 3, передбачає що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Відтак, держава зобов'язана захищати права особи, що є соціальною цінністю, зокрема право на невтручання у приватне життя.

Предметом дослідження численних наукових робіт є гарантії дотримання конституційних прав і свобод. Зокрема, питанню, що розглядається приділяли увагу такі науковці як: О. В. Бочковий, О. В. Войтов, С. Г. Герасименко, І. В. Гловюк, Т. Г. Ільєва, Д. П. Кисленко, Т. С. Соколан, А. Р. Туманянц, Л. В. Черечукіна, О. Л. Чорнобай, М. В. Чорноусько, В. І. Чорнобук, М. Г. Шавкун, Л. В. Шала, О. Г. Шило, С. В. Шмалень та ін. Але, варто розуміти, що система гарантій може диференціюватися, в залежності від галузі права та виду правовідносин. Відтак, під кримінальними процесуальними гарантіями розуміються передбачені кримінальним процесуальним законом умови, засоби і способи щодо забезпечення прав учасників кримінального процесу та їх реалізації, захисту їхніх законних інтересів, а також здійснення правосуддя та виконання завдань кримінального провадження [2, с. 105].

Отже, судовий контроль є однією з гарантій дотримання прав і свобод людини та засобом забезпечення законності під час кримінального провадження. Водночас, судовий контроль є окремою ланкою діяльності суду на стадії досудового розслідування. Як зазначає Я. О. Леон, сутність цього інституту полягає у контролі за додержанням прав і свобод людини під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення інших процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень. Окрім цього, судовий контроль створює

належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування [3, с. 128].

Судовий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю, як складова частина судового контролю у кримінальному судочинстві загалом, являє собою самостійну процесуальну діяльність суду, покликану сприяти реалізації інституту судового захисту прав і свобод особи, залученої до оперативно - розшукової діяльності. Судовому контролю у сфері оперативно-розшукової діяльності, що відповідає нормам міжнародного права в галузі прав людини і громадянина, відводиться провідне місце, оскільки він має низку переваг над прокурорським наглядом і відомчим контролем, що полягають у тім, що статус судді і суду та їхні функції не пов'язані з якістю оперативно - розшукової діяльності, не припускають відповідальності судді і суду за виявлення та розкриття злочинів. Судова влада відокремлена від виконавчої влади, а судова процедура надання судового дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, що обмежують конституційні права та свободи людини і громадянина, з її елементами змагальності, спроможна більш ефективно їх забезпечувати [5, с. 238].

Попри ускладнення, що виникають під час реалізації функції судового контролю за проведенням негласних слідчих дій, значення такого інституту надзвичайно важливе. Судді досудового слідства працюють за єдиними правилами й стандартами кримінального процесу, зокрема враховуючи пріоритет захисту прав людини під час санкціонування негласної діяльності правоохоронних органів, що пов'язана з обмеженням приватних прав людини під час кримінального переслідування. Крім того, провідною ідеєю функціонування інституту слідчого судді є його незалежність, адже, на противагу прокуророві, який представляє інтереси суспільства, слідчий суддя під час розслідування є нейтральним суб'єктом, головна мета якого – встановити істину та неупереджено дослідити докази [4, с.95].

Зміст судового контролю фактично полягає у перевірці відповідної інформації за клопотанням слідчого чи прокурора, а також перевірці наявності всіх необхідних умов та підстав перед прийняттям рішення слідчим суддею. По суті це такий собі «check-list», у разі виконання всіх вимог якого слідчий суддя може винести ухвалу про задоволення клопотання щодо надання дозволу на проведення негласних слідчих розшукових дій (далі - НДСР) чи інше рішення (наприклад, ухвалу про продовження строку дії проведення НСРД, ухвалу про надання дозволу на використання результатів НСРД в іншому кримінальному провадженні тощо).

Судовий контроль за характером його здійснення є періодичним і реалізується тільки у виняткових випадках, коли потрібно вирішити

питання щодо надання дозволу на проведення НСДР, тому можна дійти висновку, що судовий контроль є непостійним за своїм характером інструментарієм забезпечення законності розслідування, на відміну від прокурорського нагляду, який за своєю природою є всеосяжним, безперервним і оперативним, що дозволяє процесуальному керівнику більш ефективно та швидко реагувати на порушення законодавства під час досудового розслідування правопорушень.

У контексті розгляду тимчасового характеру проведення НС(Р)Д – доцільно зазначити, що КПК диференціює початковий та максимальний строк проведення окремих НС(Р)Д залежно від суб'єкта, який їх санкціонує. Звертаючись до правових позицій ЄСПЛ з цього аспекту, відзначимо, що на його думку, надання правової органам виконавчої влади у вигляді необмежених повноважень було б несумісним з принципом верховенства права. Отже, закон має з достатньою чіткістю визначати межі такої диференціації, наданої компетентним органам, і порядок її здійснення, з урахуванням законної мети даного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання. У тому разі ж, коли закон не містить вказівки, зокрема, і щодо строків обмеження прав особи, ЄСПЛ констатує неналежну «якість» подібних правових положень.

У порівнянні, прокурорський нагляд є ширшим за своїми повноваженнями, оскільки процесуальний керівник наглядає за перебігом досудового розслідування загалом та за кожною дією слідчого зокрема, проте, слідчий суддя, у свою чергу, здійснює контроль за окремими діями слідчого, перелік яких встановлено у КПК України. Хоча, судовий контроль має епізодичний характер, проте його роль дуже важлива, адже він належить до того різновиду інструментів забезпечення законності розслідування кримінальних правопорушень, який доповнює, підсилює наглядову діяльність процесуального керівника.

Вивчення практики здійснення судового контролю за проведенням негласних слідчих дій, а також наукових джерел з окресленої проблематики дало змогу визначити деякі з ключових проблем, серед яких: невиокремлення слідчого судді як автономного елементу судової ланки та поєднання контрольних функцій з іншими напрямами судової діяльності, що призводить до надмірного навантаження на суддів, недотримання строків розгляду клопотань тощо. До слова, прикладом позитивного досвіду вдосконалення цієї проблеми є Республіка Молдова, судову систему якої було доповнено суддею з кримінального переслідування, що є автономним елементом, не залежним від інших правоохоронних органів і судових інстанцій); відсутність відповідної підготовки слідчих–

суддів, а також чітко установлених вимог для призначення на виконання таких функцій, які є вкрай необхідними, з огляду на високий ступінь відповідальності слідчого судді як гаранта дотримання прав і свобод людини. У низці країн вимоги до кандидатів на посаду слідчого судді та їх попередня підготовка передбачені спеціальними нормативно-правовими актами. Тому, на думку С. М. Князєва, є доцільним нормативне закріплення окремого суб'єкта – слідчий суддя [4, с. 95].

Отже, на нашу думку, існує об'єктивна потреба в подальшому теоретичному опрацюванні, вдосконаленні та детальному законодавчому регулюванні контрольних повноважень суду, які б мали забезпечувати недопущення свавільного та безконтрольного проникнення до сфери приватного життя громадян. Інститут судового контролю повинен створювати належні умови для реалізації засади невтручання у приватне життя. Ухвалюючи рішення, слідчий суддя має застосовувати принцип пропорційності, а також брати до уваги та оцінювати можливість досягнення завдань кримінального провадження без втручання у приватне життя особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 січ. 2020р. К.: Паливода А. В., 2020. С. 72.

2. Удовенко Ж. В. Гарантії невтручання в особисте і сімейне життя під час здійснення кримінального провадження. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 1. С. 104-110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2017_1_19 (дата звернення: 07. 10.2020).

3. Леон Я. О. Судовий контроль під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Visegrad Jourmalon Human Rights*. 2017. № 2/1. 128-132 с.

4. Князєв С. М. Судовий контроль за здійсненням негласної діяльності: міжнародний досвід. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2019. № 1 (17). с. 90-98 URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/ 123456789/15102 (дата звернення: 07.10.2020).

5. Аброськін В. В., Албул С. В., Єгоров С. О. та ін. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2020. 400 с.

Пастушок Анжела Олександрівна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Башта Іван Іванович,
к.ю.н., професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІСНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ХАБАРНИЦТВА

На сьогоднішній день, якби прикро це не звучало ядром корупційної злочинності становить хабарництво. Даний термін буде постійно використовуватися в даній магістерській роботі, у зв'язку з чим необхідне його роз'яснення. У теорії кримінального права існує точка зору (і її підтримує більшість дослідників), що під хабарництвом мається на увазі правове поняття, яке охоплює два самостійних склади посадових злочинів проти державної влади, інтересів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування – одержання хабара та давання хабара.

При цьому деякими вченими підкреслюється, що хабарництво, як соціальне явище, є найбільш об'єктивним показником корумпованості суспільства і у всіх країнах розглядається як серйозний злочин. В Україні статистичні дані про хабарництво традиційно входять до основних характеристик стану злочинності. Однак така точка зору була підтримана не всіма, деякі вчені дотримувалися тієї позиції, що хабарництвом слід вважати лише отримання хабара. Деякі вчені під хабарництвом розуміли єдиний злочин, який об'єднує отримання і давання хабара. «Найбільш правильним буде, – писав М.Д. Дурманов, – розглядати отримання і давання хабара не як два самостійних злочини, а як один складний злочин» [1, с. 23].

А.Н. Трайнін відносив давання хабара і посередництво в хабарництві до особливих форм співучасті в отриманні посадовою особою хабара [2, с. 249]. Такої ж думки дотримувався М.П. Кучерявий, вважаючи отримання хабара, давання хабара і посередництво в хабарництві особливою формою здійснення одного і того ж злочину [3, с. 41]. Інші автори підходили до даного питання диференційовано. Зокрема, слід відзначити точку зору Б.В. Здравомислова, який вкладав у поняття

«хабарництво» вузький і широкий зміст. У вузькому сенсі до нього відноситься одержання хабара, в широкому – три склади злочину: одержання хабара, давання хабара і посередництво в хабарництві [4, с. 124].

Ми вважаємо що, слід дотримуватися загальноприйнятої точки зору стосовно даного питання, оскільки, хоча між отриманням та даванням хабара й існує тісний зв'язок, вони є самостійними злочинами, оскільки мають по відношенню один до одного особливі, притаманні лише їм ознаки. Зокрема, відзначимо один лише факт відмінності за суб'єктом злочину, який є настільки істотним, що не дозволяє розглядати зазначені явища як єдиний злочин. Це знаходить підтвердження в чинному кримінальному законі, який передбачає відповідальність за такі посягання в окремих нормах, вважаючи їх, тим самим, самостійними злочинами. Даний висновок підтверджується і аналізом колишнього радянського та українського кримінального законодавства, а також зарубіжного законодавства, де поняття «хабарництво» завжди використовувалося як збірний термін. Зазначимо, що в чинному кримінальному законодавці замість терміна «хабар» застосовується його синонім – термін «неправомірна вигода».

Протягом останніх років в Україні спостерігається стійке зростання рівня хабарництва, проте встановити точну фактичну картину рівня поширеності корупційних посадових зловживань у формі хабарництва досить складно, оскільки їх латентність є дуже високою, і посадову злочинність традиційно відносять до розряду високолатентних. Проте необхідність такого аналізу, безперечно, обумовлена особливою соціальною небезпекою даного виду злочинів. За твердженням деяких вчених, більше 70 % усіх державних службовців середніх та вищих щаблів є реальними хабарниками. Здебільшого, корупція є сигналом у відповідь на невиправдані, неефективні регулятивні дії держави. Основна небезпека, однак, полягає в тому, що процес розвитку корупції може перекреслити всі позитивні досягнення у сфері соціально-економічних перетворень [5, с. 5]. Корупція завжди збільшується, коли країна знаходиться в стадії модернізації. Звідси випливає, що, по-перше, зменшити або обмежити корупцію можна лише за одночасного вирішення проблем, які її породжують, і, по-друге, вирішення цих проблем сприятиме протидії корупції з усією рішучістю та у всіх напрямках.

Сьогодні ми дуже часто можемо спостерігати процес «зрощування» державної влади та бізнесу, причому він не завжди носить легітимний характер. «Тіньова економіка», за оцінками економістів, щороку витрачає близько 1 млрд. доларів США на підкуп чиновників.

Згідно неофіційних даних кожне сьоме злочинне угруповання для досягнення своїх задумів використовує підкуп чиновників. Оскільки надмірно жорсткі правила створюються з метою отримання прибутків конкретними зацікавленими групами, а не на благо суспільства в цілому, наявність тіньового сектора в економіці є результатом нездатності інституту державної влади захистити і забезпечити ефективну роботу ринкової економіки [6].

Про актуальність вирішення спірних питань при кваліфікації одержання хабара свідчить і те, що, на думку вчених-правознавців, для усунення причин, які сприяють поширенню хабарництва, необхідне визначення не лише меж повноважень посадових осіб, а й однозначне розуміння законів, які регламентують дані межі та відповідальність за їх порушення, що унеможливлює різне їх тлумачення.

Однак, аналіз українського законодавства, зокрема кримінального, свідчить, що, з одного боку, закони нерідко формулюються досить розпливчасто, що дозволяє посадовим особам довільно, на свій розсуд не лише тлумачити, але й застосовувати їх. А з іншого – кримінальна відповідальність, передбачена за посадові злочини (розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг») мінімізована за допомогою часто казуїстичного визначення складів ряду посадових злочинів або наявності різночитань при тлумаченні цих норм. В результаті відповідні статті Особливої частини КК України або не застосовуються, або їх довільне тлумачення призводить до того, що суд у більшості випадків не призначає реального покарання. При цьому суди у вироках часто не наводять мотивів умовного засудження та не зазначають, які обставини враховуються у якості виняткових при призначенні більш м'якого покарання, ніж це передбачено законом. Лише в незначній кількості справ про хабарництво (3,8%) суди обговорювали питання і застосовували в якості додаткового покарання на підставі ст. 47 КК України позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Цікаві статистичні дані щодо хабарництва наводить Генеральна прокуратура України. Так, ГПУ звітує, що за 2019 відомство зареєструвало 644 виробництва в підозрі на неправомірну вигоду і прокурори вручили 254 підозри, ще 451 справа «в роботі», а 278 виробництв закрили [7]. Значний розрив між кількістю виявлених осіб, які вчинили хабарництво, та кількістю осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за хабарництво, свідчив про неефективний підхід при

застосуванні норм кримінального законодавства, безсистемну протидію правоохоронних органів щодо корупції.

Сьогодні наше українське законодавство та інші правові норми, спрямовані на боротьбу з хабарництвом, є малоефективними у порівнянні з кримінально-правовими засобами. Необхідно зазначити, що кримінально-правові засоби дуже обмежені, що знижує можливості їх застосування в боротьбі з хабарництвом. Тому питання про вдосконалення законодавства, спрямованого на боротьбу з хабарництвом, а тим більше кримінально-правового законодавства, було й залишається дуже важливим.

З вище викладеного можна зробити висновок, що наша держава переживає період найсильніших економічних і соціальних перетворень, тому особливо гостро відчуваються прогалини в чинному законодавстві. У зв'язку з цим, для більш глибокого вивчення норм про хабарництво, необхідно вивчити та проаналізувати досвід, напрацьований правознавцями минулого, що дозволить простежити етапи формування і розвитку норм, які встановлювали відповідальність за хабарництво, усвідомити, як модернізувалося дане поняття з плином часу, і розглянути, яким чином змінювалися підходи до призначення покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дурманов М. Д. Уголовная ответственность за взяточничество по действующему советскому законодательству. *Проблемы социалистического права*. Сб. 2., 1937. 173 с.

2. Трайнин А. М. Уголовное право. Часть Особенная. *Юридическое издательство Н.К.Ю.*, РСФСР. М., 1927. 453 с.

3. Кучерявый Н. П. Ответственность за взяточничество по советскому уголовному праву. М., 1957. 188 с.

4. Здравомыслов Б. В. Должностные преступления. Понятие и квалификация. М., 1975. 168 с.

5. Гиблое М. Взятка – норма нашей жизни. *Аргументы и факты*, 1994. № 48. С. 2 – 8.

6. Loayza N. The Economics of the Information Sector. A simple model and some empirical evidence from Latin America. *The World Bank Policy Research Working Paper Series*, 1997.

7. Українська корупція в цифрах: $5 млн. для хабара – не межа. Рейтинг хабарництва. *URL:* https://ua-news.liga.net/politics/articles/ukrainska-koruptsiya-v-tsifrah-5-mln-dlya-habara---ne-meja-reyting-habarnitstva (дата звернення: 19.02.2020)

Пасько Катерина Іванівна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Чмелюк Василь Васильович,
к.ю.н., начальник факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції

ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Сьогодні спостерігається значне збільшення кількості правопорушень, пов'язаних із незаконним виготовленням, зберіганням, реалізацією та переміщенням через митний кордон України підакцизних товарів: алкогольних напоїв, паливно-мастильних матеріалів, тютюнових виробів тощо. Загалом це також підтверджується обсягом вилучених товарів цієї групи від незаконного обігу як усередині країни, так і під час спроб їх незаконного ввезення / вивезення з країни. Слід зазначити, що такі правопорушення є наслідком недонадходження грошових сум у Державному бюджеті України.

Більше того, незаконний обіг таких товарів у певних випадках призводить до погіршення ситуації в різних регіонах країни, що є наслідком диференціації соціально-демографічних, історичних та економічних характеристик району. Часті прорахунки в кримінальній та адміністративній політиці у сфері економічної діяльності, а також недосконаліть та відсутність ефективного національного законодавства можуть призвести до значного послаблення або припинення необхідного правового регулювання та державного контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів. Водночас особливу стурбованість викликає відсутність продуктивних правових механізмів захисту прав інтелектуальної власності як вітчизняних, так і іноземних виробників підакцизних товарів, що негативно впливає на інвестиційну привабливість країни та її імідж на міжнародному ринку.

Злочини у сфері господарської діяльності характеризуються тим, що їх кількість у 2010 р. – 8601, 2011 р. – 10246 (+19%), 2013 р. – 11104 (+8% відносно 2011 року), 2014 р. – 8418 (–24% відносно 2013 року), 2015 р. – 7631 злочин; привласнення, розтрати майна шляхом

зловживання службовим становищем: 2010 р. – 8240, 2011 р. – 7977 (–3%), 2013 р. –13193 (+65% відносно 2011 року), 2014 р. – 10397 (–21% відносно 2013 року), 2015 р. – 10211 злочинів [1].

На XXVIII сесії Всесвітньої організації охорони здоров'я (надалі – ВООЗ) у 1975 році алкоголь було визнано наркотичною і токсичною речовиною, вживання якої викликає більше, ніж 60 різних порушень [2, с. 340].

Зокрема у середньому, злочини, передбачені ст. 204 КК України серед злочинів господарської діяльності складають 12%.

Головними причинами поширення незаконного обігу підакцизних товарів в Україні слід віднести наступні. Перш за все, це недослідженість вітчизняними правоохоронними органами структурної тіньової економіки, що є важливим напрямом еволюції злочинів у сфері економічної діяльності. Крім того, наявна статистика поки ще не дозволяють дати реальну оцінку кількісних та якісних показників злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів. Цьому заважають такі перешкоди: недосконала робота правоохоронних органів щодо виявлення, документування та розслідування цього виду злочинів; відсутність відповідних механізмів, сил та методів для розкриття цих злочинів та встановлення винних. Також значною перешкодою для статистичного обліку незаконного обігу підакцизних товарів в Україні постає латентність.

Сучасний стан адміністрування акцизного податку в Україні, рівень тінізації ринку підакцизних товарів свідчить про необхідність запровадження інноваційних інструментів контролю їх виробництва та обігу. Існуюча практика адміністрування та контролю не забезпечує реалізацію фіскального та регулюючого потенціалу специфічних акцизів, особливо в частині оподаткування алкогольних напоїв та нафтопродуктів. Зазначимо, що поширення автоматизованих систем контролю за обігом підакцизних товарів є загальною тенденцією реалізації акцизних політик багатьох розвинених країн світу. Їх беззаперечними перевагами (проти наявної практики адміністрування) є економічність, оперативність, точність, рівень охоплення, мінімізація корупційних ризиків тощо.

Відповідно ключовим критерієм оцінки ефективності конкретного управлінського рішення повинен стати рівень досягнення стратегічних пріоритетів державної акцизної політики.

Нині діюча законодавча база та способи моніторингу підакцизних товарів і контролю за їх обігом дещо застарілі потребують значного удосконалення та модернізації. Системна характеристика заходів попередження господарської злочинності передбачає реалізацію комплексу заходів: політичних, економічних, організаційних, правових, технічних, виховних.

Система акцизного оподаткування у провідних країнах світу формується з огляду на необхідність дотримання балансу інтересів виробників та споживачів, суспільної необхідності підтримки галузей та регіонів, зайнятості населення, інших пріоритетів соціально-економічної політики. Також враховуються питання здоров'я населення, суспільного порядку, необхідності обмеження соціальних наслідків зловживання алкоголем [3, с. 88].

На думку І.І. Хлєбнікової, однією з нагальних проблем у сфері акцизного оподаткування є забезпечення належного контролю за переміщенням тютюнових виробів задля боротьби з контрабандою та запобігання ухиленню від сплати акцизів [4, с. 334].

Можливими напрямами гармонізації законодавства України, що регулює функціонування акцизного податку, на думку В.І. Коротуна, є такі: удосконалення переліку підакцизних товарів через введення до його складу товарів, які за своєю сутністю є підакцизними із запровадженням відповідного контролю за їх виробництвом та обігом; запровадження поетапного підвищення розміру ставок податку, в тому числі і через вдосконалення механізму індексації ставок, встановлених у національній валюті; проведення диференціації ставок податку в межах товарних груп; удосконалення митного законодавства та митного контролю; впровадження європейської системи контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів, яка має передбачати застосування електронного контролю за просування підакцизних товарів на всьому ланцюгу – від виробника до кінцевого споживача; удосконалення системи надання пільг зі сплати акцизного податку через проведення оцінки доцільності та ефективності їх існування, скорочення кількості, в тому числі і через переведення виробників та оптових операторів ринку підакцизної продукції виключно на загальну систему оподаткування, через оптимізацію системи сертифікації підакцизної продукції, сприяння зростанню рівня виробництва вітчизняних алкогольних напоїв і тютюнових виробів та ін. [5, с. 104–105].

Аналіз ефективності основних процедур контролю за обігом підакцизних товарів дозволяє зробити висновки, що до основних недоліків чинної в Україні системи регулювання та контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів, що сприяють тіньовому обігу підакцизних товарів, слід віднести:

– низький рівень вимог до якості підакцизної продукції, проблеми в здійсненні контролю щодо відповідності продукції, яка перебуває в обігу встановленим стандартам та супровідним документам;

– маркування підакцизної продукції паперовими акцизними марками, що за умови високої складової акцизного податку у вартості товару та сучасного рівня поліграфічного обладнання не є достатньо ефективним засобом захисту;

– недостатньо неефективне функціонування акцизних складів та податкових постів, що вимагає постійної присутності представників контролюючих органів;

– необов'язковість ліцензування роздрібної та оптової торгівлі паливом, відсутність ліцензійних умов на оптову та роздрібну торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами;

– відсутність всеохоплюючих автоматизованих систем контролю за обігом підакцизних товарів.

Тому на сучасному етапі підвищення ефективності використання акцизів у регулюванні економічних процесів повинно забезпечуватись досягненням балансу між такими сферами діяльності держави: фіскальна ефективність, економічна доцільність та соціальна справедливість.

Отже, встановлено, що запобігання злочинам у сфері обігу підакцизних товарів можливе тільки на основі комплексу заходів, спрямованих на подолання всієї економічної злочинності, усунення факторів, що сприяють вчиненню злочинів у сфері господарської діяльності. Це економічні заходи, комплекс організаційних заходів, технічних заходів, правових заходів та виховних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство внутрішніх справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: // www.mvs.gov.ua.

2. Линник С. Реалізація в Україні Глобальної стратегії ВООЗ «Скорочення шкідливого споживання алкоголю». Науковий вісник «Демократичне врядування». 2012. Вип. 10. С. 340–347.

3. Трансформація акцизної політики України : монографія / за заг. ред. В.І. Коротуна. Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2015. 404 с.

4. Хлєбнікова І.І. Механізми контролю за обігом тютюнових виробів в країнах ЄС. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України: 2017. № 2. С. 316−336.

5. Коротун В.І. Гармонізація специфічного акцизного оподаткування України до вимог ЄС. Науковий вісник Академії муніципального управління. 2010. № 8. С. 98–106.

Сендецька Олена Юріївна,
студентка групи ПММОз19-1
Науковий керівник:
Федчишина Віоллета Віталіївна,
д.ю.н., доцент, професор кафедри ОРД

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Становлення України як правової держави, вдосконалення правового регулювання використання спеціальних знань з метою належного та ефективного забезпечення захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб і держави, усунення неузгодженості положень законодавства в частині проведення експертиз об'єктивно вимагають аналізу сучасного стану правового забезпечення експертної діяльності з метою його подальшого розвитку та вдосконалення.

Поняття «експертиза» досить часто вживається в науковій, виробничій і споживчій сферах повсякденного життя сучасного людства. Це поняття застосовується при проведенні різноманітних досліджень, які вимагають спеціальних професійних знань.

Правову основу використання спеціальних знань у процесі оперативно-розшукової діяльності, досудового слідства та суду становлять кодекси, закони, постанови та інші нормативні акти України [1,ст.217].

Законодавчо термін «судова експертиза» визначено ст.1 Закону України «Про судову експертизу» як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Порядок проведення судової експертизи регламентовано Законом України «Про судову експертизу», статтями 75—77, 196—205, 310—312 КПК і статтями 57—61Цивільним процесуальним кодексом України.

Згідно з чинним законодавством України експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання (ч. 1 ст. 75 КПК).

До спеціальних знань належать будь-які знання та уміння об'єктивного характеру, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науково-практичному рівню.

Судова експертиза охоплює велику кількість наукових дисциплін [3,ст.39].

Порядок призначення і проведення судових експертиз започатковано наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» від 08.10.1998 за № 53/5.

Порядок організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України визначено Інструкцією, затвердженою наказом МВС України 17.07.2017 за № 591.

Порядок призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України визначено наказом Центральне управління Служби безпеки України від 29.05.2015 за № 371.

Однак, сучасний стан боротьби зі злочинністю потребує підвищення ефективності експертної роботи, а саме: вдосконалення правового регулювання, розширення кола вирішуваних експертних завдань, підвищення достовірності та обґрунтованості експертних висновків, удосконалення методології судово-експертних досліджень, розробки експертних методик відповідно до міжнародних стандартів.

Комплекс перерахованих та інших заходів покликаний вдосконалити криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, а його реалізація залежить від високого рівня забезпечення та організації експертної роботи. У зв'язку з цим вивчення експертної діяльності є обов'язковою передумовою теоретичного осмислення її поняття, сутності та завдань.

Судова експертиза відрізняється від несудових експертиз тим, що порядок її призначення та виконання, а також використання отриманих при цьому результатів регламентовано процесуальним законодавством. Результати експертизи отримують дослідним шляхом за допомогою спеціального інструментарію – експертних методик [4, с.132].

У фаховій літературі правове регулювання експертної діяльності традиційно розглядається переважно у контексті дослідження судової експертизи. Зокрема, зусилля вчених спрямовані на вдосконалення нормативних приписів і криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання в процесі доказування в кримінальних справах спеціальних знань. Поряд з цим, здійснюються спроби наукового осмислення способів розвитку організації судово-експертної діяльності [5, с.102].

На думку В. Федчишиної, забезпечення нормативно-правового регулювання сприяє реалізації перспективних підходів до реалізації нових шляхів і підходів до взаємодії.

Процесуально-правовий характер судово-експертної діяльності визначається системою норм, закріплених законодавчими актами, що регулюють порядок призначення та проведення експертизи, умови оцінки слідством і судом її результатів. Попри новелізацію, є правові норми і положення, які . не втрачаючи своєї актуальності, потребують певного вдосконалення і уточнення [4, с.136].

Результати дослідження нормативно-правових засад реформування державного регулювання судово-експертної діяльності в Україні надають можливість забезпечити умови для подальших розробок шляхів та напрямів удосконалення державного управління організацією судово-експертної діяльності в нашій державі.

Судово-експертна діяльність не може залишатися у незайманому стані осторонь від системних реформ правоохоронної та правозахисної діяльностей, судочинства та правосуддя, що зумовлює проведення подальших досліджень перспектив удосконалення державного управління в організації судово-експертної діяльності та його складових елементів, які втілені у загальні та спеціальні принципи [6, с. 97]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федчишина В.В. Спеціалын економічні знання та їх використання в ході оперативно-розшукоові діяльності, досудового розслідування та судового розгляду : теоретико-правові основи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*.2018. №3. С.215-218.

2. Закон України «Про судову експертизу» 25 лютого 1994 року № 4038-XII із змінами та доповненнями. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.

3. Федчишина В.В. Інститут судової експертизи і спеціальних економічних знань у правових системах Європи і США. *Південно-український правничий часопис*. 2019. № 1. С.36-40

4. Федчишина В.В. Правове регулювання використання спеціальних економічних знань у судочинстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 50, т.2. С. 134-137.

5. Гончаренко В.Г. Організаційні та правові проблеми судової експертизи в Україні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. № 1. С. 234.

6. Клименко Н. І. Загальна теорія судової експертології: поняття і місце в системі наукового пізнання. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право)*. 2013. Вип.2. С.101-106.

Тучков Богдан Валентинович,
студент групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Мулявка Дмитро Григорович,
к.ю.н., професор,завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГЛАСНОГО СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛАМ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ОРД

Анотація. *Розглянуто проблемні питання подальшого вдосконалення правового регулювання гласного сприяння громадянам оперативним підрозділа у зв'язку з наявними неточностями, прогалинами та неузгодженостями з чинним КПК України. Проаналізовано наявну законодавчу та нормативно-правову базу з указаних питань, надано авторську оцінку, пропозиції й рекомендації щодо врегулювання і законодавчого вирішення виявлених проблем.*

Актуальність теми. В оперативно-розшуковому аспекті сприяння громадян - це дуже важлива обставина, що сприяє швидкому запобіганню і повному розслідуванню злочинів з найменшою витратою сил і засобів. Так само воно спрямовано на розшук злочинців, що переховуються від правоохоронних органів та суду, осіб без вісті зниклих і, в кінцевому рахунку, робить оперативно-розшукову діяльність більш ефективною [1, с.256]. Сприяння громадян примножує сили оперативних підрозділів кримінальної поліції, дозволяє їм урізноманітнити тактичні засоби і прийоми в протидії злочинності, відкриває можливість проводити ОРЗ одночасно за декількома напрямами і на багатьох об'єктах.

Однак, слід зазначити, що деякі положення інституту сприяння суб'єктам ОРД недостатньо врегульовані в оперативно-розшуковому законодавстві України - наприклад, відсутнє саме поняття сприяння громадян у вирішення завдань ОРД, не зрозумілі та не розписані усі можливі форми сприяння, й з цієї причини не зрозуміло на які категорії громадян, що сприяють здійсненню ОРД, розповсюджуються гарантії правового і соціального захисту.

Ураховуючи наукові здобутки вітчизняних і зарубіжних фахівців, які займалися проблемами сприяння громадян здійсненню ОРД (українські - В.В. Єфімов, Ж.О. Жуковська, А.О. Кисельов, А.М. Кислий,

І.П. Козаченко, І.О. Колінко, Д.Й. Никифорчук, М.В. Стащак, В.Є. Тарасенко, А.М. Ханькевич, В.В. Шендрик та інші; російські - А.В. Рудой, А.Г. Маркушин, А.С. Сідоров, А.Ю. Сипачьов, А.В. Шахматов та інші).

Мета статті. Мета полягає в тому, дослідити проблемні питання сприяння громадян оперативним підрозділам, показати роль і можливості цього інституту для розв'язання задач, що ставляться перед оперативними підрозділами.

Виклад результатів. Термін «сприяння ОРД» відносно діяльності підрозділів кримінальної поліції має означати збір та одержання особами, які не є штатними працівниками поліції, оперативно-розшукової та іншої інформації, що становить для підрозділів кримінальної поліції оперативний інтерес, а також передбачає добровільні дії таких осіб з метою здобуття відомостей для подальшого передавання їх оперативному підрозділу або прийняття участі в ОРД або НС(Р)Д, або надання іншої експертної допомоги в розв'язанні задач ОРД.

Не менш важливою проблемою є реалізація здійснення соціально-правового захисту громадян, які сприяють оперативним підрозділам кримінальної поліції. Але більшість фахівців у галузі ОРД визнають, що корінь всіх цих проблем криється у недосконалості або недоробленості чинних норм вітчизняного оперативно-розшукового законодавства.

Першу згадку про роль сприяння громадян у проведенні ОРД ми знаходимо в ч.2 ст.6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де говориться, що підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності можуть міститися у повідомленнях громадян, причому способи і форми надходження таких повідомлень до оперативних підрозділів у законі не згадуються. Статус або ж категорії таких осіб, від яких може надійти інформація, у статті не оговорюються.

Дещо уточнюється статус громадян, які сприяють діяльності оперативних підрозділів, у п.6 ч.1 ст.7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де наголошується, що підрозділи, які здійснюють ОРД, зобов'язані «забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку... осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності,. членів їх сімей та близьких родичів цих осіб» (п.6 ч.1 ст.7 Закону) [2]. Втім із цієї норми не є зрозумілим, за якими ознаками законодавець розділяє осіб, які надають допомогу, і тих, що сприяють ОРД, залишаючи, таким чином, без відповіді питання поняття «допомога» та «сприяння».

Наступне згадування про сприяння осіб оперативним підрозділами ми знаходимо у п.1 ч.1 ст.8 Закону України «Про оперативно-

розшукову діяльність», де зазначено, що оперативні підрозділи під проведення опитувань мають право використовувати «добровільну допомогу» осіб - але ж на відміну від зазначеної раніше норми ст.6, термін сприяння не використовується.

У подальшому про добровільне сприяння громадян говориться у п.6 ч.1 ст.8 зазначеного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», з норми якого можна зрозуміти про добровільне погодження власників і мешканців жилих чи інших приміщень надати право оперативним працівникам з'ясувати «обставини злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка».

Й, нарешті, з п.13 та п.14 ч.1 ст.8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» стає зрозуміло, що у практиці діяльності оперативних підрозділів може бути використаний інститут гласного й негласного, а також конфіденційного сприяння громадян. Але ж, знов таки, термін «сприяння» відходить на другий план і підміняється більш вузьким терміном «співробітництво», який, до речі також не має пояснення у Законі.

Пункт 15 ч.1 ст.8 закону про ОРД надає право оперативним підрозділам «отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави» [2]. Тут законодавець допускає саму можливість отримання й використання інформації підрозділами, що здійснюють ОРД, від громадян й варіанти винагороди за результатами якості інформації сприяння.

У наступному п.16 ч.1 ст.8 Закону законодавець надає право оперативним підрозділам, за згодою осіб, використовувати «житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать» [2], що також підпадає під сутність сприяння оперативно-розшуковій діяльності.

На наш погляд, саме ст.11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» згідно її назві «Сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності» мала би дещо прояснити низку законодавчих недомовок щодо термінів «сприяння», «співробітництво», «конфіденційність співробітництва». Але ж, складається враження, що взагалі винесена у законі інформація про інститут сприяння громадян підрозділам, що здійснюють ОРД, буденні питання, зрозумілі кожному пересічному громадянинові, які навчалися у загальноосвітній школі.

Насамперед, слід відзначити відсутність у статті самої інтерпретації поняття прав громадян сприяти підрозділами, що здійснюють ОРД, завдань сприяння тощо.

У диспозиції ст.11 чинного закону про ОРД не враховуються й ті обставини, що сприяння громадян може здійснюватися в різних формах: гласній, негласній, конфіденційній і анонімній. Також у змістовній частині ст.11 відсутня правомочна диспозиція, яка допускає можливість громадян сприяти оперативним підрозділам у підготовці та проведенні ОРЗ, а також, з урахуванням прийняття в 2012 році кримінальної процесуального кодексу - в підготовці і проведенні НС(Р)Д.

Законодавець, на наш погляд, не зовсім вдалим трактуванням ч.2 ст.11 закону про ОРД, констатує як доконаний факт сприяння громадян оперативним підрозділам у вигляді співробітництва і підкреслює, що «за бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва». Проте, ніде у даному законі норма, яка прямо вказує на можливість реалізації бажання громадянина сприяти оперативним підрозділам, не передбачена.

Висновки. У зв'язку з викладеним вище пропонуємо викласти ч.2 ст. 11 «Сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності» Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у наступній інтерпретації: «За бажанням громадяни України у рамках реалізації своїх конституційних прав, а також інші особи мають право на добровільне сприяння оперативним підрозділам, що вирішують завдання оперативно-розшукової діяльності або виконують письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді, суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів. Означене сприяння може здійснюватися виключно з дієздатними особами у формі гласного, негласного та конфіденційного співробітництва, а також надання короткострокової цільової допомоги оперативним підрозділам. За взаємною домовленістю сторін може бути укладена письмова угода з гарантуванням конфіденційності співробітництва. Порядок укладання угоди визначається Кабінетом Міністрів України».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сипачев А. Ю. Про поняття гласного сприяння громадян оперативним підрозділам органів внутрішніх справ. *Бізнес в законі*. 2008. № 1. С. 256-259.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лютого 1992 року №2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №22. Ст.303.

Церковнюк Яна Анатоліївна,
студентка групи ПММОз19-1
Науковий керівник:
Башта Іван Іванович,
к.ю.н., професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності

ФУНКЦІОНАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЛАДНИХ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У кримінально-процесуальному законодавстві України відбулися зміни, які спрямовані на забезпечення вільного доступу до правосуддя, розширення прав учасників кримінального провадження, утвердження змагальності процесу. Після ухвалення Верховною Радою України Кримінального процесуального кодексу 2012 року в чинній редакції від 11 січня 2019 року ,відбулася перебудова окремих інститутів кримінального процесу, що визначає актуальність проблем практичного втілення принципу змагальності кримінального судочинства, диктує необхідність розробки криміналістичних рекомендацій щодо тактики суду в нових процесуальних умовах.

Відповідно в кожного з учасників владних суб'єктів кримінального провадження з'являється своє функціональне зобов'язання в процесі здійснення правосуддя.

З категорії владних суб'єктів кримінального провадження можна виокремити: суд,прокурора та слідчого. Слідчий,прокурор та слідчий суддя завжди виступають від імені держави,виконують покладені на них функції за дорученням держави,а також несуть відповідальність за результати досудового розслідування

Функції кримінального процесу завжди виконують певні суб'єкти процесу. Так, функцію обвинувачення, зокрема, здійснює прокурор, слідчий, потерпілий та ін. Функцію захисту – підозрюваний, обвинувачений, захисник та ін. Виключним суб'єктом реалізації функції правосуддя є суд (суддя).

Під час досудового розслідування справи прокурор виступає в ролі «головного» , але після отримання обвинувального акту кримінальне провадження та першочергова думка переходить під виключну

юрисдикцію суду, який один лише й має визначати долю публічного обвинувачення. Тому поширення необмежених повноважень прокурора стосовно висувного обвинувачення на стадії судового провадження є невиправданим.

Кримінально-процесуальні функції тісно пов'язані між собою, перебувають у певному співвідношенні й у сукупності забезпечують виконання завдань кримінального судочинства. Система процесуальних функцій, має певні особливості. Функції, сполучаються, розвиваються і доповнюють одна одну, і тому один суб'єкт може реалізувати декілька процесуальних функцій; однак існують і функції несумісні, які один і той самий суб'єкт в одному кримінальному провадженні виконати не може. Так, здійснення прокурором функції нагляду за законністю в досудовому провадженні не лише не виключає, але, навпаки, передбачає здійснення ним функції обвинувачення у суді. У ході реалізації слідчим функції розслідування, коли ним встановлено підстави для повідомлення особі про підозру, він притягує її як обвинуваченого, формулює і пред'являє їй відповідне обвинувачення, а значить, і реалізує з цього моменту і функцію обвинувачення.

Коли ж йдеться про функції обвинувачення, захисту і правосуддя, то вони суворо розрізняються, і тому суб'єкти, що здійснюють обвинувачення ,не можуть здійснювати правосуддя; той, хто обвинувачує, не може бути суддею.

В найважливішому акті правосуддя - про винність чи невинуватість підсудного і про застосування до винного справедливого покарання. Твердження про винність підсудного є підсумком діяльності суду. Воно одержує свій вираз у вироку . Обвинувачення, передує появі функцій захисту та правосуддя й обумовлює їх виникнення. Сформульоване і пред'явлене обвинувачення викликає до життя функцію захисту, спрямовану на його спростування, доказування невинуватості або меншої винності обвинуваченого. Функція правосуддя здійснюється не інакше як на підставі сформульованого обвинувачення. Здійснення її означає правильне, згідно із законом і обставинами провадження, вирішення основного питання

Ще однією із функцій суду, зокрема, у досудовому провадженні, є функція судового контролю. Цю функцію відповідно до положень КПК здійснює спеціальний суб'єкт кримінального провадження – слідчий суддя (п. 18 ст. 3 КПК). Змістом цієї функції є розгляд і вирішення скарг на дії, рішення та бездіяльність органів досудового

розслідування та прокурора, а також дача дозволів на застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення тих процесуальних дій, якими обмежуються конституційні права та свободи особи.

Основні функції прокурора в кримінальному проваджені (прокурор - особа, яка обіймає посаду, передбачену статтею 17 Закону України "Про прокуратуру", та діє у межах своїх повноважень);

-підтримання державного обвинувачення в суді

- нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування.

Під час здійснення представництва інтересів громадянина або держави у суді прокурор має право в порядку, передбаченому процесуальним законом та законом, що регулює виконавче провадження:

1) звертатися до суду з позовом (заявою, поданням);

2) вступати у справу, порушену за позовом (заявою, поданням) іншої особи, на будь-якому етапі судового провадження;

3) ініціювати перегляд судових рішень, у тому числі у справі, порушеній за позовом (заявою, поданням) іншої особи;

4) брати участь у розгляді справи;

5) подавати цивільний позов під час кримінального провадження у випадках та порядку, визначених кримінальним процесуальним законом;

6) брати участь у виконавчому провадженні при виконанні рішень у справі, в якій прокурором здійснювалося представництво інтересів громадянина або держави в суді;

7) з дозволу суду ознайомлюватися з матеріалами справи в суді та матеріалами виконавчого провадження, робити виписки з них, отримувати безоплатно копії документів, що знаходяться у матеріалах справи чи виконавчого провадження.

Отже, прокурор за новим КПК має достатньо широке коло повноважень. Прокурор здійснює свої функції від початку кримінального провадження до його завершення. Він координує діяльність органів досудового розслідування. Координаційну діяльність прокурор здійснює у декількох формах. Важливим напрямком діяльності прокурора є забезпечення законності при повідомленні особі про підозру. Згідно зі своїми повноваженнями прокурор, разом з тим, здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства. На стадії досудового розслідування правосуддя не здійснюється, а отже, і не встановлюється факт винності особи в кримінальному правопорушенні. За таких умов, рішення слідчого судді, які він приймає на досудовому розслідуванні, не є обов'язковими для суду першої інстанції, який розглядатиме кримінальне правопорушення по суті.

Виходячи з вищевказаного основні функції слідчого :

- Розгляд питань, які стосуються застосування, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження (у тому числі й запобіжних заходів);

- Нагляд за дотриманням законності в питаннях затримання особи та утримування її під вартою;

- Надання дозволів на вчинення окремих слідчих (розшукових) дій в ході досудового розслідування;

- Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування;

- Вирішення питань щодо поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник та щодо направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи.

Підсумовуючи все вищенаведене, приходимо до висновку ,що взаємодія в кримінальному провадженні можлива і реальна лише для тих суб'єктів кримінального провадження, які наділені власними повноваженнями та полягає в способах їх реалізації, які повинні бути властиві їх функціональним особливостям, забезпечуючи при цьому реальне виконання завдань кримінального судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України *зі змінами* та *доповненнями* в редакції від 21.07.2020 р. -[Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України (ВВР).

2. Закон України «Про прокуратуру» від 5.11.1991 р. №1789-12.- Україна. Закони. Основні чинні кодекси і закони України/ Уклад. Ю.П Єлісовенко. - К.: «Махаон», 2003 р.- с.731.

3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII (Редакція станом на 20.06.2020).

4. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія / І.В. Гловюк. – Одеса: Юрид. літ., 2015.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012.

6. Макаренко І. С. Діяльність слідчого судді під час обрання запобіжних заходів / І.С. Макаренко // Право і суспільство. – 2013. – №5. – С. 155-160.

Черненко Ярослав Геннадійович,
студент групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Бухтіяров Олексій Анатолійович,
к.ю.н., заступник начальника кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛОЖЕННЯ СЛІДЧОГО ЯК СУБ'ЄКТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Після революції гідності у 2014 році Україна стала на шлях євроінтеграції. У різноманітні сфери життя стали впроваджуватися європейські стандарти життя. Не оминуло це і реформування органів кримінальної юстиції шляхом впровадження у вітчизняне законодавство міжнародних стандартів. На жаль, не завжди це явище відбувається з урахуванням національних традицій. Намагання переписати зарубіжні законодавчі норми, піддати їхньому регулюванню національні кримінально-процесуальні відносини без урахування багатовікової вітчизняної традиції кримінальної науки не завжди виправдане. На нашу думку, особливу увагу потрібно приділяти імплементації нормативних актів, які регулюють здійснення слідства, дізнання чи оперативно-розшукової діяльності у зв'язку з тим, що вона найбільше зачіпає права і свободи людини і громадянина.

Відповідно знаходячись у стані реформування, чинне кримінально процесуальне та інше законодавство України постійно змінюється шляхом прийняття і вступом у дію низки нових норм, які в свою чергу обумовленні такими чинниками як: – по–перше, необхідністю досягнення злагодженої роботи працівників правоохоронних органів при вирішенні конкретних практичних питань, що виникають під час досудового розслідування кримінального правопорушення; – по–друге, дефіцитом часу, оскільки досудове розслідування обмежено конкретними строками. Це зобов'язує слідчого, прокурора, працівників оперативних підрозділів, експерта, спеціаліста та інших осіб, залучених до цієї сфери, дотримуватися як розумних строків у цілому (ст. 28 КПК України), так і строків досудового розслідування зокрема (ст. 219 КПК України) [1; 5].

Законодавча і нормативна–правова база, що безпосередньо регулює питання взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами ґрунтується на багатьох законодавчих актах України. На теперішній час більша частина законів і нормативно–правових актів, що регулюють означене питання, так і не приведено у відповідність до чинного КПК України [4].

Загалом робота слідчих і оперативних підрозділів спрямована на розслідування кримінальних правопорушень, а також попередження та виявлення причин і умов, що сприяли їх вчиненню. При цьому розслідування всіх тяжких та особливо тяжких злочинів є можливим саме завдяки постійній та злагодженій взаємодії слідчого із працівниками оперативних підрозділів, а також своєчасному вжиттю низки спільних заходів, спрямованих на обставини, які мають значення для кримінального провадження відповідно до статті 91 КПК України [2]. Слід зазначити, що на відміну від слідчого, оперативні підрозділи не відносяться ані до сторін, ані до учасників кримінального провадження [4]. Проте, відповідно до положень частини 2 статті 41 КПК України, під час виконання доручень слідчого і прокурора працівник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого [2]. Працівники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися із клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів у процесі розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є найбільш поширеним і важливим видом взаємодії, необхідною умовою успіху досягнення повного, швидкого та неупередженого досудового розслідування [4; 6].

Чинний КПК України досить суттєво трансформував кримінальну процесуальну діяльність під час досудового розслідування, зокрема і щодо співвідношення слідчої та оперативно–розшукової діяльності. Тому форми взаємодії слідчих і працівників оперативних підрозділів мають бути пристосовані до нових вимог. У більшій мірі правові та організаційні засади взаємодії слідчого з оперативними підрозділами закріплені у відповідних відомчих наказах, прийнятих на реалізацію положень нового кримінального процесуального законодавства України. Так, відповідно до статті 40 КПК України слідчий

уповноважений: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених цим Кодексом; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [2].

У випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні [2].

Відповідно до 7 статті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» обов'язком підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність є виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів; здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [1].

Згідно Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні при веденні

оперативним підрозділом оперативно-розшукової справи (далі - ОРС) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, підслідного слідчим органів досудового розслідування, керівник оперативного підрозділу письмово звертається до керівника органу досудового розслідування про закріплення за цією ОРС слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу [3].

Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами, які залучаються під час проведення досудового розслідування, завжди займала важливе місце в їх діяльності. Вона, по суті, є управлінським проявом комплексного підходу до використання сил і засобів при розкритті та розслідуванні злочинів. Справа у тім, що протидія сучасній злочинності залишається одним із пріоритетних і водночас складних завдань, що ставиться перед правоохоронними органами. Вирішення цього завдання є можливим лише за умови сумісної та злагодженої роботи органів і підрозділів, першочерговою функцією яких є запобігання, попередження, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [5].

Отже, нами було розглянуті ключові моменти взаємодії слідчого з оперативними підрозділами у досудовому розслідування. Ми з'ясували, що оперативні підрозділи органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Діяльність слідчого, а саме його процесуальний статус у досудовому розслідуванні унеможливлює поєднання процесуальних та оперативно-розшукових функцій, що безпосередньо зазначено в законі. Слідчий не повинен втручатися в оперативно-розшукову діяльність, а

оперативний працівник – зазіхати на процесуальну самостійність слідчого. Отже, працівники оперативно-розшукових підрозділів і слідчий виконують кожний свої функції, а успіх їхньої діяльності залежить від її узгодженості. Спільна робота слідчого та оперативно-розшукових працівників під час досудового розслідування будь-якого виду злочинів має ретельно узгоджуватися з планом розслідування й ґрунтуватися на результатах спільної оцінки слідчих та оперативно-розшукових ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992. Відомості Верховної ради України. 1992., № 22, стаття 303.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. Голос України. 2012. № 90-91 (зі змінами та доповненнями від 04.06.2020).

3. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» від 07 липня 2017 року. Офіційний вісник України. 2017. № 67, стор.135, стаття 2019, код акта 86911/2017

4. Спільник С. І., Комарницька О. Б. Слідчий як суб'єкт проведення негласних слідчих дій. Судова апеляція

5. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навчальний посібник / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора О.О. Юхна. Харків: « », 2017. 152 с.

6. Чорноус Ю. М. Особливості взаємодії при розслідуванні злочинів міжнародного характеру. Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ. 2012. № 1. С. 231–237.

Шевель Вероніка Геннадіївна,
студентка групи ПММОз-19-1
Чмелюк Василь Васильович,
к.ю.н., начальник факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції

ВИДИ І СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ЗЛОЧИНІВ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

У статті розглянуті питання військових злочинів пов'язаних з ухиленням від військової служби під час призову, ухилення від виконання своїх службових обов'язків військовослужбовцями, недотримання антикорупційного законодавства військовими посадовими особами, їх види та способи вчинення.

Проходження військової служби за призовом осіб офіцерського складу запасу, осіб рядового та старшинського складу запасу, а також за призовом на строкову службу в Україні насамперед забезпечується Конституцією України, Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також іншими нормативно-правовими актами, на принципах дотримання норм законодавства, а саме одного з основних – принцип законності, дотримання військової дисципліни, тому що виконуючи основні правила військової дисципліни, військовослужбовці підтримують повну бойову та мобілізаційну підготовку на вищому рівні нашої країни.

Більш небезпечним для дотримання статутних правил та правопорядку в Збройних Силах України є вчинення військових злочинів, пов'язаних з ухиленням від несення обов'язків військової служби, ухилення від виконання правил військового обліку військовозобов'язаних, які перебувають в запасі Збройних Сил (або мають перебувати в запасі), а також ухилення громадян від призову на строкову службу взагалі.

Відповідно до Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України та одна з найважливіших функцій Українського народу.

Ознайомившись із статистикою військових злочинів слід зробити висновок, що проблема є, і на сьогоднішній час вона досить актуальна у зв'язку з подіями, які відбуваються на Сході нашої держави. Найбільш поширені злочини, які негативно впливають на імідж Збройних Сил України є звісно ухилення від виконання військовослужбовцями своїх безпосередніх службових обов'язків.

Вагомі праці у цій галузі підготували вітчизняні науковці В.П. Базов, П.П. Богуцький, В.П. Бодаєвський, В.В. Бондарєв, В.О. Бугаєв, С.І. Дячук, О.О. Зархін, М.І. Карпенко, В.Й. Пашинський, М.М. Прохоренко, М.М. Сенько, С.С. Тюрін, М.С. Туркот, О.С. Ткачук, М.І. Хавронюк, В.В. Чумак, В.О. Шамрай. Проте роботи вказаних учених стосуються переважно кримінально-правової характеристики та кваліфікації військових злочинів. Разом із тим потреби слідчої практики вимагають розробки методики їх розслідування та надання відповідних дієвих криміналістичних рекомендацій. Саме цим проблемам присвячені окремі роботи українських криміналістів, які одними з перших на монографічному рівні зробили спробу криміналістичного аналізу, а також заклали основи методики розслідування окремих видів військових злочинів. [4]

У розділі XIX Кримінального кодексу України військові злочини умовно поділяються за конкретним об'єктом злочинного посягання на окремі групи. До групи злочинів, проти порядку проходження військової служби належать: непокора (ст. 402 КК України), самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України), дезертирство (ст. 408 КК України), ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншими способами (ст. 409 КК України).

Також кримінальна відповідальність настає для військовозобов'язаних, які перебувають в запасі Збройних Сил України, до них належить: ухилення від призову за мобілізацією (ст. 336 КК України), ухилення від військового обліку або спеціальних зборів (ст. 337 КК України).

Окрема група злочинів підпадає для осіб призовного віку, а саме ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу запасу (ст. 335 КК України).

Також має місце окремий вид злочинів, які здійснюються військовими посадовими особами, найчастіше у період проведення призову на строкову військову службу, злочини, які пов'язані з корупційною діяльністю, а саме: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК

України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України).

Спосіб вчинення підлягає встановленню при розслідуванні будь-якого злочину, оскільки відповідно до ст. 64 Кримінально-процесуального кодексу України стосується об'єктивні сторони складу злочину і входить до предмета доказування. Він має і суттєве значення у методиці розслідування окремих видів злочинів, тому що відомості про нього є фактичною базою для висування та перевірки типових слідчих і розшукових версій, вирішення інших завдань з розкриття та розслідування цих злочинів. Тобто саме типовий спосіб вчинення злочину є одним із основних елементів його криміналістичної характеристики, який визначає основні шляхи і напрями розслідування. [4]

Розглянемо основні правопорушення, які вчиняються військовослужбовцями під час несення служби:

1. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю понад три доби, але не більше місяця, – караються триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб, вчинені повторно протягом року, – караються штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або службовим обмеженням на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

3. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад один місяць, вчинене особами, зазначеними в частинах першій або другій цієї статті, – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років. 4. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Безпосереднім об'єктом злочину, є встановлений порядок проходження військової служби, який зобов'язує військовослужбовців строкової служби постійно знаходитися в розташуванні військової частини чи місця служби, а офіцерів, прапорщиків, військовослужбовців за контрактом – у службовий час і не залишати їх без дозволу відповідного начальника. [5, 54]

Розглядувана стаття з об'єктивної сторони містить два склади злочину: 1) самовільне залишення військової частини або місця служби; 2) нез'явлення вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або лікувального закладу. [5, 57]

Суб'єктивна сторона самовільного залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення до місця служби вчиняється лише з прямим умислом відносно діяння (з'явитися на якесь свято та ін.) та не впливають на кваліфікацію, але враховуються при призначенні покарання і при вирішенні питання щодо звільнення від кримінальної відповідальності та покарання.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1, може бути тільки військовослужбовець строкової служби, передбаченого ч. 2, – тільки особи офіцерського складу, прапорщики, військовослужбовці за контрактом, а передбаченого частинами 3 і 4, – всі категорії військовослужбовців. [5,61]

Дезертирство, тобто самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Дезертирство із зброєю або за попередньою змовою групою осіб – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується тільки прямим умислом (тобто винний усвідомлює, що протиправно залишає частину або інше місце служби чи не з'являється у строк на службу). Мета може з'явитися у військовослужбовця перед залишенням частини або в процесі самовільного залишення частини, при поверненні до частини з відрядження.

Суб'єктами злочину можуть бути військовослужбовці строкової служби, у тому числі й ті, що відбувають покарання в дисциплінарному батальйоні, курсанти та слухачі військово-навчальних закладів, прапорщики, мічмани, особи офіцерського складу, військовослужбовці, які проходять службу за контрактом. [5, 64]

Ухилення військовослужбовця від несення обов'язків військової служби шляхом самокалічення або шляхом симуляції хвороби, підроблення документів чи іншого обману. Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом карається триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк.

Відмова від несення обов'язків військової служби – карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Об'єктивна сторона цього злочину складається із різноманітних способів ухилення від несення військової служби, шляхом: самокалічення, симуляції хвороби , підроблення документів або іншого обману, відмови від несення обов'язків військової служби. [5,67]

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 409 КК, характеризується тільки прямим умислом. При цьому винний переслідує мету тимчасово чи зовсім ухилитися від виконання обов'язків військової служби. За відсутності такої мети дії військовослужбовця не мають складу даного злочину. Мотив вчинення злочину (небажання переносити труднощі військової служби, боягузтво, бажання зустрітися з рідними, побувати вдома та ін.) значення для кваліфікації не має. Суб'єктом даного злочину можуть бути будь-який військовослужбовець, а також військовозобов'язані, призвані на навчальні чи перевірочні збори, та особи, які відбувають покарання на гауптвахті. Не можуть бути суб'єктом цього злочину особи, які ще не проходять військову службу (призовники).[5, 71-72]

Отже, підсумовуючи дану інформацію, можна зробити висновок, що є досить велика кількість способів скоєння злочинів, про що можна дізнатись з будь-яких інформаційних джерел, на мою думку, одним з можливих методів запобігання таких правопорушень та для їх поступового викорінення необхідно вживати відповідні заходи

щодо підвищення рівня індивідуально-виховної роботи, підвищити ефективність проведення право-виховної роботи з особовим складом військових частин та установ, запровадити належний контроль за дотриманням законодавства в Україні під час проведення призову у військових комісаріатах, командирам військових частин вживати дієві заходи щодо попередження скоєння адміністративних та кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254/к96-ВР, Відомості Верховної Ради України. – 1996, ст. 17.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III.
3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. № 2232-XII.
4. Давиденко В.С. Розслідування насильницьких злочинів, вчинених військовослужбовцями: проблеми тактики та методики: моногр. / Давиденко В.С.- К.:Атіка, 2010. – 272с.
5. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін. ; за ред. М. І. Панова. – Х. : Право, 2011. – 184 с.

Щербина Тетяна Олександрівна,
студентка групи ПММОз19-1
Науковий керівник:
Бухтіяров Олексій Анатолійович,
к.ю.н., заступник начальника
кафедри СД та ОПП

НАДАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОМУ ТА АНАЛІЗ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ЯК ДОКАЗІВ У ПРОЦЕСІ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Одним з головних завдань оперативно-розшукової діяльності залишається пошук та фіксація даних про вчинення протиправних діянь, за вчинення яких передбачена відповідальність в кримінальному законодавстві України, процедура доказування вчинення злочину забезпечує зберігання загальновизнаних людських цінностей. Під час проведення розгляду провадження діяльність слідчого характеризується перетворення пошукової та пізнавальної діяльності на доказування та обґрунтування.

Ми вважаємо, що у науковій літературі недостатньо приділена увага обраній темі, незважаючи на значення оперативної діяльності, як джерела доказів у кримінальному провадженні та процесу доказування в цілому. Перший нормативно-правовий акт, який офіційно регламентував положення оперативно-розшукової діяльності був прийнятий 18 лютого 1992 року - Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність».

В процесі проведення оперативно-розшукової діяльності оперативні працівники фіксують матеріали, які містять інформацію про вчинення злочину. У матеріалах міститься інформація, що прямо вказує на ознаки злочину та така, що носить допоміжний характер при розкритті злочинного діяння. У частині 4 статті 99 Кримінального процесуального кодексу України зазначається, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази [1].

За характером отримання докази здобуті під час здійснення оперативно-розшукової діяльності поділяються на матеріали, які отримані гласним та негласним способом. Всі матеріали умовно поділяються на:

- документи (їх копії), які відповідно до мети та завдань ОРД складені чи отримані уповноваженими на це особами у передбачений законом та відомчими нормативно-правовими актами спосіб і зафіксовані у визначеній ними формі на будь-яких матеріальних носіях;
- будь-які предмети, рідини, гази (їх копії, макети, зразки), властивості, якості й стан яких об'єктивно пов'язані зі злочинною діяльністю [6, с. 275- 276].

Передача доказів слідчому, що здобуті під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, відбувається за процедурою, яка передбачає зняття грифу секретності або не потребує цієї процедури та впливає на використання доказів у кримінальному провадженні, що становлять державну таємницю. При цьому зняття грифу секретності передбачає приховування «інформації в інформації». Наприклад, приховуються відомості, які містять спосіб, місце, обставини отримання, пристрої збирання доказів тощо. Оперативний працівник забезпечує збереження та конфіденційність відомостей, що становлять державну таємницю .

У законодавстві та на практиці застосовуються дві основні форми використання результатів оперативно-розшукової діяльності при провадженні в кримінальних справах:

- як інформаційна підстава рішень, що приймаються у кримінальному провадженні, для підготовки та здійснення слідчих і судових дій, вибору тактики їх проведення;
- для отримання відповідно до процесуального закону фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні [5, с. 1].

Ми погоджуємось з думкою, що використання доказів у кримінальному проваджені умовно можна класифікувати на три взаємозалежні операції: правову оцінку матеріалів, визначення способів та використання матеріалів. Оцінювання матеріалів оперативно-розшукової діяльності містить в собі два правові аспекти: кримінальний та кримінально-процесуальний. В результаті проведення юридичної оцінки слідчий визначає доцільність використання доказів у кримінальному провадженні. [4, с.146].

Докази здобуті під час здійснення оперативно-розшукових заходів та надіслані слідчому не мають самостійного доказового значення, матеріал слугує орієнтиром у ході проведення розслідування. Державне обвинувачення яке здійснюється слідчим – це врегульована нормативно-правовими актами діяльність, яка полягає у доведенні обвинувачення в суді з метою забезпечення відповідальності особи, яка вчинила злочинне діяння. За ініціативою компетентної особи докази можуть бути залучені до справи або ж ні, якщо вони не відповідають законодавчим вимогам належності та допустимості.

Слідчий як суб'єкт обвинувачення використовує докази отримані в процесі оперативної роботи для доказування мети, об'єкту, суб'єктів, мотиву, способу, місця, часу та факультативних даних, які вказують місце перебування злочинця чи потерпілого, трупів, знарядь злочину, перевірці версій вчинення злочинів тощо. В процесі здійснення своєї роботи слідчий використовує тактичні прийоми для розкриття злочинів.

Здійснивши аналіз законодавства України зазначаємо, що нормативно-правові акти не дають переліку використання доказів, а лише закріплюють основні напрями їх використання. На законодавчому рівні напрями використання доказів закріплені в статті 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Матеріали отримані під час здійснення оперативно-розшукової діяльності використовуються: як приводи та підстави для початку досудового розслідування; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами в кримінальному провадженні; для попередження виявлення та припинення і розслідування злочинів, розвідувальної та підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісті зникли; для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничають або співкобітничали з розвідувальними органами України та членів їх сімей; для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, інших правоохоронних органів та для інформування державних органів відповідно до їх компетенцій.

Отже, в процесі розкриття кримінального провадження, сторони судового розгляду керуються рівними правами надання доказів. Слідчий повинен надати суду докази, отримані в результаті проведення досудового провадження та переконливо обґрунтувати законність

висунення звинувачення. Суд розглядає докази, якщо вони об'єктивні та їх достовірність можна довести у процесі проведення інших слідчих дій, а також відповідають законодавству про зберігання, перевірку та оцінку доказів. Використання доказів здобутих в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності допомагає слідчим визначити напрям розшукової та доказової діяльності в процесі розкриття злочину та вирішити завдання кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України *зі змінами* та *доповненнями* в редакції від 21.07.2020 р. - [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. - № 4651-VI ст. – 88. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text;

2. Закон України «Про Про оперативно-розшукову діяльність» *зі змінами* та *доповненнями* в редакції від 17.06.2020 р. - [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України (ВВР). –1992. - № 2135-XII ст. - 303. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text;

3. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2017. - № 575, XVI розділів. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text;

4. Албул С. В. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоіда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. — Одеса : ОДУВС, 2016. — 271 с. — з іл. (Серія: Теорія і практика ОРД);

5. Вапнярчук В.В. Належне подання результатів оперативно-розшукової діяльності до органу дізнання, слідчого, суду як одна з умов їх використання при провадженні у кримінальних справах [Електронний ресурс] // – 8 с . – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11048/1/Vapnyrchuk_144-151.pdf;

6. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : [монографія] / М. А. Погорецький. — Х. : Арсіс ЛТД, 2007. — 576 с.

Юреско Анастасія Борисівна,
студентка групи ПММОз-19-1
Науковий керівник:
Башта Іван Іванович,
к.ю.н., професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблематика прийняття процесуальних рішень є предметом багатьох наукових досліджень, зокрема вона в тій чи іншій мірі піднімалась в роботах О.В. Горбачова, А.Я. Дубинського, О. В. Смирнова, В. Г. Пожара, В. С. Зеленецького, І. В. Басистої, Н.В. Глинської, П.А. Лупінської, Ю.М. Грошевого та багатьох інших.

Прийняття кримінальних процесуальних рішень, як і будь-який інший різновид діяльності, має змістовні, структурні та інші особливості. В.Г. Пожар стверджує, «основний зміст полягає в тому, щоб встановити фактичні обставини справи, вибрати і проаналізувати норми права, встановити відповідність між нормативними умовами прийняття рішення та встановленими фактичними обставинами і вирішити справу у формі правозастосовного акту» [7].

На думку І.В. Блінова-Сичкар та А.В. Мілікова, «прийняття рішень – це діяльність, яка полягає в процесі постановки завдань, розробці рішень та виборі альтернативи» [3, с.110].

Як зазначає Н.В. Глинська, «процес ухвалення рішення розглядається як складова частина інтелектуальної діяльності людини, один з її етапів, поєднаний із визначенням завдань (цілей) діяльності, розробкою плану досягнення поставлених цілей, вибором засобів, тактичних операцій, що завершуються зіставленням отриманих результатів із вихідними даними» [4, с.28].

Необхідно також звернути увагу і на елементи механізму прийняття процесуальних рішень. Так, П.А. Лупінська виділяє наступні етапи його прийняття: перший етап – це «збирання та оцінка інформації, що дозволяє дійти висновку про наявність чи відсутність певних обставин та ознак, необхідних для прийняття рішення

(інформаційний етап); на другому етапі наявна інформація співвідноситься з правовими умовами прийняття рішень та цілями, які треба досягнути таким рішенням, і приймається рішення з конкретного правового питання» [6].

Досліджуючи питання прийняття кримінальних процесуальних рішень, Д.А. Скоромний, враховуючи найбільш характерні ознаки, загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень визначив як «нормативні положення, які є обов'язковими для виконання посадовими особами державних органів, які беруть участь у кримінальному провадженні, поширюються на врегульовану нормами кримінального процесуального права відносно відокремлену систему суспільних відносин, у межах якої відбувається збір інформації, що має значення для прийняття рішення та дослідження фактичних обставин справи, встановлення правових умов, у межах яких приймаються кримінальні процесуальні рішення, а також застосування конкретних процесуальних норм до виявлених фактичних обставин справи. Загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень у своїй дії схожі із засадами кримінального провадження. Але ці поняття не є тотожними» [8].

До основних ознак рішень, що приймаються під час здійснення оперативно-розшукової діяльності деякі науковці відносять: 1) усвідомлення його прийняття відповідним суб'єктом; 2) добровільність прийняття; 3) прийняття рішення в рамках відведених суб'єкту повноважень; 4) відсутність обставин, що виключають законність рішення; 5) наявність наслідків, встановлених оперативно-розшуковим законодавством [9].

Але існує і думка щодо невиправданості пов'язувати оперативно-розшукові рішення тільки з наслідками правового характеру. Так, С.І.Давидов відмічає, що рішення про вибір тактичного прийому проведення оперативно-розшукових заходів правових наслідків не тягне, як і прийняття багатьох рішень у сфері організації ОРД [5].

На противагу вказаній думці, окремі науковці наполягають на тому, що результати оперативно-розшукових заходів завжди викликають певні юридично значимі наслідки або пов'язанні з настанням таких наслідків [1].

Викликає дискусію і така ознака процесуального рішення під час здійснення оперативно-розшукової діяльності як, усвідомлення

його прийняття відповідним суб'єктом. Так на думку С.І.Давидова, «прийняти правильне рішення в ОРД – значить визначити такі організаційно-управлінські міри, намітити такі заходи і способи їх реалізації, які б забезпечили виконання задачі в гранично короткі строки і засобами при найменших матеріальних витратах і безумовному дотриманя законності» [5] І на основі досліджених матеріалів, автор представляє рішення під час здійснення оперативно-розшукової діяльності як «модель майбутніх організаційних мір і практичних заходів, що оптимально відповідають оперативно-розшуковій ситуації, що склалась» [5]. І ми погоджуємось з даною позицією, оскільки такий підхід додає практичну складову до юридично значимих ознак процесуального рішення під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Рішення в ОРД це правозастосовний акт, який реалізується виключно в рамках нормативних приписів всієї нормативно-правової бази оперативно-розшукової діяльності.

Як зазначають науковці, «умовно процес застосування права уповноваженим суб'єктом може бути представлений в трьох основних стадіях: 1) встановлення фактичних обставин, охвачених задачами ОРД; 2) вибір і аналіз норми права; 3) планування реалізації рішення на рівні виконавців» [2, с.252]

Важливою складовою процесуального порядку прийняття рішень при здійснені оперативно-розшукової діяльності є визначена в КПК України послідовність процесуальних дій, складання процесуальних документів, необхідних для прийняття відповідного рішення.

Таким чином, прийняття процесуальних рішень при здійснені оперативно-розшукової діяльності, їх реалізація регламентується нормативними актами, які передбачають підстави її здійснення та повноваження оперативних підрозділів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атмажитов В.М., Бобров В.Г. (с.23-24) Оперативно-розыскные мероприятия: актуальне вопросы теории и практики // Государство и право. 2005. № 3. С. 23–31

2. Бабічев Д.О. Рішення про проведення оперативно-розшукових заходів: правова природа та інтерпретація // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (10 квітня 2009 року). Одеса, 2009. С. 252.

3. Блинова-Сычкарь И.В. Понятие «принятие решения» в уголовном судопроизводстве / И.В. Блинова-Сычкарь, А.В. Миликова // Вестн. ВолГУ. Современные проблемы уголовного процесса. 2008. №5(10). С. 106–110., с. 110

4. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: монографія / Н.В. Глинська. К.: Істина, 2014. 590 с.

5. Давыдов С.И. О роли ситуаций в принятии решений в оперативно-розыскной деятельности // Юридическая наука и правоохранительная практика. 2010. № 1. С. 55–61.

6. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Норма: Инфра-М, 2010. 240 с.

7. Пожар В. Г. Суб'єктивні та об'єктивні фактори в механізмі прийняття рішень у кримінальному судочинстві// Часопис Акад. адвокатури України. 2012. №14(1)

8. Скоромний Д. А. Загальні правила прийняття процесуальних рішень: ознаки, поняття, відмінність від засад кримінального провадження// Питання боротьби зі злочинністю. Випуск 30. 2015. С.193–199

9. Шумилов А.Ю. Курс основ оперативно-розыскной деятельности: учебник для вузов. М.: Издат. Дом Шумиловой И.И., 2006. 368 с.

Наукове видання

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ, ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ

У трьох частинах

Частина 1

Відповідальний за випуск ***Чмелюк В. В., Мулявка Д. Г.***

Форматування та комп'ютерна верстка ***Завальніцька Д. П.***

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Здано до друку 26.11.2020. Формат 60×84/16.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 15,4.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 929.

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром Університету ДФС України
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016